Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, бізнесу і контролю
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 051 «Економіка»
Освітня програма – «Економіка підприємства»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: «Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі»

ШИФР КРМ. ЕП.1.938-03.1.17

Здобувачка_____ Федій Ю.М.

Керівник _____ д.е.н., проф. Кулаковська Т.А.
(науковий ступень, вчене звання, ПІБ)

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 12.12.2023 р., протокол № 7

Завідувач кафедри

економіки промисловості _____ Олександр ПАВЛОВ

Назва кафедри (підпис)

Одеса – 2023 р.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ ім. Г.Е. Вейнштейна

Факультет економіки, бізнесу і контролю
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 051 «Економіка»
Освітня програма – «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри _____
_____
«____»_____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
здобувачки
Юлії ФЕДІЙ

1. Тема роботи: *«Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі»* затвердженою наказом ОНТУ від 05.12.2022 р. № 938-03.
2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 05.12.2023 р.
3. Вихідні дані роботи: *наукові та статистичні джерела, інформація спеціалізованих Інтернет-сайтів, статистична звітність роботи підприємств: АТ «Молочний альянс», ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за два роки*
4. Зміст кваліфікаційної роботи магістра: *Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства; Розділ 2. Методологічні основи діагностики економічної безпеки підприємств; ; Розділ 3. Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі та розробка практичних пропозицій щодо її забезпечення*
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиць – 29, рисунків – 7.

Таблиця 1. Генезис дефініції «Економічна безпека підприємства»; Рис. 1. Схема організації економічної безпеки; Рис. 2. Елементи антикризової діяльності підприємств; Рис. 3. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства; Таблиця 2. Методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства; Рис. 4. Методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки; Таблиця 3. Показників рівня економічної безпеки та оцінки ефективності заходів з підвищення економічної безпеки підприємства; Таблиця 4. Система показників оцінки економічної безпеки підприємств; Таблиця 5. Динаміка виробництва

молокопродукції в Україні, тонн; Рис. 5. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %; Таблиця 6. Експорт-імпорт молокопродукції у натуральному вираженні за 2019-2021 рр., тис. т; Таблиця 7. Розрахунок показників складових економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.; Таблиця 8. Розрахунок показників складових економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.; Таблиця 9. Розрахунок рівня економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.; Таблиця 10. Розрахунок рівня економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.; Таблиця 11. Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі; Таблиця 12. Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 5%)»; Таблиця 13. Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 9%)»; Таблиця 14. Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів проекту, що стосуються їх:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

Керівник _____ Т.А. Кулаковська
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Ю.М. Федій
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Робота з літературними джерелами та розробка теоретичної частини кваліфікаційної роботи магістра	11.09 – 27.09.2023	
2	Дослідження методичних підходів до діагностики рівня економічної безпеки підприємств	28.09 – 30.10.2023	
3	Збір та обробка зібраних даних виробничо-господарської діяльності підприємств молокопереробної галузі	01.11 – 14.11.2023	
4	Визначення рівня економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі та визначення напрямів їх розвитку	15.11 – 24.11.2023	
5	Оцінка ефективності проєкту	25.11 – 04.12.2023	

Керівник _____ Т.А. Кулаковська
(підпис)
Здобувач-дипломник _____ Ю.М. Федій
(підпис)

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ. Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Ю.М. Федій

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

КРМ містить 115 сторінок, 29 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 33 найменування, 13 додатків.

Метою виконання роботи є дослідження теоретичних та методологічних аспектів діагностики та забезпечення економічної безпеки підприємств, розробка практичних пропозицій з підвищення економічної безпеки.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають процеси діагностики та забезпечення економічної безпеки підприємств.

Предметом дослідження є методичні підходи до діагностики економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі.

Завданнями роботи передбачено:

– дослідити науково-теоретичні основи економічної безпеки підприємств;

– проаналізувати методичні підходи до діагностики економічної безпеки підприємств;

– визначити сучасний стан молокопереробної галузі України;

– провести діагностику економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України;

– розробити пропозиції з підвищення економічної безпеки на підприємствах молокопереробної галузі;

– розрахувати ефективність заходів з підвищення рівня економічної безпеки на підприємствах молокопереробної галузі.

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки та пропозиції з підвищення рівня економічної безпеки на підприємствах молокопереробної галузі.

Одержані результати можуть бути використані на підприємствах молокопереробної галузі.

Рік виконання роботи – 2023

Рік захисту роботи – 2023

ABSTRACT

for a master's qualification work

The QWM contains 115 pages, 29 tables, 7 figures, a list of used sources of 33 titles, 13 appendices.

The purpose of the work is the study of theoretical and methodological aspects of diagnostics and ensuring the economic security of enterprises, the development of practical proposals for increasing economic security.

The object of analysis, generalizations and research are the processes of diagnosis and ensuring the economic security of enterprises.

The subject of the study is methodical approaches to diagnosing the economic security of enterprises in the milk processing industry.

The work tasks include:

 research the scientific and theoretical foundations of the economic security of enterprises;

 analyze methodical approaches to diagnostics of economic security of enterprises;

 determine the current state of the milk processing industry of Ukraine;

 carry out diagnostics of the economic security of enterprises of the milk processing industry of Ukraine;

 develop proposals for increasing economic security at enterprises in the milk processing industry;

 calculate the effectiveness of measures to increase the level of economic security at enterprises in the milk processing industry.

Based on the results of the work performed, conclusions and proposals for increasing the level of economic security at the enterprises of the milk processing industry were formulated.

The obtained results can be used at enterprises of the milk processing industry.

Year of completion of work – 2023

Year of work protection – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП……..9
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА……..11
1.1. Генезис поглядів на наукову категорію «Економічна безпека»……11
1.2. Криза як кінцева стадія непрогнозованого процесу втрати потенціалу розвитку……..16
1.3. Складові економічної безпеки та механізми забезпечення економічної безпеки підприємства……20
ВИСНОВКИ за Розділом 1……..30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ …….32
2.1. Загальні положення щодо діагностики рівня економічної безпеки підприємства……..32
2.2. Методичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки підприємства за складовими…….36
2.3. Методичний підхід до розрахунку рівня безпеки за функціональними ознаками А. Ярославського……..48
ВИСНОВКИ за Розділом 2……53
РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ТА РОЗРОБКА ПРАКТИЧНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ……57
3.1. Сучасний стан та ризики розвитку молокопереробної галузі України…….57
3.2. Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі…65
3.2.1. Техніко-економічна характеристика АТ «Молочний альянс» ……65
3.2.2. Техніко-економічна характеристика ТОВ «Молочна компанія «Галичина»……..70
3.3. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України……72

3.4. Оцінка ефективності проєкту з підвищення економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України……83
ВИСНОВКИ за Розділом 3……99
ВИСНОВКИ……105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……115
ДОДАТКИ

ВСТУП

За умов повної економічної самостійності, суб’єкти підприємницької діяльності самостійно визначають свою економічну політику, організовують виробничий процес і збут продукції та несуть повну відповідають за результати своєї господарської діяльності. Усе це значною мірою вимагає від власників і керівників підприємств вживання комплексних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки власного бізнесу та створення на підприємстві комплексної системи економічної безпеки.

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством як за умов сталого розвитку (підтримка ритмічності виробництва і збуту продукції, запобігання матеріального і (або) фінансового збитку, захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, протидія недобросовісної конкуренції і

кримінальним проявам), так і в кризові періоди (руйнування потенціалу підприємства – виробничого, інноваційного, ресурсного, організаційного).

Метою виконання роботи є дослідження теоретичних та методологічних аспектів діагностики та забезпечення економічної безпеки підприємств, розробка практичних пропозицій з підвищення економічної безпеки.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають процеси діагностики та забезпечення економічної безпеки підприємств.

Предметом дослідження є методичні підходи до діагностики економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі.

Завданнями роботи передбачено:

– дослідити науково-теоретичні основи економічної безпеки підприємств;

– проаналізувати методичні підходи до діагностики економічної безпеки підприємств;

– визначити сучасний стан молокопереробної галузі України;

– провести діагностику економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України;

– розробити пропозиції з підвищення економічної безпеки на підприємствах молокопереробної галузі;

– розрахувати ефективність заходів з підвищення рівня економічної безпеки на підприємствах молокопереробної галузі.

Методи дослідження: абсолютних і порівняльних переваг, аналітичні, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, факторний аналіз.

Інформаційної базою дослідження є статистична інформація Державного комітету статистики України, дані Міністерства аграрної політики України, статистична і фінансова звітність підприємств за 2 роки, матеріали досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, опубліковані у періодичних виданнях та розміщені у мережі Інтернет.

КРМ містить 115 сторінок, 29 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 33 найменування, 13 додатків.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.4. Генезис поглядів на наукову категорію «Економічна безпека»

Вивченням проблем економічної безпеки на рівні підприємства займалися такі науковці, як М. Камлик, С. Ніколаюк, В. Шликов та інші. За умов повної економічної самостійності, суб'єкти підприємницької діяльності самостійно визначають свою економічну політику, організовують виробничий процес і збут продукції та несуть повну відповідають за результати своєї господарської діяльності. Усе це значною мірою вимагає від власників і керівників підприємств вживання комплексних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки власного бізнесу та створення на підприємстві комплексної системи економічної безпеки. Є дуже багато думок щодо визначення поняття економічної безпеки підприємства.

Таблиця 1

Генезис дефініції «Економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення дефініції
М. Камлик [1, с. 9]	Економічна безпека підприємства – це такий стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
О. Ареф'єва, Т. Кузенко [2, с. 99].	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технологій, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Слід зазначити, що в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв, чинників і загроз економічній безпеці відбувається процес систематизації та концептуалізації цього поняття як наукової категорії.
С. Ніколаюк, Д. Никифорчук [3, с. 15].	економічну безпеку підприємства визначають як стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.
В. Шликов [4, с.138]	економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки

Автор	Визначення дефініції
	або економічних загроз. В. Шликов економічну безпеку підприємства розглядає з погляду мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як спосіб забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності.
О. Грунін [5, с. 12-13]	визначає економічну безпеку підприємства як «такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику».
А. Могільний [6, с. 9]	вважає, що поняття економічної безпеки підприємства полягає в «забезпеченні стану життєдіяльності, при якому реалізуються його основні інтереси, воно захищено від внутрішніх та зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників».
Л. Бендіков [7, с. 15]	під економічною безпекою підприємства має на увазі «захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатність підприємства до відтворення».
В. Забродський [8, с. 35].	трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відбиває здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози». Відповідно до точки зору В. Забродського, економічна безпека фірми визначається сукупністю факторів, що відбивають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів та ін.
Т. Гладченко [9, с. 111-113]	визначає економічну безпеку підприємства як захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного й соціально--психологічного характеру. При цьому, по-перше, стан захищеності має динамічний характер; по-друге, загроза, що виходить зсередини підприємства, не менш небезпечна, ніж ззовні, і по-третє, система економічної безпеки підприємства повинна взаємодіяти на правовій основні з державною системою забезпечення економічної безпеки.
Л. Донець, Н. Ващенко [10]	Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення захисту від існуючих небезпек і загроз чи інших непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику/

Джерело: побудовано на основі [1-10]

Отже, безпека підприємства – містке, комплексне поняття. У загальному вигляді її можна визначити як відсутність різного роду небезпек і загроз або наявність можливостей щодо їх попередження, захисту своїх інтересів і недопущення втрат нижче від критичної межі.

Економічна безпека – це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих чинників, при яких досягається стійка реалізація головних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності.

Під економічної безпекою розуміють стан усіх ресурсів підприємства та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози.

Також економічна безпека – це сукупність соціально-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб’єктів підприємницької діяльності відповідно до їх цілей та завдань.

Економічну безпеку можна трактувати як стан соціально-технічної системи підприємства, який дозволяє уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв’язків менеджменту.

Таким чином, проаналізувавши формулювання досліджуваного поняття багатьма вітчизняними вченими, можна зробити висновок, що економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства. Зміст даного

поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентостійкість та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Метою економічної безпеки підприємства є забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Функціональні цілі економічної безпеки підприємства полягають у такому:

1. забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства;
2. забезпечення технологічної незалежності та конкурентоспроможності;
3. досягнення високої ефективності менеджменту;
4. досягнення високого рівня кваліфікації персоналу;
5. мінімізація руйнівного впливу на стан довкілля;
6. високий правовий захист діяльності підприємства;
7. захист інформаційного поля і комерційної таємниці підприємства;
8. ефективна організація безпеки персоналу підприємства.

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством як за умов сталого розвитку (підтримка ритмічності виробництва і збуту продукції, запобігання матеріального і (або) фінансового збитку, захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, протидія недобросовісної конкуренції і кримінальним проявам), так і в кризові періоди (руйнування потенціалу підприємства – виробничого, інноваційного, ресурсного, організаційного).

Під загрозою економічній безпеці розуміється сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарської діяльності.

Загрози економічної безпеки підприємства можна розділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх загроз відносять такі:

– робота спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва з метою здійснення антиконкурентних заходів;

– робота служб безпеки суб'єктів підприємницької діяльності з метою усунення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів;

– протиправна діяльність організованих злочинних формувань та окремих осіб з метою заволодіння майном суб'єктів підприємницької діяльності тощо.

До внутрішніх загроз відносять такі:

– протиправні чи інші негативні дії персоналу суб'єкта підприємницької діяльності, що загрожують функціонуванню та розвитку підприємництва;

– порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом до сторонніх осіб;

– порушення порядку використання технічних засобів;

– інші порушення правил режиму безпеки, діловодства тощо, які створюють передумови для реалізації протиправних цілей злочинних елементів;

– низький рівень кадрового, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного забезпечення управління потенційними ризиками.

До об'єктів, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань, відносять персонал, що володіє інформацією, яка становить комерційну таємницю підприємства; матеріальні засоби праці та фінансові кошти; інформаційні ресурси з обмеженим доступом; засоби і системи комп'ютеризації діяльності підприємства; технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

1.2. Криза як кінцева стадія непрогнозованого процесу втрати потенціалу розвитку

Економічна криза на підприємстві – це кінцева стадія непрогнозованого процесу втрати потенціалу розвитку, в ході якого рівень економічної безпеки підприємства знижується до критичної межі.

До індикаторів кризових явищ на підприємстві можна віднести:

- спад виробництва;
- цінові та структурні диспропорції;
- випуск неконкурентоспроможної продукції;
- зниження продуктивності праці;
- низьку рентабельність продукції;
- незадовільну структура балансу;
- дефіцит оборотних коштів;
- неплатоспроможність підприємства;
- фінансова нестабільність тощо.

Криза на будь-якому підприємстві – це економічний процес, перебіг якого визначено в часі. Криза проявляється у формі істотного порушення економічної рівноваги і загострення фінансово-економічних протиріч; виникає на будь-якій стадії життєвого циклу, переважно в початковій і кінцевій; має циклічний характер і визначається як зовнішніми, так і внутрішніми факторами; становить найбільшу небезпеку для існування підприємства і в той же час є імпульсом до його оздоровлення.

Кризові явищі (на рівні підприємства) – це результат загострення певних суперечностей: між кількісними та якісними характеристиками продукції та платоспроможним попитом; між фактичними та необхідними потужностями виробництва; між фактичним та необхідним обсягом матеріальних, трудових та фінансових ресурсів; між собівартістю продукції та її ринковою вартістю; між запланованим та фактичним використанням прибутку підприємства.

Всю сукупність факторів виникнення кризової ситуації в діяльності підприємства можна розділити на дві групи [11, с. 276]:

1) зовнішні, на які воно не здатне впливати або його вплив обмежений:

а) соціально-економічні фактори загального розвитку країни: тип економічної системи; темпи і розміри інфляції; нестабільність податкової системи; незбалансований кредитна політика або її повна відсутність; економічна невизначеність або нестабільність регулюючого законодавства; структура потреб населення; рівень доходів і накопичень населення; зростання безробіття;

б) ринкові фактори: міжнародна конкуренція; зниження місткості внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; нестабільність валютного ринку; величина платоспроможного попиту клієнтів-підприємств; зростання пропозиції товарів-субститутів; науково-технічний та інформаційний розвиток виробничого циклу; порушення традиційних господарських зв'язків;

в) інші умови навколишнього середовища: політико-правова нестабільність і стихійні лиха; погіршення криміногенної ситуації;

2) внутрішні, що виникають в результаті діяльності самого підприємства:

а) управлінські: помилкова ринкова філософія підприємства; відсутність або неправильні принципи її дії; високий рівень комерційного ризику; недостатнє знання кон'юнктури ринку; неефективний фінансовий менеджмент; погане управління витратами виробництва; відсутність гнучкості в управлінні; невідповідність рівня управлінської та організаційної культури підприємства його технологічній структурі; недостатньо якісна система бухгалтерського обліку та звітності;

б) виробничі: нераціональне використання ресурсів і низька якість продукції; незабезпеченість єдності підприємства як майнового комплексу; застарілі і зношені основні фонди; низька продуктивність праці; високі енерговитрати; перевантаженість об'єктами соціальної сфери;

в) ринкові: низька конкурентоспроможність продукції; залежність від обмеженого кола постачальників і покупців.

За можливістю діагностики і прогнозування фактори виникнення кризової ситуації в діяльності підприємства можна розглядати, як такі, що діагностуються; прогнозовані; як такі, що не піддаються прогнозуванню.

Кризи підприємства можуть бути:

1) стратегічна криза, що виникає у результаті неправильного місцерозташування, неефективної політики збуту, недосконалого прогнозування та планування діяльності, відсутності чіткої виробничої програми, форс-мажорних обставин тощо;

2) криза прибутковості, що виникає у результаті несприятливого співвідношення між ціною та собівартістю продукції, збитковості окремих структурних підрозділів, понаднормативних оборотних коштів, високих процентних ставок фінансово-кредитних установ, неефективності інвестицій;

3) криза ліквідності, яка полягає у тому, що підприємство стає неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності.

В залежності від ступеня локалізації можна розділяти криза на системну та локальну.

Системна криза – це криза, що охоплює всі життєздатні елементи економічної системи.

Локальна криза – це криза, що охоплює окремі елементи економічної системи, функціональні блоки, процеси. Розрізняють кризу збуту, кризу господарської діяльності, фінансову кризу, кризу менеджменту, кризу організації виробництва, кризу платоспроможності тощо.

У процесі діагностики кризового стану визначаються:

1. симптоми кризових явищ;

2. стадія і ступінь розвитку кризи;

3. варіанти виходу з кризи та ін.

Перша стадія кризи – падіння граничної ефективності капіталу, показників ділової активності підприємства, зниження рентабельності та обсягів прибутку, в результаті чого погіршується фінансовий стан підприємства, скорочуються фінансові можливості розвитку.

Друга стадія кризи – поява збитковості виробництва. Способи розпізнавання кризового стану визначають особливі вимоги до вихідної інформації.

Третя стадія – практична відсутність власних коштів у підприємства (значна частина оборотних коштів іде на погашення збитків і обслуговування кредиторської заборгованості). Діагностика на цій стадії акцентує особливу увагу на цінності ознак, які характеризують кризу і рівень ризику при прийнятті управлінських рішень для екстреного варіанта знаходження оборотних коштів.

Четверта стадія – стан гострої неплатоспроможності: немає можливості профінансувати навіть скорочене відтворення і платежі за попередніми зобов'язаннями. Виникає реальна загроза зупинки або припинення виробництва, а потім і банкрутства. У цій ситуації діагностика з використанням коефіцієнтів платоспроможності і забезпеченості власними оборотними засобами дозволяє встановити фінансову неспроможність і можливість нейтралізувати її через процедуру банкрутства.

Також можна виділити за глибиною фази кризи легку, важку та катастрофічну кризу.

Легка криза – це фаза кризи, яка безпосередньо загрожує функціонуванню підприємства (вимагає переведення його на режим антикризового управління).

Важка криза – це фаза кризи, яка загрожує подальшому існуванню підприємства і потребує негайного проведення фінансової санації.

Катастрофічна криза – це кризовий стан, який несумісний з подальшим існуванням підприємства і призводить до його ліквідації.

Боротьба підприємства за виживання в кризових умовах вимагає взаємозв’язку організаційних, правових, фінансових та управлінських аспектів, тобто проведення антикризової діяльності.

Антикризова діяльність – це постійна складова господарського механізму, самостійний вид економічної діяльності, метою якої є запобігання,

подолання та усунення негативних явищ, що можуть привести підприємство до кризового стану, втрати платоспроможності та банкрутства.

Елементи антикризової діяльності наведені на рис. 1.1.

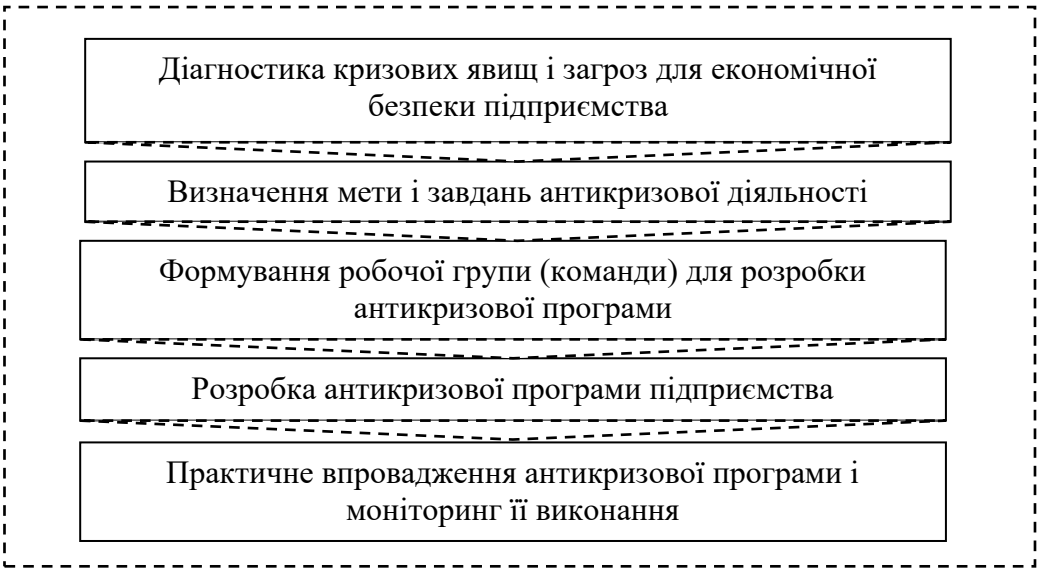

Рис. 1.1. Елементи антикризової діяльності підприємства [11, с. 278]

До елементів антикризової діяльності підприємства слід віднести діагностику кризових явищ та загроз для економічної безпеки підприємства; визначення мети та завдань; формування робочої групи та розробку антикризової програми підприємства; практична реалізація антикризової програми та моніторинг її виконання.

1.3. Складові економічної безпеки та механізми забезпечення економічної безпеки підприємства

Забезпечення економічної безпеки допускає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи заходів, які попереджають і протидіють виникненню кризових явищ на підприємстві. Процес організації економічної безпеки підприємства наведений на рис. 1.2.

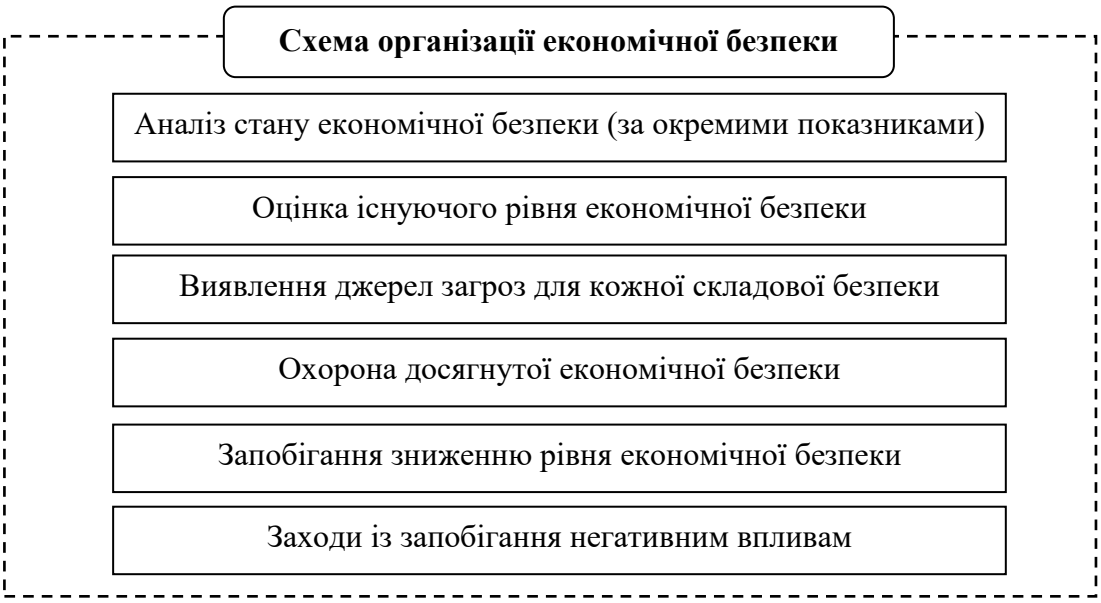

Рис. 1.2. Схема організації економічної безпеки

Система безпеки підприємства – це безліч взаємопов'язаних елементів, які забезпечують своєчасне виявлення і попередження як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз, забезпечення захисту діяльності підприємства, досягнення ним цілей бізнесу.

Складовими елементами системи є об'єкт безпеки, суб'єкт безпеки, механізм безпеки, а також практичні дії щодо забезпечення безпеки.

До об'єктів безпеки відносяться різні види діяльності підприємства (виробнича, комерційна, управлінська, постачальна, інвестиційна, фінансова); майно і ресурси підприємства (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні, виробничі фонди); персонал підприємства (його керівництво, співробітники, які володіють інформацією, яка становить комерційну таємницю та ін.).

Суб'єктів забезпечення безпеки підприємства можна розділити на дві групи:

1) ті, що входять до структури самого підприємства (спеціальні суб'єкти: служба безпеки або охорона, рятувальна служба та ін.; напівспеціальні суб'єкти: юридичний відділ, фінансова служба та ін.; інший персонал підприємства);

2) ті, що знаходяться за межами підприємства і не підпорядковуються його керівництву (державні органи: законодавчі, виконавчі, судові, правоохоронні, науково-освітні заклади та ін.; недержавні організації: приватні охоронні і детективні агентства, аналітичні центри, інформаційні служби та ін.; кримінальні структури).

Під поняттям «забезпечення економічної безпеки підприємства» слід розуміти реалізацію всіх елементів економічної безпеки для уникнення ймовірних втрат та отримання найбільш оптимального рівня економічної безпеки як у певний момент, так і на майбутнє. Систему забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як впорядковану сукупність взаємодіючих елементів, сумарну дію яких спрямовано на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз.

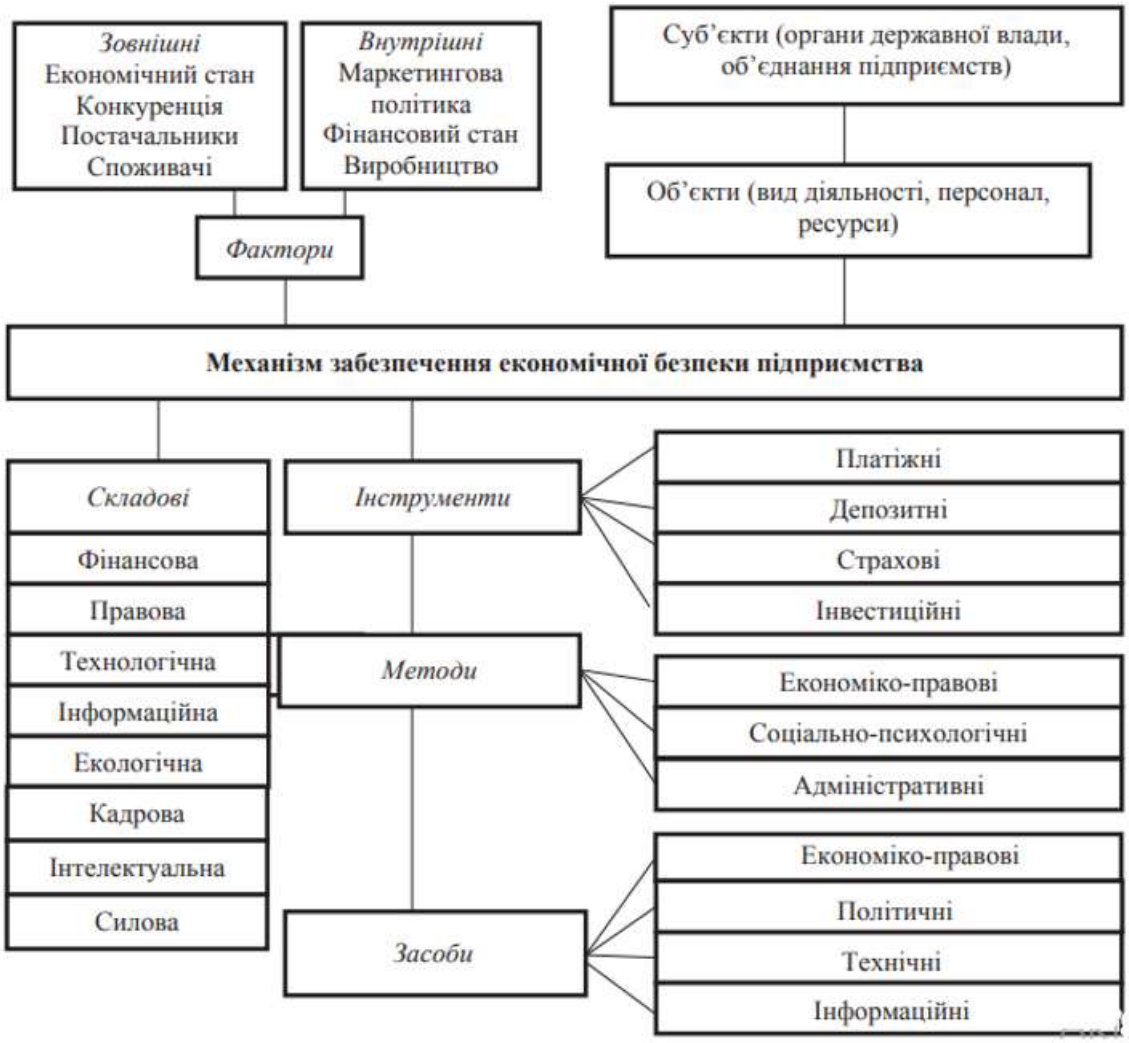

Рис. 1.3. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства [12, с. 99]

Механізм безпеки – це об’єктивно зумовлена послідовність дій (логічних етапів) щодо забезпечення належної економічної безпеки підприємства. До них відносяться закони, правові норми, спонукальні мотиви і стимули, методи, заходи «сили» та ін.

Завдання, які вирішуються завдяки механізмам забезпечення належної економічної безпеки:

– прогнозування можливих загроз економічній безпеці підприємства;

– організація діяльності щодо попередження можливих загроз;

– виявлення, аналіз і оцінка реальних загроз економічній безпеці, які виникли;

– організація діяльності щодо реагування на загрози, які виникли.

Організація і функціонування комплексної системи забезпечення економічної безпеки повинні базуватися на таких принципах: комплексності або системності; безперервності; законності; з’єднання превентивних і реактивних заходів; диференційованості; з’єднання гласності і конфіденційності; компетентності; економічної доцільності.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства має свої інструменти (платіжні, депозитні, страхові та інвестиційні), методи та засоби, а також складові (фінансова, правова, технологічна, інформаційна, екологічна, кадрова, інтелектуальна та силова).

Забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається на двох рівнях:

1) оперативний рівень передбачає розв’язання повсякденних господарських проблем, які пов’язані зі встановленням оптимального рівня вживання ресурсів, якими розпоряджається підприємство;

2) стратегічний рівень передбачає приймання максимально важливих рішень, які спрямовані на довгостроковий період.

Методами забезпечення економічної безпеки підприємства доцільно визначити:

– збирання та аналітичну обробку інформації щодо економічної ситуації на макросів складання прогнозів розвитку економічної ситуації на макро- та мікрорівнях;

– визначення (прогнозування) можливих загроз різних рівнів для підприємства, які можуть вплинути на його діяльність;

– прийняття рішень щодо недопущення або мінімізації впливу виявлених загроз;

– організацію діяльності щодо попередження можливих загроз;

– завчасне відпрацювання моделей (алгоритмів) протидії негативному впливу загрози на діяльність підприємства;

– проведення практичного експерименту щодо перевірки ефективності відпрацьованих моделей (алгоритмів);

– виявлення, аналіз і оцінку реальних загроз економічній безпеці, що виникли;

– ухвалення рішень і організацію діяльності з реагування на загрози, що виникли;

– застосування відпрацьованих моделей на практиці;

– моніторинг та оцінку ефективності реалізації прийнятих рішень;

– внесення коректив у систему протидії загрозам;

– постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства [13, с. 180].

Всі методи забезпечення економічної безпеки можна систематизувати у такі групи:

1. методи моніторингу (зовнішнього і внутрішнього середовища).

До них відносяться спостереження, анкетування, опитування, методи збору інформації (самооцінювання, фокусні групи, індивідуальні чи групові інтерв'ю, дослідження, аналіз змісту документів [14], методи опрацювання інформації (групування, сортування, узагальнення, контент-аналіз), методи емпіричного дослідження. Методи зберігання інформації (створення

документальних архівів, баз даних), методи використання інформації (у вигляді усних чи письмових повідомлень) [15];

2. статистичні та аналітичні методи для ідентифікації загроз. Методи кількісного і якісного оцінювання загроз: статистичний метод (статистичної обробки кількісного матеріалу); методи економічного і соціологічного аналізу; метод порівняння; експертні методи; SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз (strength-neutral-weakness position), метод розробки сценаріїв розвитку подій (комбінація експертних методів і методів моделювання);

3. методи прогнозування та планування (стратегічного, тактичного, оперативного). Інтуїтивні (експертні) методи: індивідуальні (анкетування, інтерв'ю, аналітичний, написання сценарію) та колективні (комісії, колективної генерації ідей («мозковий штурм»), Дельфі, матричний). Формалізовані методи: методи екстраполяції (найменших квадратів, експонентного згладжування, ковзних середніх, адаптивного згладжування) та методи моделювання (структурний, сітьовий, матричний, імітаційний). Методи планування (розроблення плану – послідовний (сукцесійний) та синхронний (симультаційний) методи; обчислення планових показників – нормативний, факторний, динамічно-статистичний методи; узгодження ресурсів та потреб – балансовий та матричний методи; вибору варіанту плану – порівняння та економіко-математична оптимізація; форма представлення плану – таблична, лінійно-графічна, логіко-структурна (сітьова)); соціологічні та соціально-психологічні (біхевіористські) методи; аналітичні, статистичні методи; методи математичного програмування; евристичні, експертні методи; метод сценаріїв; метод «дерева рішень»;

4. аналітичні методи – для оцінювання результативності і ефективності. Методи порівняння (динамічного і просторового), метод угрупувань (рейтинговий метод, метод кластерного аналізу, бальний метод), методи математичної статистики, матричний метод, метод факторного аналізу, ранговий метод, рейтинговий метод, методи експертних оцінок, метод нечіткої логіки, метод нейронних мереж та ін.;

5. адміністративні та організаційні методи. Спрямовані на побудову організаційної структури забезпечення, на координування і інтеграцію основних дій. Включають експертний метод, метод порівняння та аналогії, метод структуризації мети, метод організаційного моделювання, що будуються на основі класичного, біхевіористичного (поведінкового), ситуаційного, системного підходів. Як варіанти побудови організаційної структури, можуть бути створення відповідного структурного підрозділу (служби безпеки, служби економічної безпеки) або аутсорсинг;

6. методи захисту від загроз. Методи ухиляння від загроз; методи локалізації загроз; методи передачі ризиків від загроз; методи компенсації; методи диверсифікації; методи лімітування [16].

Всі засоби забезпечення економічної безпеки підприємства можна систематизувати за такими групами [13]:

– інформаційно-аналітичні. Засоби збирання і обробки інформації щодо стану зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, загроз його економічній безпеці;

– організаційно-інституціональні. Засоби організовування і побудови забезпечення;

– економічні. Планування, стимулювання, обґрунтування, оцінювання заходів щодо забезпечення економічної безпеки;

– ідеологічні. Засоби формування системи ідей, теорій і понять, що відображають і оцінюють ставлення до забезпечення економічної безпеки підприємства;

– техніко-технологічні. Засоби і технології захисту від загроз;

– правові. Нормативні документи, які закріплюють та регламентують забезпечення економічної безпеки підприємства;

– соціально-психологічні. Засоби впливу на персонал, контрагентів та ін.;

– силові. Засоби захисту майна, матеріальних цінностей, інформації, усіх видів ресурсів підприємства від загроз.

Складові системи забезпечення економічної безпеки визначаються двома факторами:

1. потенційним складом і структурою загроз;

2. фінансовими можливостями підприємства.

Постійне посилення дії факторів, які загрожують економічній безпеці підприємства, потребує створення системи моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства з завчасного попередження небезпек і загроз та вжиття необхідних заходів щодо захисту і протидії.

Основні цілі моніторингу полягають у такому:

– оцінка стану і динаміки розвитку виробництва підприємства;

– виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу виробництва;

– визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу факторів загроз на потенціал виробництва;

– прогнозування наслідків дії факторів загрози;

– системно-аналітичне вивчення ситуації, що склалася, і тенденцій її розвитку, розробка цільових заходів щодо захисту від загроз.

При здійсненні моніторингу повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об’єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану і тенденцій розвитку його потенціалу, а також загального розвитку економіки, політичної ситуації і дій інших загальносистемних факторів.

Зміст етапів моніторингу наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Зміст і послідовність здійснення моніторингу

Етап	Зміст етапів моніторингу
1	Ідентифікація підприємства (господарюючого суб’єкта) – об’єкта моніторингу
2	Формування системи техніко-економічних показників оцінки економічної безпеки підприємства з урахуванням специфіки його функціонування
3	Збір та підготовка інформації, яка характеризує стан об’єкта моніторингу
4	Виявлення (визначення) факторів, які характеризують перспективні напрями розвитку підприємства
5	Моделювання та формування сценаріїв або стратегій розвитку підприємства

Етап	Зміст етапів моніторингу
6	Розрахунок техніко-економічних показників підприємства на всю глибину прогнозованого періоду
7	Проведення аналізу показників економічної безпеки підприємства
8	Розробка пропозицій відносно попередження та нейтралізації загроз економічної безпеки підприємства

Джерело: побудовано на основі [17]

Шляхи підвищення економічної безпеки підприємства слід розглядати у межах складових системи безпеки підприємства.

Функціональні складові економічної безпеки підприємства створюють таку структуру:

1) фінансова складова (характеризує досягнення найбільш ефективного використання ресурсів);

2) інтелектуальна і кадрова складові (характеризують збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства через ефективне управління персоналом);

3) техніко-технологічна складова (характеризує ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам за умови оптимізації витрат ресурсів);

4) політико-правова складова (характеризує всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства);

5) інформаційна складова (характеризує ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства);

6) екологічна складова (характеризує дотримання діючих екологічних норм, мінімізацію втрат від забруднення навколишнього середовища);

7) силова складова (характеризує забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства і збереження його майна);

8) ринкова складова (характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства можливостям, які формуються в ринковому середовищі);

9) інтерфейсна складова (характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства).

У межах технологічної безпеки шляхами підвищення економічної безпеки підприємства є закриття низькорентабельних і збиткових підрозділів підприємства; зміна системи оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних семінарах, виставках тощо.

У межах ресурсної безпеки шляхами підвищення економічної безпеки підприємства є вдосконалення системи розрахунків за сировину і матеріали; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозберігаючі технології тощо.

У межах фінансової безпеки шляхами підвищення економічної безпеки підприємства є застосування принципу дотримання критичних строків кредитування; створення інформаційного центру для контролю боргів підприємства та перевірки суми нарахованих податків й інших платежів; перекриття каналів втрати електронної інформації тощо.

У межах соціальної безпеки шляхами підвищення економічної безпеки підприємства є наближення рівня оплати праці до показників розвинутих країн; залучення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації персоналу; розвиток соціальної інфраструктури, підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати праці тощо.

Отже, економічна безпека підприємства є комплексною характеристикою, тобто відображає ступінь захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів усіх потенціалів підприємства, що дозволяє забезпечити стійку та ефективну діяльність. Завдяки достатньому рівню економічної безпеки підприємства можна сформувати сприятливі умови для ефективного функціонування підприємства, а також досягти основної мети за допомогою вчасного вираження і послаблення впливу будь-яких загроз.

ВИСНОВКИ за Розділом 1

Економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентостійкість та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Під економічної безпекою розуміють стан усіх ресурсів підприємства та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози.

Метою економічної безпеки підприємства є забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Механізм безпеки – це об’єктивно зумовлена послідовність дій (логічних етапів) щодо забезпечення належної економічної безпеки підприємства. До них відносяться закони, правові норми, спонукальні мотиви і стимули, методи, заходи «сили» та ін.

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством як за умов сталого розвитку (підтримка ритмічності виробництва і збуту продукції, запобігання матеріального і (або) фінансового збитку, захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, протидія недобросовісної конкуренції і кримінальним проявам), так і в кризові періоди (руйнування потенціалу підприємства – виробничого, інноваційного, ресурсного, організаційного).

Під загрозою економічній безпеці розуміється сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарської діяльності.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства має свої інструменти (платіжні, депозитні, страхові та інвестиційні), методи та засоби, а також складові (фінансова, правова, технологічна, інформаційна, екологічна, кадрова, інтелектуальна та силова).

Забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається на двох рівнях: оперативний рівень передбачає розв’язання повсякденних господарських проблем, які пов’язані зі встановленням оптимального рівня вживання ресурсів, якими розпоряджається підприємство; стратегічний рівень передбачає приймання максимально важливих рішень, які спрямовані на довгостроковий період.

Отже, економічна безпека підприємства є комплексною характеристикою, тобто відображає ступінь захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів усіх потенціалів підприємства, що дозволяє забезпечити стійку та ефективну діяльність. Завдяки достатньому рівню економічної безпеки підприємства можна сформувати сприятливі умови для ефективного функціонування підприємства, а також досягти основної мети за допомогою вчасного вираження і послаблення впливу будь-яких загроз.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Загальні положення щодо діагностики рівня економічної безпеки підприємства

Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання є динамічним процесом у вигляді послідовності дій, спрямованих на реалізацію економічних інтересів. У жорстких ринкових умовах сьогодення, що супроводжуються постійними економічними змінами, значним рівнем загроз як всередині, так і ззовні сучасного підприємства, необхідним є забезпечення високого рівня економічного захисту шляхом розроблення сучасної методики оцінювання економічної безпеки підприємства, яка передбачає всебічне врахування впливу факторів та специфіки діяльності підприємства.

Результати оцінки економічної безпеки підприємства є основою вироблення заходів управлінського впливу щодо стабілізації його діяльності. Чим більш достовірною і своєчасною буде оцінка економічної безпеки, тим більш обґрунтованими та ефективними будуть заходи з її забезпечення.

Для визначення рівня економічної безпеки підприємства застосовують різні наукові підходи, які наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства

Автор підходу	Підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства
Д. Ковальов, І. Плетніков, С. Покропивний, С. Ілляшенко, Є. Олейніков	Ресурсно-функціональний підхід
А. Ткаченко, О. Резнікова, С. Довбня, Н. Гічова, В. Забродський	Програмно-цільовий підхід
С. Капітула, О. Качан, Б. Корецький	Економіко-математичне моделювання
І. Кривовязюк, Альтман, Таффлер, Тішоу, Конан, Голдер та ін.	На основі оцінки ймовірності банкрутства підприємства
В. Вахлакова, Р. Скриньковський, Г. Козаченко, О. Бородіна, Д. Мацеха та ін.	Індикаторний підхід
С. Марущак, І. Доценко	На основі теорії економічних ризиків

Джерело: побудовано на основі [21]

Індикаторний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки є одним із найбільш поширених у практиці, адже дає змогу визначити рівень економічної безпеки загалом та за окремими функціональними складниками. Він полягає у формуванні системи індикаторів та розрахунку інтегрального індикатора. Цей підхід називають ще «пороговим», оскільки індикаторами безпеки є порогові значення показників. Найважливіше завдання під час використання індикаторного підходу є підбір системи індикаторів, які дозволять як найповніше побачити загрози економічній безпеці.

Основними недоліками індикаторного підходу є складність вибору індикаторів та їх порогових значень; велика кількість розрахунків та необхідних достовірних даних. Застосування індикаторного методу до оцінювання стану економічної безпеки є можливим за умови всебічного врахування індикаторів економічної безпеки, чіткого визначення порогових їх значень залежно від галузі діяльності підприємства.

Ресурсно-функціональний підхід зводиться до комплексного економічного аналізу ефективності використання ресурсів підприємства. Як і в індикаторному підході, здійснюється розрахунок показників, які інформують про стан використання фінансових, кадрових, технологічних та інших видів ресурсів. За результатами оцінки підприємство розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз за кожним функціональним складником.

Оцінка рівня економічної безпеки підприємства визначається на підставі розрахунку сукупного критерію завдяки знаходженню та підсумовуванню окремих функціональних критеріїв, які обчислюються за допомогою порівняння можливої величини збитків підприємства та суми витрат на реалізацію заходів, пов’язаних із запобіганням цього збитку. Серед типових функціональних складових економічної безпеки перевага надається фінансовій, інтелектуальній, кадровій, техніко-технологічній, політико-правовій, інформаційній, екологічній та силовій складовим. Основними недоліками запропонованого підходу є невизначеність розподілу вагомості складових для підприємств різних форм господарювання та галузевого призначення;

можливість використання тільки за наявності кількісних оцінок збитку, пов’язаного із впливом загроз, та величини втрат, необхідних для його усунення.

Програмно-цільовий підхід до оцінки економічної безпеки підприємства базується на основі інтегрованої сукупності показників із застосуванням кластерного та багатокритеріального аналізу, а тому ця методика дає змогу отримати більш достовірні результати рівня економічної безпеки підприємства, адже відображає принципи та умови управління та розвитку підприємства. Програмно-цільовий підхід відрізняється високим ступенем складності проведення аналізу з використанням методів математичного аналізу, що в практичній діяльності підприємства досить важко використовувати.

Ряд науковців у своїх дослідження пропонують оцінювати економічну безпеку підприємства за допомогою методів економіко-математичного моделювання. Прогнозування рівня системи економічної безпеки підприємства та створення адекватної моделі вимагає, по-перше, виявлення факторів, які найбільше впливають на її інтегральний показник. По-друге, визначення залежності інтегрального показника економічної безпеки від конкретних показників на основі факторного аналізу статистичних даних, що відображають різні сфери функціонування підприємства. Оскільки за допомогою теоретичного аналізу неможливо встановити кількісний зв’язок між результативним та факторними показниками, а також визначити доцільність включення в остаточну математичну модель того чи іншого факторного показника, необхідно провести кореляційно-регресійний аналіз, який дозволить вибрати найбільш вагомі фактори і, застосувавши методику множинного регресійного аналізу, кількісно описати зв’язок між інтегральним показником економічної безпеки і релевантними чинниками [18].

Як свідчить проведений аналіз підходів до оцінки економічної безпеки підприємств, з використанням методів економіко-математичного моделювання, за цих підходів втрачається комплексність оцінки економічної безпеки підприємства, що дозволяє зробити тільки обмежені висновки. Також ці

підходи є досить складними і потребують спеціальної підготовки спеціалістів для їх використання у практичній діяльності підприємств або ж використання спеціальних програмних продуктів.

Для оцінювання економічної безпеки підприємства науковці використовують також методи оцінки імовірності банкрутства, які дозволяють своєчасно виявляти факти неспроможності підприємства, що є одним із індикаторів економічної безпеки. У зарубіжних країнах для оцінки ризику банкрутства і кредитоспроможності підприємств широко використовуються багатофакторні моделі відомих західних економістів: Альтмана, Бівера, Спрінгейта, Таффлера, Тішоу та ін., розроблені за допомогою багатовимірного дискримінантного аналізу. Проте, використання зазначених моделей для оцінки ризику банкрутства вітчизняних підприємств не зовсім підходить, оскільки різняться методики відображення інфляційних факторів, підходи до формування структуру капіталу, а також наявні суттєві відмінності у законодавчій базі.

Українські вчені на чолі з академіком УААН П. Саблуком рекомендують для діагностики банкрутства проводити експрес-аналіз фінансового стану, який складається з розрахунку п’яти показників: коефіцієнта Бівера; рентабельності активів (6-8 % свідчить про благополучний стан); відношення зобов’язань до активів (благополучний стан оцінюється, якщо цей показник ≤ 37 %); відношення суми власного капіталу та позаоборотних активів до суми загальних активів (благополучний стан оцінюється в 0,4); відношення обігових активів до короткострокових зобов’язань (сприятливий стан, коли показник дорівнює більше 1) [19, С. 44].

Застосування зазначених методів у практичній діяльності вітчизняних підприємств є ускладненим, так як відсутня широка диференціація оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства; неврахована галузева специфіка діяльності підприємств; при формуванні узагальнюючої оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства не враховані всі складові економічної безпеки підприємства.

Систематизуючи досліджені підходи до оцінки рівня економічної безпеки, можна їх узагальнити у вигляді схеми (рис. 2.1).

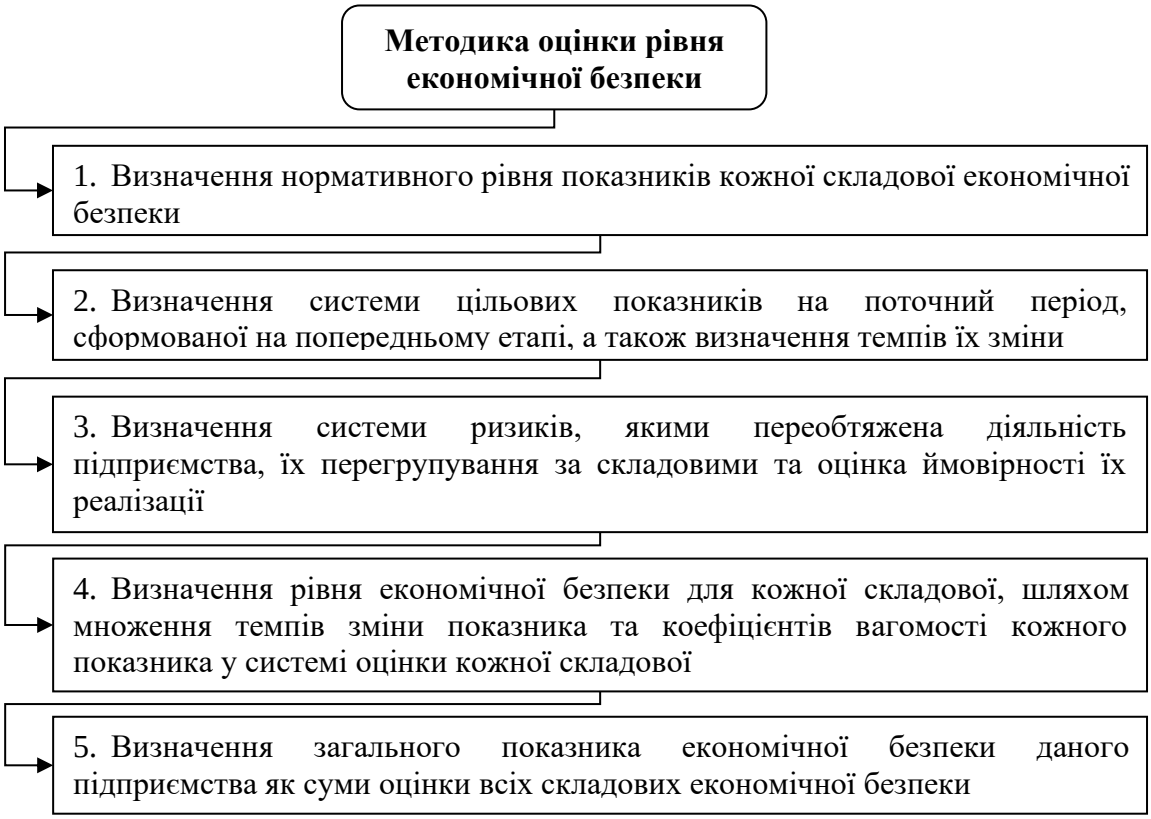

Рис. 2.1. Методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки
Джерело: побудовано на основі [11]

2.2. Методичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки підприємства за складовими

Функціональні складові економічної безпеки підприємства створюють таку структуру:

1) фінансова складова (характеризує досягнення найбільш ефективного використання ресурсів);

2) інтелектуальна і кадрова складові (характеризують збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства через ефективне управління персоналом);

3) техніко-технологічна складова (характеризує ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам за умови оптимізації витрат ресурсів);

4) політико-правова складова (характеризує всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства);

5) інформаційна складова (характеризує ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства);

6) екологічна складова (характеризує дотримання діючих екологічних норм, мінімізацію втрат від забруднення навколишнього середовища);

7) силова складова (характеризує забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства і збереження його майна);

8) ринкова складова (характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства можливостям, які формуються в ринковому середовищі);

9) інтерфейсна складова (характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства).

Забезпечення економічної безпеки допускає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи заходів, які попереджають і протидіють виникненню кризових явищ на підприємстві.

Рівень економічної безпеки підприємства оцінюється на підставі певного інтегрального критерію з зважуванням і сумою окремих функціональних критеріїв, які розраховуються шляхом порівняння (зіставлення) величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів її запобігання [20, С. 16].

В методиці, розробленої С. Ілляшенко, аналіз і оцінку економічної безпеки підприємства запропоновано виконувати у такій послідовності:

1) виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають економічну безпеку підприємства (за кожною з функціональних складових);

2) аналіз і оцінка ступеня їх впливу; розрахунок узагальнених показників економічної безпеки для кожної з функціональних складових;

3) розрахунок інтегрального показника економічної безпеки підприємства;

4) розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки та оцінка їх ефективності.

Оцінка фінансової складової економічної безпеки здійснюється за такими показниками фінансової стійкості:

± Ес – надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

± Ет – надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів, а також середньо- і довгострокових кредитів та позик;

± Ен – надлишок (+) або нестача (-) загальної кількості оборотних кошті.

Розраховуються ці показники за такими формулами:

$$\pm Ec = Ec - Z,$$
$$\pm Et = (Ec + Kt) - Z, \quad (2.1)$$
$$\pm E_H = (Ec + Kt + Kt) - Z,$$

де Z – сума запасів;

Ес – сума власних оборотних коштів підприємства;

Кт – середньо- і довгострокові кредити і позики;

Кt – короткострокові кредити і позики.

Залежно від значень оціночних показників можна виділити області фінансової стійкості і визначити рівні фінансової безпеки підприємства.

Значення оціночних показників мають таке визначення:

а) абсолютна фінансова стійкість та абсолютна безпека

$$\pm E_C \geq 0, \quad \pm Et \geq 0, \quad \pm Eн \geq 0. \quad (2.2)$$

б) нормальна фінансова стійкість и нормальний рівень безпеки

$$\pm E_C = 0, \quad \pm Ет = 0, \quad \pm Ен = 0. \tag{2.3}$$

в) нестійке фінансове становище та нестабільний рівень безпеки

$$\pm E_C < 0, \quad \pm Ет \geq 0, \quad \pm Ен \geq 0. \tag{2.4}$$

г) критичне фінансове становище та критичний рівень безпеки

$$\pm E_C < 0 \quad \pm Ет < 0, \quad \pm Ен \geq 0. \tag{2.5}$$

д) кризове фінансове становище та кризовий рівень безпеки

$$\pm Ес < 0, \quad \pm Ет < 0 \quad \pm Ен < 0. \tag{2.6}$$

Оцінка інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки здійснюється за такими показниками:

– плинність працівників високої кваліфікації (відношення кількості працівників, які звільнилися, до загальної кількості працівників даної кваліфікації);

– питома вага інженерно-технічних робітників і науковців у чисельності працюючих;

– показник винахідницької (раціоналізаторської) активності (відношення кількості винаходів (пропозицій) до кількості працюючих або інженерно-технічних працівників);

– показник освітнього рівня (питома вага осіб, які мають вищу (спеціальну) освіту, відповідно до профілю діяльності підприємства, кількості працюючих та ін.).

Ці та інші аналогічні показники (коефіцієнти) порівнюють з показниками інших підприємств або аналізують у динаміці (при цьому враховують економічні показники діяльності аналізованого і порівнюваного підприємств).

Значення всіх показників зводять у інтегральний (за методом відстаней):

$$П_i = \sum_{i=1}^{n} (1 - b_i) \cdot a_i \,, \qquad (2.7)$$

де n – кількість показників;

b_i – відносна оцінка і-го показника;

a_i – вага і-го показника.

Величина b_i розраховується з дотриманням таких правил: якщо переважає більше значення показника, то – як відношення значення і-го показника до максимального значення показника (коефіцієнта) з усієї кількості порівнюваних підприємств (або за весь аналізований період, якщо є дані, які характеризують в динаміці тільки одне підприємство); якщо переважає менше значення показника, то – як відношення найменшого значення показника (коефіцієнта) з усієї кількості порівнюваних підприємств (або за весь аналізований період, якщо є дані, які характеризують у динаміці тільки одне підприємство) до значення і-го показника.

Аналогічні розрахунки виконуються за всіма порівнюваними підприємствами (періодами часу).

Після цього визначається середнє значення інтегрального показника для ринку або для конкретного підприємства за ряд років. За ступенем відхилення фактичних значень від середньої можна оцінити рівень інтелектуальної (кадрової) складової економічної безпеки:

$$\begin{gathered} П_i < П_{сер} \text{ – високий рівень безпеки;} \\ П_i > П_{сер} \text{ – низький рівень безпеки;} \\ 0{,}7\ П_{сер} \le П_i \le 1{,}3\ П_{сер} \text{ – середній рівень безпеки.} \end{gathered} \qquad (2.8)$$

Оцінку рівня технологічної складової економічної безпеки можна виконати (аналогічно попередній складовій) за показниками, які характеризують технологічний потенціал і технологічну безпеку підприємства:

– рівень прогресивності технологій (відношення кількості використаних прогресивних сучасних технологій (на рівні кращих серед підприємств, які працюють на конкретному ринку) до загальної їх кількості на підприємстві);

– рівень прогресивності продукції (відношення кількості найменувань нових прогресивних видів продукції (на рівні кращих зразків серед підприємств, які працюють на конкретному ринку) до загальної їх кількості);

– рівень технологічного потенціалу (частка технічних і технологічних рішень на рівні винаходів у загальній кількості нових рішень, застосованих у виробничому процесі).

Рівень силової складової економічної безпеки може бути визначений на основі оцінки ймовірності реалізації загроз заподіяння шкоди здоров'ю (фізичному та психологічному), репутації і матеріального благополуччя керівництва і провідних фахівців підприємства, а також заподіяння шкоди майну підприємства. Ця ймовірність може бути розрахована об'єктивно як частота негативних впливів у минулому і поточному періодах, або суб'єктивно – методом експертних оцінок. При цьому необхідно враховувати можливий збиток у результаті реалізації загроз.

Рівень силової складової економічної безпеки може бути визначений на підставі табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Оцінка рівня силової складової економічної безпеки

Рівень безпеки	Умови			
Високий	$P \leq 0{,}0001$ $ВК = Вт$	$P \leq 0{,}001$ $ВП < Вт \leq ВР$	$P \leq 0{,}01$ $ЧП < Вт \leq ВП$	$P \leq 0{,}1$ $Вт \leq ЧП$
Середній	$0{,}0001 < P \leq 0{,}01$ $ВК = Вт$	$0{,}001 < P \leq 0{,}01$ $ВП < Вт \leq ВР$	$0{,}001 < P \leq 0{,}01$ $ЧП < Вт \leq ВП$	$0{,}1 < P \leq 0{,}2$ $Вт \leq ЧП$
Низький	$P > 0{,}001$ $ВК = Вт$	$P > 0{,}01$ $ВП < Вт \leq ВР$	$P > 0{,}1$ $ЧП < Вт \leq ВП$	$P > 0.2$ $Вт \leq ЧП$

Умовні позначки: P – ймовірність втрат; $В_т$ – величина можливих втрат; ВК – власні кошти підприємства; ВР – виручка від реалізації продукції; ВП – валовий прибуток; ЧП – чистий прибуток.

Рівень правової безпеки може бути визначений у залежності від співвідношення втрат, яких зазнало підприємство (реальних і у вигляді упущеної вигоди) в результаті порушення правових норм, і загального розміру запобігання юридичною службою втрат, за такою шкалою:

втрат немає – абсолютна правова безпека;

частка втрат від 0 до 25 % – нормальна правова безпека;

25-50 % – нестабільний стан;

50-75 % – критичний стан;

75-100 % – кризовий стан.

Оцінка рівня екологічної складової безпеки підприємства може бути виконана на підставі розрахованого середнього рівня деструктивного впливу підприємства (за окремими факторами: погіршення ландшафту, енергетичне забруднення середовища, утворення відходів виробництва, забруднення водного і повітряного середовища) на середовище:

$$Р_{д.в.} = \frac{К_{у.л.} + К_{е.з.} + К_{см.з.} + К_{в.з.} + К_{п.з.}}{5}, \quad (2.9)$$

де $Р_{д.в.}$ – рівень деструктивного впливу підприємства (за факторами);

$К_{у.л.}$ – коефіцієнт ступеня пошкоджень ландшафту;

$К_{е.з.}$ – коефіцієнт інтенсивності енергетичного забруднення;

$К_{см.з.}$ – коефіцієнт, що враховує небезпеку речовин у відходах;

$К_{в.з.}$ – коефіцієнт, що враховує небезпеку речовин у воді;

$К_{п.з.}$ – коефіцієнт, що враховує небезпеку речовин у повітрі.

Залежно від значення рівня деструктивного впливу підприємства можна виділити такі рівні економічної безпеки:

$Р_{д.в.} = 0$ – абсолютна екологічна безпека;

$Р_{д.в.} \leq 0{,}25$ – нормальна екологічна безпека;

$0{,}25 < Р_{д.в.} \leq 0{,}50$ – погане екологічний стан; (2.10)

$0,50 < Р_{д.в.} \leq 0,75$ – критичний рівень екологічної безпеки;

$Р_{д.в.} > 0,75$ – екологічна криза.

Оцінка інформаційної складової економічної безпеки здійснюється за такими показниками:

а) коефіцієнт повноти інформації ($К_{п.ін.}$), що розраховується як відношення обсягу інформації, яка є в розпорядженні особи, що приймає рішення, і обсягу інформації, необхідної для прийняття обґрунтованого рішення;

б) коефіцієнт точності інформації ($К_{т.ін.}$), що розраховується як відношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу інформації, що є у розпорядженні особи, що приймає рішення;

в) коефіцієнт суперечливості інформації ($К_{с.ін.}$), що розраховується як відношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.

Обсяг інформації може бути розрахований на сторінках формату А4, кількості символів тексту, кіло- і мегабайтах.

Рівень інформаційної безпеки може бути визначений, як

$$К_{інф.б.} = К_{п.ін.} \cdot К_{т.ін.} \cdot К_{с.ін.} \quad (2.11)$$

При цьому, якщо:

$0,7 \leq К_{інф.б.}$, то рівень безпеки високий;

$0,3 \leq К_{інф.б.} < 0,7$, то рівень безпеки середній; (2.12)

$К_{інф.б.} < 0,3$, то рівень безпеки низький.

Рівень інтерфейсної складової економічної безпеки визначається за надійністю взаємодії з економічними контрагентами підприємства.

Оцінка надійності економічних контрагентів (постачальників, торгових і збутових посередників, інвесторів, споживачів та ін.).

Виконується за комплексом критеріїв (імідж, досвід роботи, фінансовий стан, обов'язковість виконання контрактів, тенденції розвитку, потенціал) і характеризує ступінь відповідності аналізованого контрагента кожному з оціночних критеріїв: 4 – повністю відповідає; 3 – можливо відповідає; 2 – невизначено; 1 – можливо не відповідає; 0 – зовсім не відповідає.

Залежно від специфіки економічного контрагента перелік критеріїв може бути змінений.

Перерахунок оцінок за порядковою шкалою у відносні кількісні показники здійснюється за формулою

$$O_{ij} = \frac{O_i}{O_{max}}, \tag{2.13}$$

де O_{ij} – відносна оцінка j-го контрагента за і-м критерієм;

O_i – бальна оцінка j-го контрагента за і-м критерієм;

O_{max} – максимально можлива оцінка.

Сукупну оцінку надійності j-го контрагента виконують за формулою

$$H_j = \sum_{i=1}^{n} O_{ij} \cdot Кв_{ij}, \tag{2.14}$$

де $Кв_{ij}$ – вагомість і-го показника для j-го контрагента.

Оцінку надійності взаємодії з усією сукупністю контрагентів ($Н_{ЗАГ}$) розраховують як середньоарифметичну Нj.

Залежно від її значення можна виділити такі рівні економічної безпеки:

$Н_{ЗАГ} = 1$ – абсолютна безпека;

$0,75 \le Н_{ЗАГ} < 1$ – нормальна безпека;

$0,50 \le Н_{ЗАГ} < 0,75$ – нестабільність становища; (2.15)

$0,25 \le Н_{ЗАГ} < 0,50$ – критичний стан;

$0 \le Н_{ЗАГ} < 0,25$ – кризовий стан.

Рівень ринкової складової економічної безпеки визначається через ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім. Характеристики ринкового середовища і характеристики підприємства розділені на дві групи: для зовнішнього середовища – можливості і загрози, для підприємства – сильні і слабкі сторони діяльності. Кожна з характеристик розглядається як ознака наявності або відсутності загрози ринкової безпеки підприємства.

Вплив кожної з характеристик зовнішнього і внутрішнього середовища на ринкову безпеку підприємства оцінюють за допомогою коефіцієнтів упевненості (за шкалою від -1 до +1): можливості та сильні сторони – від 0 до +1, загрози і слабкі сторони – від 0 до -1.

Отримані оцінки послідовно комбінують (до отриманої підсумкової оцінки характеристик додають оцінки інших характеристик і т.д.) за відомими правилами

$$К_о = К_1 + К_2 \cdot (1 - К_1), \text{ якщо } К_1 > 0 \text{ та } К_2 > 0,$$

$$К_о = -(К_1 + |К_2| \cdot (1 - |К_1|), \text{ якщо } К_1 < 0 \text{ та } К_2 < 0, \quad (2.16)$$

$$К_о = \frac{К_1 + К_2}{1 - \min(|К_1|, |К_2|)}, \quad (2.17)$$

якщо $К_1$ и $К_2$ мають різні значення.

Залежно від значення інтегральної оцінки всього комплексу характеристик визначається рівень ринкової безпеки підприємства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Оцінка рівня ринкової складової економічної безпеки

Значення інтегральної оцінки	Рівень ринкової безпеки
Ко ≤ -0,8	Криза
-0,8 < Ко ≤ -0,6	Критичний рівень безпеки
-0,6 < Ко ≤ -0,3	Передкризове становище
-0,3 < Ко < +0,3	Ситуація невизначеності
+0,3 < Ко < +0,6	Нестійке становище
+0,6 ≤ Ко < +0,8	Нормальний рівень
+0,8 ≤ Ко	Абсолютна безпека

При оцінці можуть розглядатися характеристики зовнішнього середовища і підприємства, що враховують потенційні варіанти його розвитку. Відповідно буде оцінюватися реальний рівень ринкової безпеки і потенційний, який буде досягнутий у разі реалізації обраного варіанту розвитку.

Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється порівнянням розрахункових значень показника з реальними величинами, отриманими раніше щодо підприємства, а також (коли це можливо) щодо аналогічних суб'єктів господарювання відповідних галузей економіки.

Після розрахунку впливу функціональних складових на зміну сукупного критерію економічної безпеки підприємства здійснюється функціональний аналіз заходів з організації необхідного рівня економічної безпеки підприємства за окремими складовими в такій послідовності:

1) визначення структури негативних впливів за функціональними складовими економічної безпеки. Розподіл об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів;

2) фіксація прийнятих превентивних заходів для запобігання негативним впливам за всіма функціональними складовими економічної безпеки;

3) оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації конкретних негативних впливів за кожною складовою економічної безпеки (рис. 2.2);

4) визначення причин недостатньої ефективності заходів, вжитих для подолання вже наявних і можливих негативних впливів на економічну безпеку;

5) виявлення неліквідованих і очікуваних негативних впливів на рівень економічної безпеки, а також тих, що можуть з'явитися в майбутньому;

6) опрацювання рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів на економічну безпеку і запобігання можливій появі нових;

7) оцінка вартості кожного з пропонованих заходів щодо усунення негативних впливів на рівень економічної безпеки і визначення відповідальних за реалізацію заходів;

8) оцінка ефективності діяльності відповідних структурних підрозділів підприємства (організації) з використанням даних про витрати для запобігання можливим негативним впливам на економічну безпеку та про розміри відверненої і заподіяної шкоди дає об'єктивну (підкріплену економічними розрахунками) панораму результативності діяльності всіх підрозділів (відділів, цехів) з цього питання.

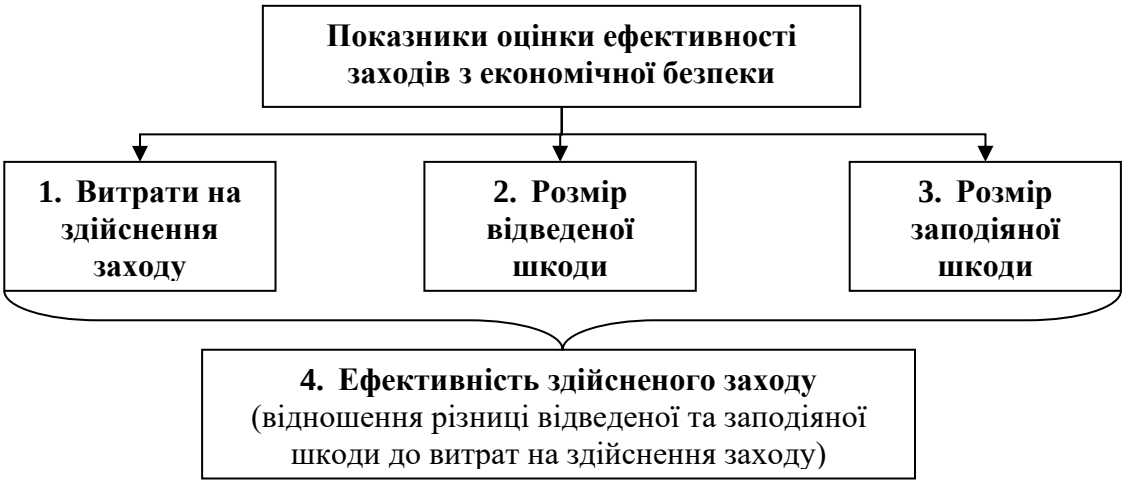

Рис. 2.2. Показники оцінки ефективності заходів з економічної безпеки підприємства [11]

Для розрахунку показників рівня економічної безпеки та оцінки ефективності заходів з підвищення економічної безпеки підприємства використовують формули, наведені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Показників рівня економічної безпеки та оцінки ефективності заходів з підвищення економічної безпеки підприємства

Показник	Формула	Позначення
Сукупний критерій економічної безпеки підприємства	$К_{ЕБ} = \sum_{i=1}^{n} k_i \cdot v_i$, $\sum_{i=1}^{n} v_i = 1$	$К_{ЕБ}$ – сукупний критерій економічної безпеки підприємства; k_i – величина окремого критерію за і-ою функціональною складовою; v_i – питома вага значущості і-ої функціональної складової; i – функціональна складова економічної безпеки; n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства
Рівень економічної безпеки підприємства	$Р_{ЕБ} = \frac{К^{ф}_{ЕБ}}{К_{ЕБ}}$	$Р_{ЕБ}$ – рівень економічної безпеки підприємства; $К^{ф}_{ЕБ}$ – фактичний (реальний) критерій економічної безпеки підприємства
Ефективність здійсненого заходу	$Е_{ЕБ} = \frac{Ш_в - Ш_з}{З_{ЕБ}}$	$Е_{ЕБ}$ – ефективність здійсненого заходу з економічної безпеки підприємства; $Ш_в$ – розмір відведеної шкоди; $Ш_з$ – розмір заподіяної шкоди; $З_{ЕБ}$ – витрати на здійснення заходу

Джерело: побудовано на основі [11]

2.3. Методичний підхід до розрахунку рівня безпеки за функціональними ознаками А. Ярославського

Аналітичний етап оцінювання економічної безпеки передбачає процес здійснення розрахунку рівня економічної безпеки за функціональними складовими. Етап розпочинається з формування множини індикаторів для визначення стану функціональних складових економічної безпеки підприємства та їх характеристик (табл. 2.5).

Запропонована система показників до оцінки економічної безпеки кожної функціональної складової дозволить здійснювати якісний та ґрунтовний аналіз рівня економічної безпеки і на основі проведених розрахунків прийняти ефективні управлінські рішення.

Таблиця 2.5

Система показників оцінки економічної безпеки підприємств

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Коефіцієнт вагомості
		Стимулятор	Дестимулятор	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей		+	0,16
	Рентабельність активів	+		0,17
	Рентабельність капіталу	+		0,17
	Коефіцієнт фінансової незалежності	+		0,2
	Період операційного циклу		+	0,05
	Період фінансового циклу		+	0,05
	Коефіцієнт фінансової стабільності	+		0,1
	Коефіцієнт оподаткування прибутку		+	0,05
	Коефіцієнт страхування бізнесу	+		0,05
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства		+	0,2
	Рівень витрат на придбання електроенергії		+	0,3
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	+		0,3
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	+		0,2
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів		+	0,18
	Інтенсивність оновлення технології	+		0,3
	Фондовіддача	+		0,16
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	+		0,2
	Коефіцієнт придатності основних засобів	+		0,16
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства		+	0,2
	Частота оборотності запасів	+		0,17
	Витрати на одиницю відправленої продукції		+	0,16
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	+		0,27
	Ефективність використання складських площ	+		0,2
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства		+	0,25
	Питома вага виграних процесів	+		0,4
	Якість юридичного супроводу підприємства	+		0,35
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів		+	0,26
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	+		0,24
	Показник освітнього рівня	+		0,2

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Коефіці-єнт вагомо-сті
		Стиму-лятор	Дестиму-лятор	
	Продуктивність праці	+		0,3
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	+		0,3
	Наближення до портів	+		0,4
	Наближення до автомобільних магістралей	+		0,3

Джерело: побудовано на основі [21]

Наступний кроком є визначення таких показників економічної безпеки, використання яких дозволить проводити групування та систематизацію змінних складових, а з точки зору статистики забезпечить перехід від абсолютних до нормалізованих значень індикаторів, які змінюються від 0 до 1 та відображають стан наближення до їх оптимального значення. З метою проведення статистичних розрахунків обираємо два види показників і визначаємо, що «найбільш оптимальному» значенню показника присвоюється значення 1, а «найменш оптимальному» – значення 0.

При формуванні множини індикаторів важливо забезпечити інформаційну односпрямованість показників. Для цього показники поділені на стимулятори та дестимулятори. Зв’язок між інтегральною оцінкою й показником-стимулятором прямий, між показником-дестимулятором – обернений. Дестимулятори перетворюють на стимулятори за допомогою нормування [22].

Нормалізація показників-стимуляторів здійснюється за формулою [23, С. 384]

$$p_i = \frac{x_{i\,max} - x_i}{x_{i\,max} - x_{i\,min}} \tag{2.18}$$

Показників-дестимуляторів визначаються за формулою

$$p_i = \frac{x_i - x_{i\,min}}{x_{i\,max} - x_{i\,min}}, \tag{2.19}$$

де p_i – значення нормалізованого і-го показника;

x_i – значення і-го показника економічної безпеки підприємства;

$x_{i\,max}$ – верхній поріг значення і-го показника економічної безпеки підприємства;

$x_{i\,min}$ – нижній поріг значення і-го показника економічної безпеки підприємства.

Проведення аналізу впливу визначених індикаторів економічної безпеки дозволяє визначити їх вагову цінність залежно від рівня їх ефекту на кінцевий результат. Для забезпечення вирішення поставленого завдання в умовах обмеженості інформації та фрагментарності наукових досліджень з питань формування оптимальної системи індикаторів і їх ваги для оцінки рівня економічної безпеки визначаються методом експертних оцінок.

Наступним кроком є визначення рівня кожної складової економічної безпеки підприємства. Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою здійснюється за формулою

$$I_j = \sum a_{ij} \cdot x_{ij}, \tag{2.20}$$

де Ij – інтегральний індикатор складової економічної безпеки підприємства;

a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску і-го показника в інтегральний індекс;

x_{ij} – вихідний показник.

Наступним кроком є вибір вагових коефіцієнтів складових економічної безпеки підприємства, значення яких визначаються шляхом експертного оцінювання на основі проведеного анкетування (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Значення вагових коефіцієнтів складових економічної безпеки підприємства

Складові економічної безпеки підприємства	Значення вагових коефіцієнтів
Фінансова	0,18
Географічна	0,12
Матеріально-технічна	0,15
Логістична	0,13
Політико-правова	0,11
Кадрова	0,17
Енергетична	0,14

На наступному етапі методики визначається інтегральний індекс економічної безпеки підприємства, який розраховується за формулою

$$I = \sum b_j \cdot I_j, \tag{2.21}$$

де b_j – вагові коефіцієнти складових економічної безпеки підприємства.

Інтегральний показник економічної безпеки одержує значення в діапазоні [0;1], при цьому, чим ближчий він до 1, тим більшим є рівень безпеки.

На останньому етапі методики визначається рівень економічної безпеки шляхом інтерпретації величини інтегрального показника за допомогою лінгвістичних характеристик шкали рівнів безпеки (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Характеристика рівнів економічної безпеки підприємства

Рівень економічної безпеки підприємства	Показник рівня економічної безпеки підприємства	Характеристика рівня
Високий	0,86-1	Підприємство має значні конкурентні переваги, здійснює ефективне управління господарськими процесами, володіє достатнім обсягом фінансових ресурсів. Підприємство має високі показники ефективності використання наявного потенціалу. Показники розвитку підприємства мають стійку тенденцію до зростання
Середній	0,51-0,85	Підприємство нормально функціонує, проте існують проблеми, пов’язані з неефективною організацією

Рівень економічної безпеки підприємства	Показник рівня економічної безпеки підприємства	Характеристика рівня
		основної діяльності, які генерують можливості виникнення загрози економічній безпеці в майбутньому. Реалізація управлінських заходів повинна бути спрямована на підвищення рівня окремих складових економічної безпеки підприємства
Низький	0,21-0,5	Характеризується низьким рівнем платіжної дисципліни підприємства, зростанням кредиторської заборгованості та рівня фінансових ризиків. Підприємство для забезпечення фінансування діяльності залучає середньострокові позикові ресурси
Кризовий	0-0,2	На підприємстві мають місце хронічні порушення параметрів за всіма критеріями оцінки. Спостерігаються негативні прояви впливу економічних ризиків. Підприємство не в змозі забезпечити функціонування своєї діяльності та має катастрофічний рівень кредиторської заборгованості. Велика вірогідність припинення діяльності підприємства.

Отже, виділено такі рівні економічної безпеки підприємства, як високий, середній, низький та критичний (кризовий). Оцінювання економічної безпеки підприємства доцільно проводити не рідше, ніж раз на півроку, за потребою даний період можна збільшити і проводити оцінку щоквартально або раз на місяць з метою постійного моніторингу його діяльності, підвищення конкурентоспроможності на ринку та підтримання здатності опиратися впливу внутрішніх та зовнішніх загроз у разі створення нового виду діяльності (нового продукту), зміни видів діяльності або підвищення ефективності діяльності підприємства тощо.

ВИСНОВКИ за Розділом 2

Результати оцінки економічної безпеки підприємства є основою вироблення заходів управлінського впливу щодо стабілізації його діяльності. Чим більш достовірною і своєчасною буде оцінка економічної безпеки, тим більш обґрунтованими та ефективними будуть заходи з її забезпечення.

Застосування зазначених методів у практичній діяльності вітчизняних підприємств є ускладненим, так як відсутня широка диференціація оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства; неврахована галузева специфіка діяльності підприємств; при формуванні узагальнюючої оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства не враховані всі складові економічної безпеки підприємства.

Забезпечення економічної безпеки допускає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи заходів, які попереджають і протидіють виникненню кризових явищ на підприємстві.

Функціональні складові економічної безпеки підприємства створюють таку структуру: фінансова складова; інтелектуальна і кадрова складові; техніко-технологічна складова; політико-правова складова; інформаційна складова; екологічна складова; силова складова; ринкова складова; інтерфейсна складова. Рівень економічної безпеки підприємства оцінюється на підставі певного інтегрального критерію з зважуванням і сумою окремих функціональних критеріїв, які розраховуються шляхом порівняння (зіставлення) величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів її запобігання.

У другому розділі розглянуто методичні підходи до виміру та оцінки рівня економічної безпеки підприємств, зокрема методичні підходи, запропоновані С. Ілляшенко та А. Ярославського.

Оцінювання економічної безпеки підприємства доцільно проводити не рідше, ніж раз на півроку, за потребою даний період можна збільшити і проводити оцінку щоквартально або раз на місяць з метою постійного моніторингу його діяльності, підвищення конкурентоспроможності на ринку та підтримання здатності опиратися впливу внутрішніх та зовнішніх загроз у разі створення нового виду діяльності (нового продукту), зміни видів діяльності або підвищення ефективності діяльності підприємства тощо.

В методиці, розробленої С. Ілляшенко, аналіз і оцінку економічної безпеки підприємства запропоновано виконувати у такій послідовності:

виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають економічну безпеку підприємства (за кожною з функціональних складових); аналіз і оцінка ступеня їх впливу; розрахунок узагальнених показників економічної безпеки для кожної з функціональних складових; розрахунок інтегрального показника економічної безпеки підприємства; розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки та оцінка їх ефективності. Методичний підхід надає можливість оцінити загрози для діяльності підприємства за різними функціональними складовими. При чому для визначення рівня загроз за кожною окремою функціональною складовою застосовується свій методичний підхід. Складність виникає на етапі об'єднання результатів за кожною функціональною ознакою в один інтегральний показник.

Оцінювання економічної безпеки за методом. А. Ярославського передбачає процес здійснення розрахунку рівня економічної безпеки також за функціональними складовими. Етап розпочинається з формування множини індикаторів для визначення стану функціональних складових економічної безпеки підприємства та їх характеристик. Запропонована система показників до оцінки економічної безпеки кожної функціональної складової дозволить здійснювати якісний та ґрунтовний аналіз рівня економічної безпеки і на основі проведених розрахунків прийняти ефективні управлінські рішення. В даній методиці присутній механізм забезпечення односпрямованості показників. Для цього показники поділені на стимулятори та дестимулятори. Зв'язок між інтегральною оцінкою й показником-стимулятором прямий, між показником-дестимулятором – обернений. Дестимулятори перетворюють на стимулятори за допомогою нормування. Складність виникає на етапі визначення коефіцієнтів значущості, так як використання методу експертних оцінок не надає повної об'єктивності значенням показників.

Також слід зазначити, що при оцінці ефективності заходів з економічної безпеки підприємств слід розраховувати витрати на здійснення заходу, розмір відведеної шкоди; розмір заподіяної шкоди та ефективність здійсненого заходу

(відношення різниці відведеної та заподіяної шкоди до витрат на здійснення заходу).

РОЗДІЛ 3
ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ТА РОЗРОБКА ПРАКТИЧНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Сучасний стан та ризики розвитку молокопереробної галузі України

Однією із складових агропромислового комплексу є молочний підкомплекс, до складу якого входить група сільськогосподарських і промислових підприємств, орієнтованих на виробництво, переробку та реалізацію молочної продукції. Молочна промисловість – це соціально-орієнтована галузь, продукція якої має забезпечувати українських споживачів якісними та поживними продуктами харчування, що разом із продукцією інших переробних галузей агропромислового комплексу є основою забезпечення продовольчої безпеки.

Молоко є основним продуктом харчування та важливою частиною здорового харчування, молочні продукти є одними з основних товарів у покупному кошику споживачів, вартість їх придбання становить близько 18 % вартості харчування населення України [24].

На ринку молока й молочної продукції України працює досить велика кількість підприємств, зокрема більша частина загального обсягу виробництва концентрується на складах десяти великих компаній. Серед лідерів молокопереробної галузі є не лише українські виробники, а й транснаціональні корпорації, які мають виробництво в Україні. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи [24]. Загальні обсяги виробництва молока в Україні, зафіксовані Держстатом у 2021 році, становлять 8,7 млн т [25].

Лідерами промислового виробництва молока є Полтавська область (391,4 тис. т), Черкаська область (296,4 тис. т) та Харківська (245,8 тис. т) область. Найбільше молока, виробленого домогосподарствами, виробляється

у Хмельницькій (460,6 тис. т), Вінницькій (459,3 тис. т) та Львівській (396,1 тис. т) областях.

За 2021 рік в Україні було вироблено 8,72 млн т молока проти 9,25 млн т роком раніше. При цьому сільськогосподарські підприємства виробили 2,75 млн т молока (на 0,4 % менше), господарства населення – 5,97 млн т (на 8,2 % менше).

У 2021 році, за даними Держстату, на переробні підприємства надійшло майже 3,2 млн т сирого молока, із яких виробляли вершкове масло, молоко та вершки (сухі та згущені), сири, молочну сироватку тощо [25].

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну в зоні бойових дій та окупації опинилися області, де виробляли 42,3 % від валового виробництва молока.

Найбільшу частку молока раніше давали «гарячі точки» лютого-березня 2022 року**:** Чернігівська (8,9 % всього промислового молока, тобто такого, що надходить на переробку від с/г підприємств), Харківська (8,9 %), Київська (8,2 %), Сумська (5,9 %) та Житомирська (4,3 %) області.

У багатьох постраждалих регіонах, за інформацією учасників ринку, продуктивність корів знизилася на 15-70 % Це призвело до переформатування на ринку виробництва молока. Поки великі промислові господарства відновлюють роботу у звичних масштабах, на арену виходять середні та дрібні молочні ферми.

Структура виробництва майже не змінилася. Конкуренція на вітчизняному ринку велика, тому що гравців молочної сфери є багато. Щороку фахівці аналізують діяльність кожного з них та складають списки рейтингів за результатами виготовленої, реалізованої продукції, або ж за думками та прихильністю покупців. На рис. 3.1 зображена структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році.

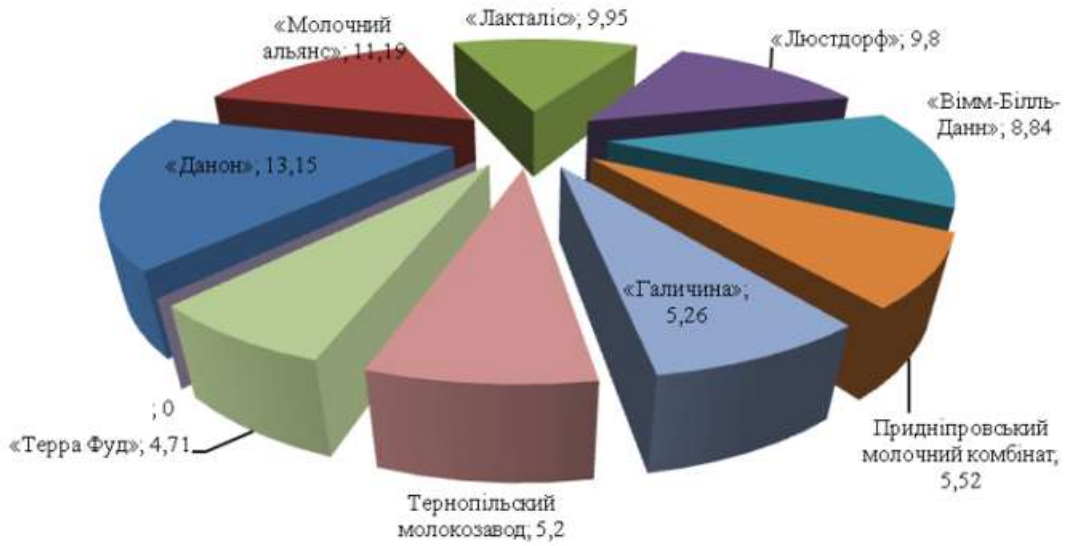

Рис. 3.1. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %

До найактивніших представників молочного ринку України увійшли такі фірми: «Данон», «Молочний альянс», «Лакталіс», «Люстдорф», «Вімм-Білль-Данн», Придніпровський молочний комбінат, «Галичина», Тернопільский молокозавод, «ТерраФуд», «Укрпродукт Груп», до складу якого входить ДП «Старокостянтинівський молочний завод» з торговою маркою «Вершковий Рай» та інші [26, 28].

Молочна промисловість України є надзвичайно потужна та налічує сильних, стабільних виробників, продукція яких оцінена за межами країни. Конкурентне середовище змушує виробників систематично працювати над удосконаленням асортименту, прагнути впроваджувати нові молочні продукти, які користуватимуться попитом у споживачів.

Тобто, на сучасному етапі розвитку молочної промисловості України спостерігається переважно нецінова конкуренція – конкурентна боротьба ведеться у сфері формування ефективної асортиментної політики – молочні виробники експериментують та виготовляють найрізноманітнішу продукцію, змішують смаки, начинки, добавки, тестують різний склад із поживними елементами тощо.

Підприємства-виробники пропонують споживачам нову продукцію, що відповідає найсучаснішим світовим зразкам. Групування виробників молочної продукції в Україні зображена на рис. 3.2.

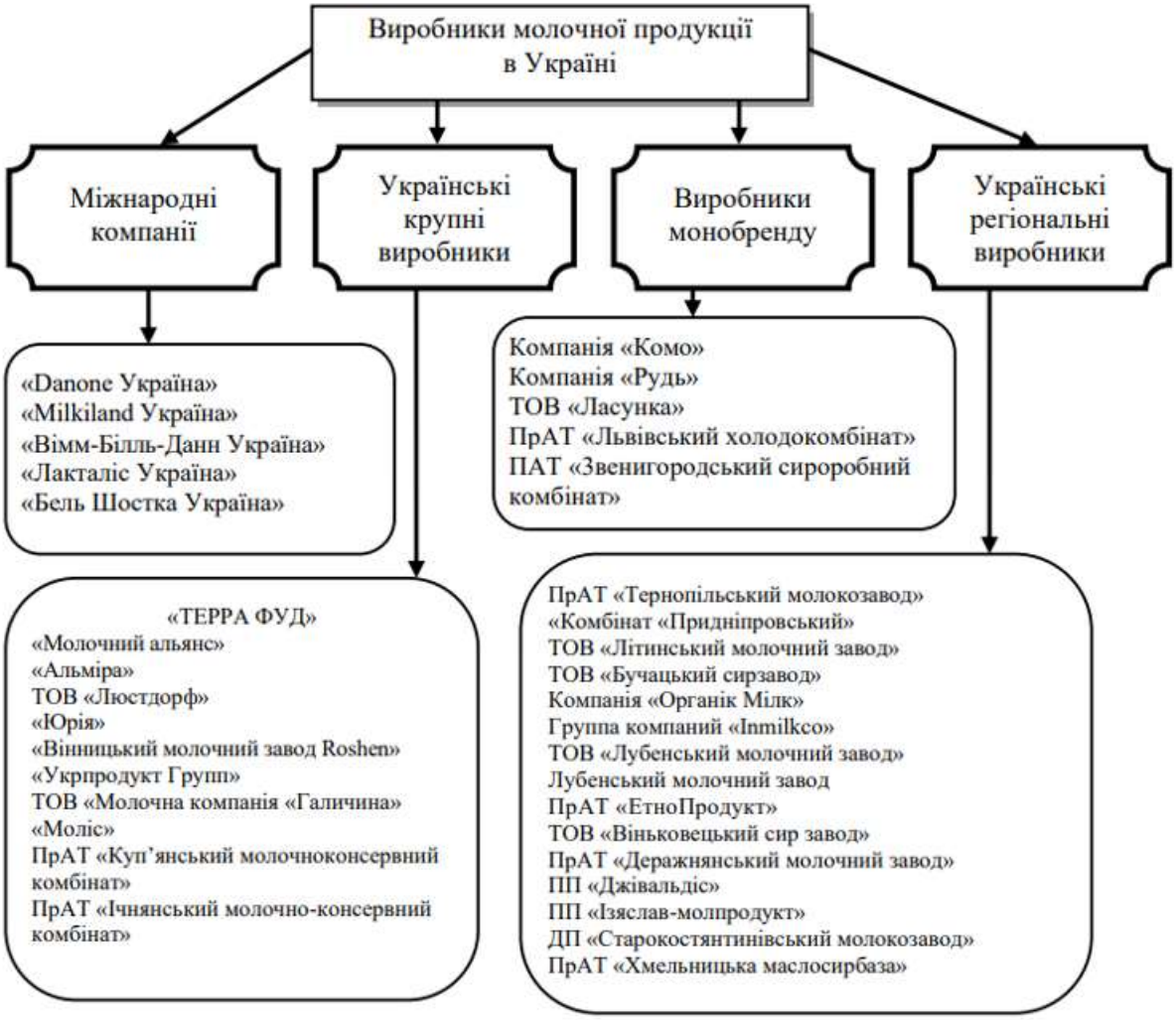

Рис. 3.2. Групування виробників молочної продукції в Україні [26]

До списку лідерів молочної галузі потрапили не тільки українські переробники молока, а й транснаціональні компанії, в яких налагоджено виробництво в Україні. У рейтингу зазначені окремі підприємства, торговельні марки, під якими виробляється молочна продукція та категорії продуктів, що виробляються.

Експорт молочної продукції з України був налагоджений на 107 ринків. Основні імпортери: Європа (41,8 %), країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) (17,4 %), країни Азії (14,8 %) та Близького Сходу (10,9 %).

Молочні господарства та молокопереробні підприємства протягом перших місяців повномасштабного вторгнення росії в Україну були вимушені подекуди повністю чи частково зупинити свою роботу.

Після звільнення окупованих територій у 2022 р. молочники почали налагоджувати нові ланцюги продажів та експортних каналів збуту, а також відновлювати зовнішню торгівлю молочними продуктами.

Досвід показав, що українські виробники і переробники молока попри війну в Україні можуть самостійно задовольнити потребу людей у такій продукції на внутрішньому ринку.

Загальний експорт українських молочних продуктів за квітень 2022 року становив 5,6 тис. т, що лише на 21% менше, ніж у квітні 2021 році.

Більше того, виникли проблеми з імпортом молочної продукції в Україну, тому багато молочних підприємств переорієнтовуються на внутрішній ринок і готові заміщувати імпорт молочної продукції найближчим часом. Так, у квітні в Україну імпортували на 62 % менше молочних продуктів, ніж за аналогічний період минулого року.

Таблиця 3.1

Експорт-імпорт молокопродукції у натуральному вираженні за 2019-2021 рр., тис. т

Найменування продукції	Експорт			Імпорт		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Молоко і вершки незгущені	25,2	18,6	14,9	3,6	13,0	14,4
Молоко і вершки згущені	35,8	27,4	22,4	2,6	6,1	7,8
Кисломолочна продукція	6,1	5,7	5,5	6,2	9,9	14,0
Молочна сироватка	24,1	26,9	22,2	3,2	5,1	9,6
Масло вершкове	18,3	11,2	10,9	3,4	10,0	9,1
Сири	7,2	6,4	6,9	23,7	46,8	55,2

Джерело: побудовано на основі [27]

У 2022 році Україна експортувала молочну продукцію до 96 країн світу. Серед перспективних країн для нарощування українського експорту молочної продукції – Болгарія, Румунія та Велика Британія.

Основні проблеми молочних господарств через війну росії в Україні такі [28]:

1) руйнування інфраструктури ферм та загибель тварин;

Через обстріли, авіаудари багато виробничих та офісних приміщень були зруйновані або значно пошкоджені. Багато тварин на фермах загинули через ураження кулями, уламками бомб, снарядів, мін, гранат. Також є свідчення, що кози гинули через критичні стреси від гучних вибухів. Через проблеми з доставкою та приготуванням кормів багато тварин померли з голоду, а деякі через вимушені зміни раціону та доїння отримали безповоротні зміни здоров'я, що просто відтерміновує їх вибраковування.

2) нестача кормів та вимушені зміни раціонів;

Низка регіонів були заблоковані російськими окупантами, тому через загрози життю працівників не було можливості просто підвозити корми для тварин. Багато фермерів зіштовхнулися з тим, що не вдавалося здійснити оплати за корми, а відтак були перебої в постачанні складових раціону. Виникала потреба скоригувати раціони тварин на фермах.

3) брак ветеринарних препаратів та дезінфекційних засобів;

У багатьох молочних господарствах у «гарячих регіонах» швидко закінчувалися власні запаси медикаментів та засобів для дезінфекції. Закупити та тим більше провезти їх через російські блокпости й під обстрілами було майже нереально, відтак з'являлися інші супутні проблеми.

4) хвороби великої та дрібної рогатої худоби;

Фермери мали обмежений доступ до корівників для забезпечення догляду та своєчасного доїння корів. Зрештою, вони зіштовхнулися з низкою проблем зі здоров'ям тварин через неможливість проводити належну ветеринарну діагностику та лікування поголів'я на окупованих територіях. Відтак піде багато часу на те, щоб оздоровити стадо.

5) зірвані ланцюги постачання, переробки та продажів;

У перші місяці повномасштабного вторгнення росії ведення молочного бізнесу в Україні буквально було заблоковане, були зірвані ланцюги постачання, зокрема й між фермою, молочним заводом та торговельною мережею, відбулося блокування експорту. У багатьох регіонах були проблеми з перенаправленням об'ємів молока. Особливо гостро це відчули в Чернігівській і Сумській областях.

Господарства тижнями були змушені роздавати чи навіть утилізувати молоко, бо просто не мали можливості доставити на переробні підприємства.

При цьому станом на середину травня 2022 року майже третина молокопереробних підприємств досі не змогла відновити свою роботу. Виробництво та схеми продажу налагодили близько 70 % таких компаній в Україні.

6) заміновані землі та коригування сівозміни;

Сотні гектарів сільгоспугідь в українських областях, де пройшлась російська армія, усіяні вибухонебезпечними предметами. Більше того, в ООН назвали Україну однією з найбільш замінованих країн світу.

На очищення полів від цих «слідів» російської війни знадобиться багато часу, тому в найближчому майбутньому великі площі земель просто не зможуть бути використані під посіви сільгоспкультур або як пасовища для тварин. Відтак молочні господарства змушені оперативно коригувати сівозміну з урахуванням попередників, зміщених термінів сівби, наявності посівного матеріалу та створення нормальної кормової бази для тварин у нових умовах.

7) управлінські проблеми воєнного стану

Після 24 лютого 2022 року молочним підприємствам доводиться працювати відповідно до нових вимог воєнного стану. Відтак треба знати, що змінилося у системі обов'язкових платежів, що робити у випадку, коли когось із працівників мобілізували, що таке бронювання працівників, як правильно

оформляти нових працівників з-поміж вимушено переселених осіб чи навіть як обліковувати вихідну та вхідну гуманітарну допомогу.

Також багато постраждалих внаслідок повномасштабного вторгнення росії підприємців змушені оцінювати обсяги руйнувань, втрат і збитків на своїх господарствах. Отже, для цього їм потрібен чіткий алгоритм взаємодії з державними органами, на які покладена така функція.

8) нестача обігових коштів.

Молочні підприємства в окупації, у зонах бойових дій та навіть після звільнення також мають величезні проблеми з обігом коштів. Протягом визначеного періоду багато з них не мали можливості скористатися будь-якими фінансовими програмами банків чи державними програмами підтримки сільгоспвиробників. У багатьох агрофірм, які спеціалізуються на розведенні сільгосптварин, наразі немає можливості повністю або частково закупити всі необхідні ресурси (корми, ветпрепарати, засоби для дезінфекції тощо).

Саме тому на гуманітарній допомозі таким господарствам акцентують увагу багато профільних спілок, громадських організацій та інших бізнес-спільнот.

Тенденції розвитку молочної та молокопереробної галузі такі:

– українські молочні господарства потребують підтримки як на рівні держави та з боку недержавних інституцій, так і на міжнародному рівні;

– молочний бізнес зосередиться на вирішенні своїх найбільш пріоритетних поточних проблем;

– собівартість виробництва молока зростатиме через низку факторів;

– ціна молока зростатиме з огляду на загальносвітові тенденції;

– молоко та молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України та світу, а отже, громади і держави мають збільшити закупівлі вітчизняної молочної продукції;

– купівельна спроможність українців знизиться через економічну кризу, пов’язану з російською агресією, тож виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту;

– молочні підприємства різних масштабів дедалі частіше дивитимуться в бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції;

– осучаснення виробничих потужностей та глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках.

3.2. Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі

3.2.1. Техніко-економічна характеристика АТ «Молочний альянс»

Група компаній «Молочний альянс» об'єднує потужні підприємства з виробництва та реалізації основних видів молочної продукції, лідер молочної галузі України.

Історія АТ «Молочний альянс» розпочалася у 2000 році з придбання низки виробничих підприємств, які в 2006 році було офіційно об'єднано в холдингову компанію з установчим капіталом близько 24 млн грн та балансом, що на 99,9 % складається з довгострокових фінансових інвестицій [28].

Сьогодні АТ «Молочний альянс» – компанія з централізованою структурою управління фінансами, закупівлями, маркетингом, виробництвом, логістикою та продажами.

До складу Групи входять підприємства з виробництва сирів, цільномолочної та кисломолочної продукції, підприємства зі збору та обробки молока та молочної продукції, а також компанії, які здійснюють реалізацію продукції в Україні та за кордоном.

Продукція випускається під брендами «Пирятин», «Славія», «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Златокрай» та «Молочний альянс». Продуктовий портфель компанії збалансований таким чином, щоб забезпечити потреби широкого кола споживачів в різних товарних категоріях молочного ринку і ринку сирів.

Баштанський сирзавод розташований за адресою: Миколаївська обл., Баштанський район, м. Баштанка, вул. Заводська 4. Товариство з додатковою відповідальністю «Баштанський сирзавод», продукція якого відома в Україні та за її межами під Знаком для товарів та послуг «Славія», вважається одним з провідних експертів сирної справи.

Система управління якістю на ТДВ «Баштанський сирзавод» сертифікована у відповідності з вимогами ISO 9001:2008. Система управління безпечністю харчових продуктів у відповідності з ISO 22000:2005.

Популярність продукції, що випускається під ТМ «Славія», характеризується двома важливими ознаками – технологічністю та природністю. Будь-яка спроба обійти, штучно прискорити або скоротити обов'язкові складні біологічні процеси виробництва сиру одразу ж дається взнаки на кінцевому результаті – смаку та ароматі продукту.

Продукція Баштанського сирзаводу, незалежно від сорту сиру, є еталоном чистого смаку. Свідченням цього є висока популярність, якою неодмінно користується продукція ТМ «Славія».

Сьогодні продукція підприємства представлена майже в усіх регіонах України та надходить до кінцевого споживача через мережу супермаркетів, а також через роздрібну торговельну мережу. За останні 10 років ТДВ «Баштанський сирзавод» отримав більш ніж 80 нагород на міжнародних та національних виставках.

Золотоніський маслоробний комбінат розташований за адресою: Черкаська обл., м. Золотоноша, вул. Галини Лисенко 18. Золотоніський маслоробний комбінат, одне з найкращих підприємств молокопереробної промисловості України. Поєднання солідного досвіду молочного виробництва та знань молодих спеціалістів дозволили виробити власну, «особливу» технологію виробництва сухих молочних сумішей та масла.

Сьогодні молочна продукція Золотоніського маслоробного комбінату під торговими марками «Златокрай», «Пирятин», «Славія» користується

популярністю не лише в Україні, але й далеко за її межами. Твердий сир задовольняє найвимогливіші смаки наших сусідів, а суха сироватка та молоко експортуються по всьому світу: в Африку, Пакистан, Індонезію, Японію, Китай, Голландію, Німеччину тощо.

Пирятинський сирзавод розташований за адресою: Полтавська обл., Пирятинський район, м. Пирятин, вул. Сумська 1. Сьогодні на українському ринку представлено десятки найменувань та сортів сиру та чимало їх виробників. Але лише одиниці з них вважаються провідними експертами сирної справи, що здатні запроваджувати стандарти та визначати тенденції розвитку всієї галузі. Саме таким підприємством є Пирятинський сирзавод, продукція якого відома під торговою маркою «Пирятин».

Секрет успіху Пирятинського сирзаводу складається з трьох компонентів. По-перше, це багаті традиції та набутий десятиліттями досвід. По-друге, професійна майстерність, в поєднанні із щирим вболіванням за улюблену справу. І, нарешті, найсучасніше технологічне оснащення.

Головна особливість та перевага сирної технології Пирятинського заводу – це те, що сир виготовляється виключно з натурального молока, без рослинних домішок, без застосування сухого молока. Основні напрямки діяльності заводу – це виробництво твердих та плавлених сирів. Окрім цього, на заводі виготовляється цільномолочна продукція, суха демінералізована молочна сироватка та вершкове масло.

У цілях безпеки та стабільного забезпечення підприємства холодом проведено реконструкцію компресорного цеху, де встановлено сучасне японське обладнання, що дозволило більш ефективно використовувати енергоресурси.

Яготинський маслозавод розташований за адресою: Київська обл., Яготинський район, м. Яготин, вул. Шевченка 213. «Яготинський маслозавод» є одним із найбільших національних виробників молочної продукції. Кількість працівників на заводі становить більше 900 осіб.

На сьогодні Яготинський маслозавод випускає 36 видів молочної продукції під ТМ «Яготинське»: масло, молоко, сметану, кефір, ряжанку, термостатну молочну продукцію, м'які і кисломолочні сири, йогурти, ноу-хау підприємства – питну закваску з наповнювачами та без них, а також новинки: функціональний кисломолочний продукт Геролакт, Какао на молоці, Велике молоко та кефір.

Візитівкою заводу вже багато років вважається вершкове масло ТМ «Яготинське», яке за майже 60-річну історію свого існування отримало безліч нагород, високу репутацію та любов українців. Гордістю підприємства також є унікальний кисломолочний продукт – закваска «Яготинська» з підвищеним вмістом спеціально підібраних корисних молочнокислих бактерій, які забезпечують продукту м’який приємний смак і виняткову користь для організму. Яготинський маслозавод першим розробив і налагодив випуск готових до вживання заквасок, створивши нову товарну категорію на українському молочному ринку. Про стрімкий розвиток категорії заквасок свідчить постійне зростання обсягів виробництва та реалізації цього продукту на підприємстві (з 300 до 30 000 літрів на добу за десять років існування закваски).

Виробництво нових асортиментних позицій під ТМ «Яготинське», таких як: сир «Домашній», термостатна продукція (простокваша, ряжанка, сметана з печі), Геролакт і Какао, стало можливим завдяки установці нового обладнання на підприємстві. У цеху кисломолочної продукції відбулася реконструкція технологічних ліній із вводом в експлуатацію 17 ємностей загальним об'ємом 92 $м^3$ для приготування різних видів кисломолочної продукції, двох установок для пастеризації та охолодження з виробничою потужністю 10 000 та 5 000 літрів на годину, фасувальних автоматів і ємностей для ферментації. Нове обладнання працює в автоматичному і напівавтоматичному режимі, забезпечуючи також приготування йогурту, ряжанки, кефіру, пряженого і пастеризованого молока.

З метою поліпшення якості продукції на Яготинському маслозаводі встановлено сучасне високотехнологічне обладнання закритого циклу від світових виробників, яке виключає безпосереднє втручання людини у виробничий процес, починаючи від забору сировини і закінчуючи фасуванням готової продукції. Це гарантує безпеку і якість продукту.

Філія «Яготинське для дітей» розташовано за адресою: Київська обл.,смт. Згурівка, вул. Коцюбинського 6.

Філія ТДВ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» – це унікальний для України окремо побудований спеціалізований завод з виробництва дитячого молочного харчування, оснащений найсучаснішим обладнанням світових виробників. Завод випускає повний асортимент молочної продукції для дітей віком від 6 місяців під торговою маркою «Яготинське для дітей».

Філія ТДВ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» розпочала свою роботу 25 жовтня 2012 року. Тоді ж народилась і торгова марка «Яготинське для дітей». На заводі встановлено найсучасніше обладнання закритого циклу зі Швеції, Італії, Німеччини, Ізраїлю, Болгарії, Тайваню та інших країн, що виключає контакт людських рук із продукцією під час її виробництва. За три роки свого існування ТМ «Яготинське для дітей» міцно закріпилась на лідерських позиціях у своїй категорії, завоювавши 40% ринку дитячого молочного харчування України.

Підприємство розташоване в СМТ Згурівка Київської області, недалеко від Яготинського маслозаводу, який вже понад 55 років виготовляє виключно натуральну, корисну для здоров’я молочну продукцію найвищої якості. Завод розташований в природній зоні Згурівського дендропарку площею 325 га, що є загальнодержавним парком-пам’ятником садово-паркового мистецтва та одним з найбільших дендропарків України.

Філія ТДВ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» входить до складу Групи компаній «Молочний Альянс» і для виготовлення своєї продукції дотримується найвищих стандартів якості, використовує

напрацьовані десятиліттями технологічні особливості виробництва смачної та корисної молочної продукції з натурального коров'ячого молока. В той же час, дитяче молочне харчування ТМ «Яготинське для дітей» виробляється за унікальною рецептурою з урахуванням смакових уподобань діточок та зручності споживання для малюків та їхніх мам.

Для виробництва молочної продукції ТМ «Яготинське для дітей» використовується лише натуральне фермерське молоко найвищої якості та натуральні фруктові, овочеві та ягідні наповнювачі. Технологічний процес виготовлення продукції ТМ «Яготинське для дітей» виключає додавання будь-яких консервантів, синтетичних барвників, антибіотиків та інших шкідливих харчових добавок, а також цукру. Продукти з наповнювачами містять в якості підсолоджувача лише натуральну фруктозу. При прийомі на завод вся сировина проходить суворий багатоступеневий контроль якості.

3.2.2. Техніко-економічна характеристика ТОВ «Молочна компанія «Галичина»

ТОВ «Молочна компанія «Галичина» – українська молочна компанія, заснована у 1998 році. На сьогодні молочна компанія «Галичина» є лідером з виробництва кисломолочної продукції та входить до трійки найбільших виробників йогуртів в Україні [29].

«Галичина» є єдиною повністю українською компанією серед молочних виробників першого ешелону. Сьогодні її продукція представлена у всіх регіонах України. Основні торгові марки: «Галичина», «Мої корівки», «Молочар» та «12 вітамінів». Це чи не єдина в Україні молочна компанія, яка має власну дистрибуцій ну в Україні молочна компанія, яка має власну дистрибуційну мережу, що постійно розвивається. На сьогодні «Галичина» має понад 40 торгових представництв у всіх регіонах України. Всіх їх об'єднує, перш за все, єдність споживчого призначення вироблюваного специфічного продукту – продукту харчування, що у свою чергу, визначає

специфічні вимоги до вихідної сировини, вживаної технології, системи машин і всієї матеріально-технічної бази і, звичайно ж, до персоналу.

Виробничі потужності ТМ «Галичина» розташовані на заході Україні: у містечку Радехів Львівської області.

Завод був побудований ще в 1955 році. Тоді це було державне підприємство «Радехівський маслозавод» із спеціалізацією – виробництво масла та згущеного молока. Після розпаду Радянського Союзу підприємство, як і інші підприємства по всій країні, почало простоювати без урядових грантів та підтримки. Проте підприємству, на відміну від багатьох інших українських підприємств, пощастило і у 1998 році «Галичина» відновила виробництво.

Спочатку завод виробляв масло та згущене молоко, як це було раніше, потім його поступово модернізували; почалося виробництво сметани та молока. Після 2000 року запуск виробництва кефіру та йогурту відкрив нову сторінку в історії компанії та заводу. «Галичина» зростала, а продукція ставала дедалі актуальнішою.

99 % сировини МК «Галичина» отримує з фермерських господарств, що забезпечує високий вміст білка та якісні показники молока у виготовлені продукції.

ТОВ «Молочна компанія «Галичина» в Україні співпрацює з багатьма підприємствами, наприклад, з «Західною молочною продукцією» (Закарпаття), «Концерн Хлібпром» та іншими.

Поряд із класичним підходом компанія «Галичина» застосовує маркетингові рішення: інновацією кисломолочної продукції просування марки йогурта «Галичина» через популярні супермаркети, гіпермаркети, магазини. Йогурти «Галичина» поставляються в більш 2000 громадського харчування у всіх регіонах України.

Асортимент продукції ТОВ «Молочна компанія «Галичина», відіграє важливу роль, адже це основа цілого виробництва.

Система менеджменту безпеки харчової продукції на виробничій потужності перевірена та відповідає вимогам схеми сертифікації FSSC 22000.

Схема сертифікації FSSC 22000 включає вимоги ISO 22000:2018, ISO/TS 22002-1:2009 та свої додаткові вимоги і також належить до категорії найвищих стандартів у сфері безпечності харчових продуктів.

У 2018 році у компанії відбувся ребрендинг. ТМ «Галичина» змінила дизайн і випустила нові, унікальні для України продукти за авторським рецептом – карпатський йогурт та карпатський кефір. Запуск лінійки карпатських кисломолочних продуктів став результатом тривалих досліджень потреб та вподобань споживачів, вивчення новітніх світових трендів та традицій молочного виробництва Галичини.

При цьому традиції Галицького молочного виробництва залишаються незмінними, а ТМ «Галичина» є відомим українським йогуртно-кефірним брендом.

Екологічна політика – пріоритетний напрямок роботи компанії «Галичина». Ми розуміємо масштаби проблеми галузі, тому підтримуємо екологічні ініціативи громадських організацій та активістів, маркуємо своє упакування, закликаємо сортувати сміття та здавати пластик на переробку.

Компанія шукає екологічні альтернативи, які б змогли зберігати властивості молочних продуктів і водночас берегли довкілля. Ми відкриті до пропозицій та порад у сфері екологічного упакування.

3.3. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України

Результати оцінки економічної безпеки є вагомими при визначенні стійкості його розвитку як у теперішньому, так і у майбутньому періодах його розвитку, тоді як її рівень визначає оцінку можливостей підприємства забезпечувати виконання поставлених цілей та досягнення запланованих результатів з урахуванням внутрішніх і зовнішніх загроз.

Інформаційна база для розрахунку складових економічною безпеки підприємства складається із сукупності внутрішньої і зовнішньої інформації. Внутрішні джерела інформації включають фінансову звітність підприємств

(форми № 1-4, примітки), а також первинну бухгалтерську, податкову, управлінську та оперативну інформацію.

В табл. 3.2-3.3 наведені дані діяльності підприємств, необхідні для проведення оцінки рівня економічної безпеки.

Таблиця 3.2

Вихідні дані для розрахунку рівня економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр. [30, 31]

Показники	2021	2022	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Чистий дохід від реалізації продукції	5439872	6143771	703899	12,9
Собівартість реалізованої продукції	4929441	4982716	53275	1,1
Валовий прибуток	510431	1161055	650624	127,5
Операційний прибуток	-52229	559246	611475	-1170,8
Прибуток до оподаткування	-224580	349008	573588	-255,4
Нерозподілений прибуток	804343	1111341	306998	38,2
Чистий прибуток	-218106	307098	525204	-240,8
Активи	2795610	2489587	-306023	-10,9
Власний капітал	848775	1156280	307505	36,2
Основні засоби (зал. варт.)	793687	684466	-109221	-13,8
Оборотні активи	1602247	1983883	381636	23,8
Запаси	653264	635867	-17397	-2,7
Кредиторська заборгованість	351903	426562	74659	21,2
Дебіторська заборгованість	906634	733667	-172967	-19,1
Довгострокові зобов’язання	558965	564266	5301	0,9
Короткострокові зобов’язання	1081847	1075064	-6783	-0,6
Витрати на паливо та енергію	273513	341994	68481	25,0
Витрати на страхування	1561	1084	-477	-30,6
Транспортні витрати	169812	243109	73297	43,2

Чистий дохід від реалізації продукції на АТ «Молочний альянс» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. збільшився на 12,9 %. При цьому виробнича собівартість продукції зросла лише на 1,1 %. Підприємство у 2022 р. отримало операційний прибуток у розмірі 559, 3 млн грн, хоча у 2021 р. діяльність підприємства була збитковою. Слід зазначити різке зростання витрат на паливо та енергію у 2022 р.

Підприємство працює у 2022 р. досить впевнено: зменшує кредиторську заборгованість, зменшує кошти у запасах при збільшенні виробництва.

Таблиця 3.3

Вихідні дані для розрахунку рівня економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр. [32, 33]

Показники	2021	2022	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Чистий дохід від реалізації продукції	2369061	3175091	806030	34,0
Собівартість реалізованої продукції	2055421	2334666	279245	13,6
Валовий прибуток	313640	840425	526785	168,0
Операційний прибуток	33999	66328	32329	95,1
Прибуток до оподаткування	12237	37749	25512	208,5
Нерозподілений прибуток	46404	459030	412626	889,2
Чистий прибуток	10034	30954	20920	208,5
Активи	805163	1360879	555716	69,0
Власний капітал	51404	464030	412626	802,7
Основні засоби (зал. варт.)	216423	193007	-23416	-10,8
Оборотні активи	582321	756955	174634	30,0
Запаси	209336	297831	88495	42,3
Кредиторська заборгованість	354031	304687	-49344	-13,9
Дебіторська заборгованість	313611	322025	8414	2,7
Довгострокові зобов’язання	15094	57888	42794	283,5
Короткострокові зобов’язання	739667	838961	99294	13,4
Витрати на паливо та енергію	100180	124834	24654	24,6
Витрати на страхування	1796	1698	-98	-5,5
Транспортні витрати	45611	187904	142293	312,0

Чистий дохід від реалізації продукції у 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» збільшився на 34 %. При цьому виробнича собівартість зросла лише на 13,6 %. Підприємство збільшило операційний прибуток у 2022 р. на 95,1 %. Чистий прибуток підприємства збільшився у 2 рази до майже 31 млн грн.

Відбувається різке зростання витрат на паливо та енергію на 24,6 % у 2022 р. (тенденція всіх молокопереробних заводів у 2022 р., пов’язана з військовою агресією та необхідністю диверсифікувати джерела енергії).

Підприємство як у 2021, так і у 2022 р. працює досить впевнено, хоча у фінансовій діяльність відчутна невизначеність, щодо управління позиковими коштами.

Таблиця 3.4

Розрахунок показників складових економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	2,58	1,72	-0,86
	Рентабельність активів	-0,078	0,123	0,20
	Рентабельність капіталу	-0,091	0,115	0,21
	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,304	0,464	0,16
	Період операційного циклу	106,0	116,2	10,21
	Період фінансового циклу	23,3	25,0	1,71
	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,504	0,691	0,19
	Коефіцієнт оподаткування прибутку	-0,04	0,05	0,09
	Коефіцієнт страхування бізнесу	0,0006	0,0004	-0,0002
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства	0,0503	0,0557	0,01
	Рівень витрат на придбання електроенергії	0,055	0,069	0,01
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	0,8	0,87	0,07
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	0,8	0,84	0,04
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів	0,43	0,4	-0,03
	Інтенсивність оновлення технології	0,06	0,062	0,002
	Фондовіддача	6,85	8,98	2,12
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	0,75	0,82	0,07
	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,57	0,6	0,03
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства	0,034	0,049	0,01
	Частота оборотності запасів	8,327	9,662	1,33
	Витрати на одиницю відправленої продукції	0,906	0,811	-0,10
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	0,75	0,78	0,03
	Ефективність використання складських площ	0,64	0,6	-0,04

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства	0,05	0,04	-0,01
	Питома вага виграних процесів	1	1	0
	Якість юридичного супроводу підприємства	1	1	0
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів	0,023	0,017	-0,01
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	0,25	0,27	0,02
	Показник освітнього рівня	0,35	0,37	0,02
	Продуктивність праці	2141,7	2353,9	212,25
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	1	1	0
	Наближення до портів	0,5	0,5	0
	Наближення до автомобільних магістралей	1	1	0

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на АТ «Молочний альянс» знизилася на 0,86 п. Рентабельність активів та капіталу виросла на 0,2 та 0,21 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,16 та 0,19 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Але періоди операційного та фінансового циклу збільшилися на 10,2 та 1,7 оборотів відповідно, що свідчить про уповільнення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність та витрати питома вага енерговитрат у загальних витратах підприємства зросли. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві зменшився, відповідно коефіцієнт придатності збільшився на 0,03 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано

зростання фондовіддачі на 0,07 п. та коефіцієнту використання виробничої потужності.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,01 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,1 грн (10 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов'язані з кадровою складовою економічної безпеки: плинність кадрів знизилася на 0,01 п., продуктивність праці зросла на 212, 25 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

Таблиця 3.5

Розрахунок показників складових економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	0,89	1,06	0,17
	Рентабельність активів	0,012	0,023	0,01
	Рентабельність капіталу	0,013	0,033	0,02
	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,064	0,341	0,28
	Період операційного циклу	88,5	85,8	-2,66
	Період фінансового циклу	53,8	34,5	-19,25
	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,083	0,384	0,30
	Коефіцієнт оподаткування прибутку	0,0042	0,0097	0,01
	Коефіцієнт страхування бізнесу	0,0022	0,0012	-0,001
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства	0,042	0,039	-0,003
	Рівень витрат на придбання електроенергії	0,049	0,053	0,004

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	0,86	0,87	0,01
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	0,84	0,86	0,02
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів	0,38	0,39	0,01
	Інтенсивність оновлення технології	0,053	0,056	0,003
	Фондовіддача	10,95	16,45	5,50
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	0,82	0,85	0,03
	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,62	0,61	-0,01
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства	0,022	0,080	0,06
	Частота оборотності запасів	11,317	10,661	-0,66
	Витрати на одиницю відправленої продукції	0,868	0,735	-0,13
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	0,82	0,83	0,01
	Ефективність використання складських площ	0,72	0,75	0,03
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства	0,02	0,015	-0,01
	Питома вага виграних процесів	1	1	0
	Якість юридичного супроводу підприємства	1	1	0
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів	0,015	0,017	0,002
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	0,19	0,2	0,01
	Показник освітнього рівня	0,32	0,34	0,02
	Продуктивність праці	2056,5	2760,9	704,47
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	1	1	0
	Наближення до портів	0	0	0
	Наближення до автомобільних магістралей	1	1	0

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на ТОВ «Молочна компанія

«Галичина» збільшився на 0,17 п. Рентабельність активів та капіталу виросла на 0,01 та 0,02 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,28 та 0,3 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Періоди операційного та фінансового циклу знизилися на 2,66 та 19,25 оборотів відповідно, що свідчить про прискорення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність підприємства знизилася на 0,003 п. Питома вага енерговитрат у загальних витратах зросла на 0,004 п. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві збільшився, відповідно коефіцієнт придатності зменшився на 0,01 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано зростання фондовіддачі на 5,5 тис. грн та коефіцієнту використання виробничої потужності на 0,01 п.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,06 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,13 грн (13 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов’язані з кадровою складовою економічної безпеки: продуктивність праці зросла на 704,47 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився. Але є проблеми з плинністю кадрів, вона зросла на 0,002 п.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

Розрахунки рівня економічної безпеки проведемо за допомогою допоміжних табл. 3.6 та 3.8.

Таблиця 3.6

Розрахунок рівня економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.

Коефіцієнт значущості			Стимулятор /Дестимулятор	Приведене значення показника		Зважене значення показника		Результат	
складова	показник	приведена		2022	2021	2022	2021	2022	2021
0,18	0,16	0,0288	-	1	0	0,0288	0	0,144	0,036
	0,17	0,0306	+	1	0	0,0306	0		
	0,17	0,0306	+	1	0	0,0306	0		
	0,2	0,036	+	1	0	0,036	0		
	0,05	0,009	-	0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	-	0	1	0	0,009		
	0,1	0,018	+	1	0	0,018	0		
	0,05	0,009		0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	+	0	1	0	0,009		
0,14	0,2	0,028	-	0	1	0	0,028	0,07	0,07
	0,3	0,042	-	0	1	0	0,042		
	0,3	0,042	+	1	0	0,042	0		
	0,2	0,028	+	1	0	0,028	0		
0,15	0,18	0,027	-	1	0	0,027	0	0,15	0
	0,3	0,045	+	1	0	0,045	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
	0,2	0,03	+	1	0	0,03	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
0,13	0,2	0,026	-	0	1	0	0,026	0,078	0,052
	0,17	0,0221	+	1	0	0,0221	0		
	0,16	0,0208	-	1	0	0,0208	0		
	0,27	0,0351	+	1	0	0,0351	0		
	0,2	0,026	+	0	1	0	0,026		
0,11	0,25	0,0275	-	1	0	0,0275	0	0,027	0,082
	0,4	0,044	+	0	1	0	0,044		
	0,35	0,0385	+	0	1	0	0,0385		
0,17	0,26	0,0442	-	1	0	0,0442	0	0,17	0
	0,24	0,0408	+	1	0	0,0408	0		
	0,2	0,034	+	1	0	0,034	0		
	0,3	0,051	+	1	0	0,051	0		
0,12	0,3	0,036	+	0	0	0	0	0,036	0
	0,4	0,048	+	0	0	0	0		
	0,3	0,036	+	1	0	0,036	0		
1								0,675	0,24

У 2022 р. на АТ «Молочний альянс» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки:

1) фінансова складова зросла на 0,108 п.;
2) енергетична складова залишилася без змін;
3) матеріально-технічна складова посилилася на 0,15 п.;
4) логістична складова посилилася на 0,026 п.;
5) політико-правова складова посилилася на 0,17 п.;
6) кадрова складова посилилася на 0,036 п.

Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,435 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки.

Таблиця 3.7

Характеристика рівня економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.

Рік	Показник рівня економічної безпеки підприємства	Характеристика рівня економічної безпеки підприємства
2021	Низький 0,21-0,5	Характеризується низьким рівнем платіжної дисципліни підприємства, зростанням кредиторської заборгованості та рівня фінансових ризиків. Підприємство для забезпечення фінансування діяльності залучає середньострокові позикові ресурси
2022	Середній рівень 0,51-0,85	Підприємство нормально функціонує, проте існують проблеми, пов'язані з неефективною організацією основної діяльності, які генерують можливості виникнення загрози економічній безпеці в майбутньому. Реалізація управлінських заходів повинна бути спрямована на підвищення рівня окремих складових економічної безпеки підприємства

Таблиця 3.8

Розрахунок рівня економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.

Коефіцієнт значущості			Стимулятор /Дестимулятор	Приведене значення показника		Зважене значення показника		результат	
складова	показник	приведена		2022	2021	2022	202	2022	2021
0,18	0,16	0,0288	-	1	0	0,029	0	0,171	0,009
	0,17	0,0306	+	1	0	0,031	0		
	0,17	0,0306	+	1	0	0,031	0		

	0,2	0,036	+	1	0	0,036	0		
	0,05	0,009	-	1	0	0,009	0		
	0,05	0,009	-	1	0	0,009	0		
	0,1	0,018	+	1	0	0,018	0		
	0,05	0,009		0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	+	1	0	0,009	0		
0,14	0,2	0,028	-	1	0	0,028	0	0,098	0,042
	0,3	0,042	-	0	1	0	0,042		
	0,3	0,042	+	1	0	0,042	0		
	0,2	0,028	+	1	0	0,028	0		
0,15	0,18	0,027	-	0	1	0	0,027	0,099	0,051
	0,3	0,045	+	1	0	0,045	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
	0,2	0,03	+	1	0	0,03	0		
	0,16	0,024	+	0	1	0	0,024		
0,13	0,2	0,026	-	0	1	0	0,026	0,082	0,048
	0,17	0,0221	+	0	1	0	0,022		
	0,16	0,0208	-	1	0	0,021	0		
	0,27	0,0351	+	1	0	0,035	0		
	0,2	0,026	+	1	0	0,026	0		
0,11	0,25	0,0275	-	1	0	0,027	0	0,027	0
	0,4	0,044	+	0	0	0	0		
	0,35	0,0385	+	0	0	0	0		
0,17	0,26	0,0442	-	0	1	0	0,044	0,126	0,044
	0,24	0,0408	+	1	0	0,041	0		
	0,2	0,034	+	1	0	0,034	0		
	0,3	0,051	+	1	0	0,051	0		
0,12	0,3	0,036	+	0	0	0	0	0	0
	0,4	0,048	+	0	0	0	0		
	0,3	0,036	+	0	0	0	0		
1								0,603	0,194

У 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки:

1) фінансова складова зросла на 0,162 п.;
2) енергетична складова зросла на 0,056 п.;
3) матеріально-технічна складова посилилася на 0,048 п.;
4) логістична складова посилилася на 0,034 п.;
5) політико-правова складова посилилася на 0,027 п.;
6) кадрова складова посилилася на 0,082 п.

Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,409 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки.

Таблиця 3.9

Характеристика рівня економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.

Рік	Показник рівня економічної безпеки підприємства	Характеристика рівня економічної безпеки підприємства
2021	Кризовий 0-0,2	На підприємстві мають місце хронічні порушення параметрів за всіма критеріями оцінки. Спостерігаються негативні прояви впливу економічних ризиків. Підприємство не в змозі забезпечити функціонування своєї діяльності та має катастрофічний рівень кредиторської заборгованості. Велика вірогідність припинення діяльності підприємства.
2022	Середній рівень 0,51-0,85	Підприємство нормально функціонує, проте існують проблеми, пов’язані з неефективною організацією основної діяльності, які генерують можливості виникнення загрози економічній безпеці в майбутньому. Реалізація управлінських заходів повинна бути спрямована на підвищення рівня окремих складових економічної безпеки підприємства

3.4. Оцінка ефективності проєкту з підвищення економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі України

Для посилення економічної безпеки підприємства, особливо вирішення питань прискорення оборотності запасів, підвищення рентабельності активів, завантаження виробничої потужності тощо, було запропоновано захід, пов'язаний з виробництвом нового продукту.

Останнім часом в Україні намітилася тенденція до поступового зменшення питомої ваги на ринку класичної або «масової» продукції – споживачі все більше уваги приділяють питанням відповідності продукції сучасним вимогам здорового харчування. В цьому контексті актуальними є питання насиченості ринку молочних продуктів функціональною продукцією та продукцією з підвищеною харчовою цінністю.

В Україні на сьогоднішній день ринок виробів підвищеної харчової цінності призначення тільки починає зростати. На сьогоднішній день частка продукції з підвищеними споживчими властивостями, займає близько 6–10% від загального обсягу всіх вироблених молочних продуктів.

З економічної точки зору доцільним є впровадження у виробництво на досліджуваних підприємствах проєкту з виробництва молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного сиру), а також і переробки молочної сироватки.

В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає кисломолочний сир.

Кисломолочний сир (творог) – це натуральний молочно-білковий продукт, один з найцінніших молочних продуктів і продуктів харчування взагалі. Кисломолочний сир (творог) – концентрований молочно-білковий продукт, що отримують із цільного, нормалізованого або знежиреного пастеризованого молока шляхом сквашування закваскою, приготованої на чистих культурах молочнокислих бактерій, та відділенням сироватки від згустку, один із найцінніших молочних продуктів і продуктів харчування взагалі. Він вміщує всі ті ж амінокислоти, що входять до складу молока, тільки вміст їх значно більший (у 6–7 разів), ніж у молоці.

У кисломолочному сирі значно більший вміст мінеральних речовин, ніж в молоці (в тому числі кальцію, фосфору та магнію) та менше лактози. Високий вміст кальцію дозволяє рекомендувати кисломолочні сири для лікування та профілактики різних запальних процесів, а також для зміцнення кісткової тканини, зокрема після переломів. Особливого значення надається кисломолочним сирам в харчуванні людей (дорослих і дітей), які проживають в умовах хронічної дії малих доз радіації.

Кисломолочний сир – продукт дієтичного харчування. Завдяки високому вмісту амінокислоти метіоніну він рекомендується для профілактики та захворювань печінки і атеросклерозу (метіонін нормалізує жировий обмін і обмін холестерину, порушення яких є причиною розвитку атеросклерозу і захворювань печінки). Високий вміст кальцію дозволяє рекомендувати кисломолочні сири для лікування та профілактики різних запальних процесів, а також для зміцнення кісткової тканини, зокрема після переломів. Особливого значення надається кисломолочним сирам в

харчуванні людей (дорослих і дітей), які проживають в умовах хронічної дії малих доз радіації. Останнє зумовлено конкурентними взаємовідносинами між кальцієм і стронцієм. При нестачі кальцію в раціоні в кістковій тканині накопичується радіоактивний стронцій, який є причиною її поступового руйнування. Якщо ж раціон багатий кальцієм – стронцій організмом не засвоюється і виводиться з організму. Тому кисломолочні сири, сиркові вироби та різні їх вироби з них повинні входити до щоденного раціону людини, зокрема дітей дошкільного і шкільного віку, у яких є потреба в кальції особливо висока у зв'язку з їх зростанням.

Серед усіх показників якості для споживання кисломолочних продуктів найважливішими є їх смак і запах. Специфічний кисломолочний смак і аромат кисломолочних сирів зумовлений утворенням ароматичних речовин при тепловій обробці молока, а також їх нагромадження у процесі життєдіяльності мікроорганізмів заквасок, формування типового смаку і запаху кисломолочних продуктів і заквасок, проходить, головним чином, в період сквашування, дозрівання і зберігання готових продуктів.

Таким чином, вираженість їх запаху визначається складом і кількістю бактеріальних заквасок, режимом технологічного процесу і зберігання. Кисломолочні сири є корисними та користуються великим попитом у населення.

При виробництві біфідовмісного сиру кисломолочного використовується закваска, до складу якої входять різні штами біфідобактерій (ББ). Клінічними дослідженнями доведено, що життєдіяльність біфідобактерій гальмує ріст ракових клітин кишечнику; пригнічує активність гнильних та патогенних бактерій; стимулює продукування вітамінів; активізує імунні процеси; забезпечує захист від кишкових інфекцій; активізує кишкові функції.

Виробництво кисломолочного сиру з біфідобактеріями призводить до появи великої кількості вторинних матеріальних ресурсів (ВМР), а саме сироватки. Питання використання ВМР з огляду на прагнення знизити викиди

у довкілля та максимально використати всі корисні з фізіологічної та комерційної точки зору речовини є виключно актуальним.

Переробка сироватки з урахуванням її великої кількості при виробництві сиру є необхідною умовою забезпечення ефективності даного заходу в цілому.

Таким чином, можна констатувати, що впровадження в промислове виробництво сирів з біфідобактеріями та переробка молочної сироватки з господарської точки зору є доцільним заходом.

Для оцінки економічної ефективності запропонованого заходу визначимо спочатку необхідний розмір інвестицій (капітальних вкладень).

Інвестиційні витрати (капітальні вкладення) при впровадженні реальних проєктів складаються з первісної вартості та вартості матеріальних оборотних коштів на один оборот для початку виробничої діяльності відповідно до виробничої програми.

Таким чином, загальні інвестиційні витрати визначаються наступним чином:

$$Ізаг = Іоз + Імок,$$

де Іоз – інвестиційні витрати на придбання або виготовлення основних засобів;

Імок – інвестиційні витрати на формування матеріальних оборотних коштів.

В даному випадку впровадження проекту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування.

Для визначення інвестиційних витрат на придбання технологічного устаткування в таблиці 3.10 наведемо його основну техніко-економічну інформацію.

Таблиця 3.10

Техніко-економічна характеристика технологічного устаткування

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, грн
Охолоджувач для молока	00У-25	2	93000
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	190000
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	62500
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	43200
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	85000
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	250000
Лінія для виробництва сирів	«Obram»	1	10000000
Коагулятор для сквашування	Obram-10	2	750000
Лінія пакування в плівку	М6-ОЛА	1	90000
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	ОХ-2С	1	75000
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	800000
Сушарка	VRC 2	1	625000
Гомогенізатор	А1-ОГМ-2,5	1	100000
Вакуум кристалізатор	П8-БМШ	2	185000
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	50000

Для розрахунку інвестиційних витрат по технологічному устаткуванню складемо таблицю 3.11.

Таблиця 3.11

Розрахунок інвестиційних витрат по технологічному устаткуванню

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, тис. грн	Вартість, тис. грн
Охолоджувач для молока	00У-25	2	55	110
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	25	100
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	50	50
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	40	40
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	30	90
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	450	450
Лінія для виробництва сирів	«Obram»	1	5500	5500
Коагулятор для сквашування	Obram-10	2	750	1500
Лінія пакування в плівку	М6-ОЛА	1	350	350

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, тис. грн	Вартість, тис. грн
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	ОХ-2С	1	120	120
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	600	600
Сушарка	VRC 2	1	800	800
Гомогенізатор	А1-ОГМ-2,5	1	90	90
Вакуум кристалізатори	П8-БМШ	2	1200	2400
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	200	200
Загальна вартість устаткування				12400
Транспортні витрати (5%) від загальної вартості устаткування				620
Витрати на монтажні роботи (5%) від загальної вартості устаткування				620
Інші витрати (3%) від загальної вартості устаткування				248
Разом				13888

Інвестиції в оборотні кошти як другий структурний елемент загальних інвестицій, визначимо нижче.

Далі визначимо планові показники виробничої програми: річний обсяг виробленої продукції в натуральному виразі, а також обсяги виробленої та реалізованої продукції у вартісному виразі.

Обсяг виробленої продукції у натуральному виразі визначимо за формулою:

$$ОВнат\ річ = ВПріч \cdot К,$$

де ВПріч – річна виробнича потужність;

К – плановий коефіцієнт використання виробничої потужності (0,8).

Річна виробнича потужність визначається виходячи з добової виробничої потужності (ВПдоб) та ефективного фонду робочого часу (Феф):

$$Феф = ВПдоб \cdot Феф.$$

Добова виробнича потужність визначається виходячи з продуктивності виробничого устаткування.

Для визначення обсягу виробленої продукції в натуральному виразі складемо таблицю 3.12.

Таблиця 3.12

Розрахунок обсягу виробленої продукції в натуральному виразі

Продукція	Виробнича потужність, т/добу	Річна виробнича потужність (ефективний фонд робочого часу 300 діб)	Обсяг виробленої продукції т/рік
Біосир кисломолочний (жир. 5%)	2	600	480
Біосир кисломолочний (жир. 9%)	3	900	720
Сироватка суха	2,5	750	600
Разом		2250	1800

Продукція, яка планується до виробництва, є продукцією високої якості з підвищеними споживчими якостями. В такому випадку ціна реалізації продукції має бути встановлена на рівні, вищому, ніж середньоринковий.

Обсяг виробленої продукції у вартісному виразі визначається за формулою:

$$ОВв = ОВнат \cdot Ц,$$

де Ц – планова оптова ціна реалізації продукції (без ПДВ та роздрібної торгівельної націнки).

Таблиця 3.13

Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі

Продукція	Обсяг виробленої продукції т/рік	Планова оптова ціна продукції, грн	Обсяг виробленої продукції, тис. грн
Біосир кисломолочний (жир. 5%)	480	58000	27840
Біосир кисломолочний (жир. 9%)	720	53000	38160
Сироватка суха	600	25000	15000
Разом	1800		81000

Таким чином, передбачається виробництво та реалізація 1800 тонн молочної продукції вартістю 120000 тис. грн.

Нижче визначимо собівартість продукції (виробничу та повну).

Всі витрати, які включаються в собівартість продукції (поточні витрати) поділяють на витрати операційної діяльності та інші витрати.

В склад витрат операційної діяльності включають прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, амортизацію технологічного устаткування згідно із законодавчо встановленими нормами амортизації та інші витрати, пов'язані з його експлуатацією. В склад інших витрат включають загальновиробничі витрати, адміністративні витрати.

Витрати на сировину та матеріали розрахуємо прямим рахунком виходячи із норм витрат сировинних ресурсів та їхньої ціни (таблиці 3.14–3.15).

Таблиця 3.14

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 5%)»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	1788	16	28608
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	11,35	350	3972,5
$CaCl_2$	3,1	65	201,5
Закваска DVS, u.o	1,5	950	1425
Всього			34207

Таблиця 3.15

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 9%)»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	3000	16	48000
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	9,6	350	3360
$CaCl_2$	7,7	65	500,5
Закваска DVS, u.o	1,5	950	1425
Всього			53285,5

Прямі витрати на сировину та матеріали сухої сироватки відсутні, оскільки вона виготовляється з вторинних матеріальних ресурсів.

Загальний розмір прямих витрат на сировину та матеріали складуть 34207 · 480 + 53285,5 · 720 = 54785 тис. грн.

Витрати на тару та заготівельні витрати, які також включаються до складу матеріальних витрат, та можуть бути віднесені до статті «Сировина та матеріали» приймемо в розмірі 3 % від витрат на сировину та матеріали, визначені прямим шляхом: 54785 · 0,03 = 1643,5 тис. грн.

Розрахунок амортизаційних відрахувань проведемо користуючись прямолінійним методом нарахування амортизації як найбільш економічно обґрунтованим.

$$Аріч = ОЗа/Т,$$

де ОЗа – вартість основних засобів, що амортизується (різниця між первісною та ліквідаційною вартістю основних засобів).

Т – термін корисного використання об’єкта основних засобів (групи об’єктів основних засобів);

Щорічні амортизаційні відрахування (за умови, що ліквідаційна вартість дорівнюватиме нулю) складуть:

$$Аріч = 13888/5 = 2777,6 \text{ тис. грн},$$

де 5 – кількість років корисного використання технологічного устаткування (відповідно до положень Податкового Кодексу України).

Визначимо також інші витрати, пов’язані з експлуатацією основних фондів.

Витрати на поточний ремонт технологічного устаткування (Ро) включаються до витрат операційної діяльності і дорівнюють в середньому 4,9 % від вартості технологічного устаткування.

$$Ро = 13888*0,049 = 680,5 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на утримання та експлуатацію технологічного устаткування (Уо) включаються до витрат операційної діяльності і дорівнюють в середньому 1,6 % від вартості обладнання.

$$Уо = 13888 \cdot 0{,}016 = 222{,}2 \text{ тис. грн.}$$

Визначимо чисельність персоналу, його структуру та фонд оплати праці.

Відповідно до норм обслуговування технологічного устаткування чисельність основних виробничих робітників складе: 3-го розряду 2 особи, 4-го розряду 2 особи, 5-го розряду 2 осіб в розрахунку на чисельність по розстановці.

Фонд роботи підприємства складає 3600 годин (300 · 12), а одного робітника 1800 годин.

Таким чином, загальна (середньооблікова) чисельність основних виробничих робітників складе (2 + 2 + 2) · 3600/1800 = 12 ос.

Розрахунок основної оплати праці проведемо виходячи із мінімальної заробітної плати по України на рівні 6700 грн місячного фонду робочого часу 167 годин та відповідних тарифних коефіцієнтів: для третього розряду 1,25, четвертого розряду 1,48, п’ятого 1,65.

Таким чином, годинні тарифні ставки робітників становлять:

– третього розряду 6700/167 · 1,25 = 50,15 грн.
– четвертого розряду 6700/167·1,48 = 59,38 грн.
– п’ятого розряду 6700/167·1,65 = 66,2 грн.

В таблиці 3.16 Визначимо фонд оплати праці основних виробничих працівників при використанні почасової форми оплати праці.

Таблиця 3.16

Розрахунок фонду основної заробітної плати основних виробничих працівників

Показник	Чисельність персоналу, чол	Годинна тарифна ставка, грн	Фонд робочого часу підприємства, годин	Фонд оплати праці, тис. грн
3 розряду	2	50,15	3600	361,1
4 розряду	2	59,38	3600	427,5
5 розряду	2	66,2	3600	476,6
Основна заробітна плата				1265,3

Додаткова заробітна плата складає 20 % від основної заробітної плати, тобто 1265,3 · 0,2 = 253,0 тис. грн.

Загальний фонд оплати праці складе 1518,3 тис. грн.

В структурі персоналу підприємства по галузі в середньому чисельність допоміжних працівників складає 15 % від чисельності основних.

Чдоп = 12 · 0,3 = 4 осіб.

Розрахуємо фонд оплати праці допоміжних робітників (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Розрахунок фонду оплати праці допоміжних робітників

Показник	Чисельність персоналу, осіб	Годинна тарифна ставка, грн	Фонд робочого часу робітника, годин	Фонд оплати праці, тис. грн
3 розряду	4	50,15	1800	361,1
Основна заробітна плата				361,1
Додаткова заробітна плата (15 %)				54,2
Разом				415,2

Чисельність керівників, спеціалістів, службовців в середньому по галузі складає 20 % від чисельності робітників (основних та допоміжних). Таким чином, чисельність даних категорій персоналу складе (12 + 4) · 0,2 = 3 чол. Оплата праці цієї категорії працівників здійснюється за посадовими окладами. При середній плановій місячній заробітній платі цієї категорії працівників

20000 грн, фонд основної заробітної плати складе 20000· 3 · 12/1000 = 720 тис. грн. Премії та доплати складають 15 % від основної заробітної плати. Загальний фонд оплати праці складе 720 + 720 · 0,15 = 108 тис. грн.

В таблиці 3.18 визначимо відрахування на соціальні заходи (єдиний соціальний внесок) на основі визначених фондів оплати праці. Станом на 2023 рік, норматив відрахувань складає 22 % від нарахованої заробітної плати.

Таблиця 3.18

Розрахунок відрахувань на соціальні заходи

Категорія працівників	Загальний фонд оплати праці, тис. грн	Відрахування на соціальні заходи, тис. грн
Основні робітники	1518,3	334,0
Допоміжні робітники	415,2	91,3
Керівники, спеціалісти, службовці	828	182,2
Разом	2761,5	607,5

Важливим елементом собівартості продукції в цілому та матеріальних витрат зокрема є витрати на енергоресурси.

В структурі даних витрат найбільшу питому вагу займають витрати на електроенергію, яку споживає виробниче устаткування. Розрахуємо зазначені витрати в таблиці 3.19.

Таблиця 3.19

Розрахунок споживання технологічним устаткуванням електроенергії

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць	Споживання електроенергії кВт/год.	Загальне споживання, кВт\год.
Охолоджувач для молока	00У-25	2	2	4
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	0	0
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	2,5	2,5
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	3,5	3,5
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	0	0
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	5	5
Лінія для виробництва сирів	«Obram»	1	18	18

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць	Споживання електроенергії кВт/год.	Загальне споживання, кВт\год.
Коагулятор для сквашування	Obram-10	2	8,5	17
Лінія пакування в плівку	М6-ОЛА	1	5	5
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	ОХ-2С	1	3,5	3,5
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	22	22
Сушарка	VRC 2	1	25	25
Гомогенізатор	А1-ОГМ-2,5	1	6	6
Вакуум кристалізатор	П8-БМШ	2	15	30
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	4,5	4,5
Разом				146,0

З урахуванням середніх тарифів за 1 кВт/год електроенергії 5 грн, ефективного фонду робочого часу (3600 годин), коефіцієнту використання інженерного ресурсі, що відповідає плановому коефіцієнту використання виробничої потужності (0,8), загальні річні витрати електроенергії складуть $146,0 \cdot 5,0 \cdot 3600 \cdot 0,8 = 2102,4$ тис. грн.

Загальні витрати на енергоресурси складуть 2102,4 тис. грн.

До складу собівартості продукції включаються також інші витрати (послуги сторонніх організацій (аутсорсінг), витрати на відрядження, канцелярські витрати, комунальні послуги тощо), які не можуть бути визначені прямим шляхом. Заплануємо даний елемент витрат в розмірі 8 % від суми усіх витрат (окрім інвестиційних), визначених вище.

$Він = (54785 + 1643,5 + 2777,6 + 680,5 + 222,2 + 2761,5 + 607,5 + 2102,4) \cdot 0,08 = 5246,4$ тис. грн.

Джерелом коштів для реалізації будуть власні кошти, а саме прибуток попереднього року.

Інвестиції в матеріальні оборотні кошти визначимо виходячи з планового розміру матеріальних витрат та необхідності формування запасів матеріальних ресурсів на один календарний місяць. Матеріальні витрати

включатимуть витрати на сировину та матеріали, а також витрати на енергоресурси. Плановий розмір матеріальних витрат за запропонованим заходом складе 54785 + 1643,5 + 2102,4 = 58530,8 тис. грн.

Інвестиції в матеріальні оборотні кошти (Іобк) складуть 39491,4/12 = 4877,5 тис. грн.

Загальний розмір інвестицій, необхідний для реалізації заходу, складе 4877,5 + 13888 = 18765,5 тис. грн.

Визначимо планову собівартість продукції (С) як суму усіх поточних витрат, розрахованих вище:

С = 54785 + 1643,5 + 2777,6 + 680,5 + 222,2 + 2761,5 + 607,5 + 2102,4 + 5246,4 = 70826,7 тис. грн.

Прибуток від впровадження заходу по виробництву молочних продуктів підвищеної харчової цінності визначається за формулою:

$$П = ОП – С,$$

де ОП – обсяг виробленої та реалізованої продукції (табл. 3.28), тис. грн.

$$П = 81000 – 70826,7 = 10173,3 \text{ тис. грн.}$$

З урахуванням того, що ставка податку на прибуток в 2023 році складає 18 %, розмір чистого прибутку становитиме:

ЧП = 10173,3 – 10173,3 · 0,18 = 8342 тис. грн.

Оцінку економічної ефективності заходу дамо за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (I_{RR}), індекс доходності (Id), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Строк окупності інвестицій без урахування фактору часу становить:

$$Т = 18765,5 /8342 = 2,25 \text{ року,}$$

Розрахуємо тепер строк окупності інвестицій з урахуванням фактору часу, тобто з використанням процедури дисконтування.

Приведення майбутніх грошових потоків до теперішнього часу провадиться за допомогою коефіцієнта дисконтування:

$$Кд = \frac{1}{(1+i)^t}$$

де і – ставка дисконтування, %.

t – період дисконтування,

Приймемо ставку дисконтування в розмірі 18%.

Строк окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування розраховується за формулою:

$$Тд = t + \frac{Ізаг - СПГПt}{ПГП_{t+1}},$$

де t – рік в якому загальні інвестиції найближчі до сумарного приведеного грошового потоку (Ізаг > СПГПt),

$ПГП_{t+1}$ – приведений грошовий потік в році, наступному за роком t.

Необхідні для визначення строку окупності з урахуванням фактору часу Тд розрахунки проведемо в табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	81000	81000	81000	81000	324000
Собівартість продукції, тис. грн	70826,7	70826,7	70826,7	70826,7	283306,7
Прибуток від реалізації, тис. грн	10173,3	10173,3	10173,3	10173,3	40693,3
Інвестиції, тис. грн					18765,5
Чистий прибуток, тис. грн	8342,1	8342,1	8342,1	8342,1	33368,5
Амортизація, тис. грн	2777,6	2777,6	2777,6	2777,6	11110,4
Грошовий потік, тис. грн	11119,7	11119,7	11119,7	11119,7	44478,9
Коефіцієнт дисконтування (30 %)	0,769	0,592	0,455	0,350	
Приведений грошовий потік, тис. грн	8553,6	6579,7	5061,3	3893,3	24088,0
Сумарний приведений грошовий потік, тис. грн	8553,6	15133,4	20194,7	24088,0	
ЧПД, тис. грн					5322,5

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Індекс доходності					1,28
Індекс рентабельності, %					44,5
Термін окупності, роки					2,7
Внутрішня норма доходності, %					47,1

Таким чином, строк окупності капітальних вкладень становить 2,7 років.

Чистий приведений дохід (NPV) – 5322,5 тис. грн

Індекс доходності (Ід) дорівнює 1,28.

Індекс рентабельності – 44,5 %.

Значення показників чистого приведеного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності визначає максимально прийнятну ставку дисконту, при якій можна інвестувати кошти без яких-небудь втрат для власника.

$$I_{RR} = i, \text{ при якому } NPV = f(i) = 0$$

Для визначення I_{RR} скористаймося вбудованою в Excel функцією ВСД. Результатом розрахунків є $I_{RR} = 47,1\%$.

Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

ВИСНОВКИ за Розділом 3

Основні проблеми молочних господарств через війну росії в Україні такі: руйнування інфраструктури ферм та загибель тварин; нестача кормів та вимушені зміни раціонів; брак ветеринарних препаратів та дезінфекційних засобів; хвороби великої та дрібної рогатої худоби; зірвані ланцюги

постачання, переробки та продажів; заміновані землі та коригування сівозміни; управлінські проблеми воєнного стану; нестача обігових коштів.

Тенденції розвитку молочної та молокопереробної галузі такі: українські молочні господарства потребують підтримки як на рівні держави та з боку недержавних інституцій, так і на міжнародному рівні; молочний бізнес зосередиться на вирішенні своїх найбільш пріоритетних поточних проблем; собівартість виробництва молока зростатиме через низку факторів; ціна молока зростатиме з огляду на загальносвітові тенденції; молоко та молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України та світу, а отже, громади і держави мають збільшити закупівлі вітчизняної молочної продукції; купівельна спроможність українців знизиться через економічну кризу, пов'язану з російською агресією, тож виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту; молочні підприємства різних масштабів дедалі частіше дивитимуться в бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції; осучаснення виробничих потужностей та глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках.

Група компаній «Молочний альянс» об'єднує потужні підприємства з виробництва та реалізації основних видів молочної продукції, лідер молочної галузі України.

Історія АТ «Молочний альянс» розпочалася у 2000 році з придбання низки виробничих підприємств, які в 2006 році було офіційно об'єднано в холдингову компанію з установчим капіталом близько 24 млн грн.

Чистий дохід від реалізації продукції на АТ «Молочний альянс» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. збільшився на 12,9 %. При цьому виробнича собівартість продукції зросла лише на 1,1 %. Підприємство у 2022 р. отримало операційний прибуток у розмірі 559, 3 млн грн, хоча у 2021 р. діяльність підприємства була збитковою. Слід зазначити різке зростання витрат на паливо та енергію у 2022 р.

Підприємство працює у 2022 р. досить впевнено: зменшує кредиторську заборгованість, зменшує кошти у запасах при збільшенні виробництва.

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на АТ «Молочний альянс» знизилася на 0,86 п. Рентабельність активів та капіталу виросла на 0,2 та 0,21 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,16 та 0,19 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Але періоди операційного та фінансового циклу збільшилися на 10,2 та 1,7 оборотів відповідно, що свідчить про уповільнення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність та витрати питома вага енерговитрат у загальних витратах підприємства зросли. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві зменшився, відповідно коефіцієнт придатності збільшився на 0,03 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано зростання фондовіддачі на 0,07 п. та коефіцієнту використання виробничої потужності.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,01 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,1 грн (10 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов’язані з кадровою складовою економічної безпеки: плинність кадрів знизилася на 0,01 п., продуктивність праці зросла на 212, 25 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

У 2022 р. на АТ «Молочний альянс» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки: фінансова складова зросла на 0,108 п.; енергетична складова залишилася без змін; матеріально-технічна складова посилилася на 0,15 п.; логістична складова посилилася на 0,026 п.; політико-правова складова посилилася на 0,17 п.; кадрова складова посилилася на 0,036 п. Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,435 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки

ТОВ «Молочна компанія «Галичина» – українська молочна компанія, заснована у 1998 році. На сьогодні молочна компанія «Галичина» є лідером з виробництва кисломолочної продукції та входить до трійки найбільших виробників йогуртів в Україні.

Чистий дохід від реалізації продукції у 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» збільшився на 34 %. При цьому виробнича собівартість зросла лише на 13,6 %. Підприємство збільшило операційний прибуток у 2022 р. на 95,1 %. Чистий прибуток підприємства збільшився у 2 рази до майже 31 млн грн.

Відбувається різке зростання витрат на паливо та енергію на 24,6 % у 2022 р. (тенденція всіх молокопереробних заводів у 2022 р., пов’язана з військовою агресією та необхідністю диверсифікувати джерела енергії).

Підприємство як у 2021, так і у 2022 р. працює досить впевнено, хоча у фінансовій діяльність відчутна невизначеність, щодо управління позиковими коштами.

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» збільшився на 0,17 п. Рентабельність активів та капіталу виросла на 0,01 та 0,02 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,28 та 0,3 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Періоди операційного та фінансового циклу

знизилися на 2,66 та 19,25 оборотів відповідно, що свідчить про прискорення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність підприємства знизилася на 0,003 п. Питома вага енерговитрат у загальних витратах зросла на 0,004 п. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві збільшився, відповідно коефіцієнт придатності зменшився на 0,01 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано зростання фондовіддачі на 5,5 тис. грн та коефіцієнту використання виробничої потужності на 0,01 п.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,06 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,13 грн (13 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов’язані з кадровою складовою економічної безпеки: продуктивність праці зросла на 704,47 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився. Але є проблеми з плинністю кадрів, вона зросла на 0,002 п.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

У 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки: фінансова складова зросла на 0,162 п.; енергетична складова зросла на 0,056 п.; матеріально-технічна складова посилилася на 0,048 п.; логістична складова посилилася на 0,034 п.; політико-правова складова посилилася на 0,027 п.; кадрова складова посилилася на

0,082 п. Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,409 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки. Цей рівень характеризується таким: підприємство нормально функціонує, проте існують проблеми, пов’язані з неефективною організацією основної діяльності, які генерують можливості виникнення загрози економічній безпеці в майбутньому. Реалізація управлінських заходів повинна бути спрямована на підвищення рівня окремих складових економічної безпеки підприємства.

Для посилення економічної безпеки підприємства, особливо вирішення питань прискорення оборотності запасів, підвищення рентабельності активів, завантаження виробничої потужності тощо, було запропоновано захід, пов'язаний з виробництвом нового продукту. З економічної точки зору доцільним є впровадження у виробництво на досліджуваних підприємствах проєкту з виробництва молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного сиру), а також і переробки молочної сироватки. В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає кисломолочний сир.

В даному випадку впровадження проєкту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування.

Передбачається виробництво та реалізація 1800 тонн молочної продукції вартістю 81000 тис. грн. Прибуток від впровадження заходу по виробництву молочних продуктів підвищеної харчової цінності становить 8342 тис. грн.

Оцінку інвестиційної привабливості та ефективності заходу зроблено за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (I_{RR}), індекс доходності (Id), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Термін окупності інвестицій 2,7 років. Значення показників чистого приведеного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності I_{RR} = 47,1 %. Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

Впровадження заходу приведе до посилення економічної безпеки підприємств.

ВИСНОВКИ

Економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентостійкість та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Під економічної безпекою розуміють стан усіх ресурсів підприємства та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози.

Метою економічної безпеки підприємства є забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Механізм безпеки – це об’єктивно зумовлена послідовність дій (логічних етапів) щодо забезпечення належної економічної безпеки підприємства. До них відносяться закони, правові норми, спонукальні мотиви і стимули, методи, заходи «сили» та ін.

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством як за умов сталого розвитку (підтримка ритмічності виробництва і збуту продукції, запобігання матеріального і (або) фінансового збитку, захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, протидія недобросовісної конкуренції і кримінальним проявам), так і в кризові періоди (руйнування потенціалу підприємства – виробничого, інноваційного, ресурсного, організаційного).

Під загрозою економічній безпеці розуміється сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарської діяльності.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства має свої інструменти (платіжні, депозитні, страхові та інвестиційні), методи та засоби, а також складові (фінансова, правова, технологічна, інформаційна, екологічна, кадрова, інтелектуальна та силова).

Забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається на двох рівнях: оперативний рівень передбачає розв’язання повсякденних господарських проблем, які пов’язані зі встановленням оптимального рівня вживання ресурсів, якими розпоряджається підприємство; стратегічний рівень передбачає приймання максимально важливих рішень, які спрямовані на довгостроковий період.

Отже, економічна безпека підприємства є комплексною характеристикою, тобто відображає ступінь захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів усіх потенціалів підприємства, що дозволяє забезпечити стійку та ефективну діяльність. Завдяки достатньому рівню економічної безпеки підприємства можна сформувати сприятливі умови для ефективного функціонування підприємства, а також досягти основної мети за допомогою вчасного вираження і послаблення впливу будь-яких загроз.

Результати оцінки економічної безпеки підприємства є основою вироблення заходів управлінського впливу щодо стабілізації його діяльності. Чим більш достовірною і своєчасною буде оцінка економічної безпеки, тим більш обґрунтованими та ефективними будуть заходи з її забезпечення.

Застосування зазначених методів у практичній діяльності вітчизняних підприємств є ускладненим, так як відсутня широка диференціація оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства; неврахована галузева специфіка діяльності підприємств; при формуванні узагальнюючої оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства не враховані всі складові економічної безпеки підприємства.

Забезпечення економічної безпеки допускає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи заходів, які попереджають і протидіють виникненню кризових явищ на підприємстві.

Функціональні складові економічної безпеки підприємства створюють таку структуру: фінансова складова; інтелектуальна і кадрова складові; техніко-технологічна складова; політико-правова складова; інформаційна складова; екологічна складова; силова складова; ринкова складова; інтерфейсна складова. Рівень економічної безпеки підприємства оцінюється на підставі певного інтегрального критерію з зважуванням і сумою окремих функціональних критеріїв, які розраховуються шляхом порівняння (зіставлення) величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів її запобігання.

У другому розділі розглянуто методичні підходи до виміру та оцінки рівня економічної безпеки підприємств, зокрема методичні підходи, запропоновані С. Ілляшенко та А. Ярославського.

Оцінювання економічної безпеки підприємства доцільно проводити не рідше, ніж раз на півроку, за потребою даний період можна збільшити і проводити оцінку щоквартально або раз на місяць з метою постійного моніторингу його діяльності, підвищення конкурентоспроможності на ринку та підтримання здатності опиратися впливу внутрішніх та зовнішніх загроз у разі створення нового виду діяльності (нового продукту), зміни видів діяльності або підвищення ефективності діяльності підприємства тощо.

В методиці, розробленої С. Ілляшенко, аналіз і оцінку економічної безпеки підприємства запропоновано виконувати у такій послідовності: виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають економічну безпеку підприємства (за кожною з функціональних складових); аналіз і оцінка ступеня їх впливу; розрахунок узагальнених показників економічної безпеки для кожної з функціональних складових; розрахунок інтегрального показника економічної безпеки підприємства; розробка комплексу заходів,

спрямованих на підвищення економічної безпеки та оцінка їх ефективності. Методичний підхід надає можливість оцінити загрози для діяльності підприємства за різними функціональними складовими. При чому для визначення рівня загроз за кожною окремою функціональною складовою застосовується свій методичний підхід. Складність виникає на етапі об'єднання результатів за кожною функціональною ознакою в один інтегральний показник.

Оцінювання економічної безпеки за методом. А. Ярославського передбачає процес здійснення розрахунку рівня економічної безпеки також за функціональними складовими. Етап розпочинається з формування множини індикаторів для визначення стану функціональних складових економічної безпеки підприємства та їх характеристик. Запропонована система показників до оцінки економічної безпеки кожної функціональної складової дозволить здійснювати якісний та ґрунтовний аналіз рівня економічної безпеки і на основі проведених розрахунків прийняти ефективні управлінські рішення. В даній методиці присутній механізм забезпечення односпрямованості показників. Для цього показники поділені на стимулятори та дестимулятори. Зв'язок між інтегральною оцінкою й показником-стимулятором прямий, між показником-дестимулятором – обернений. Дестимулятори перетворюють на стимулятори за допомогою нормування. Складність виникає на етапі визначення коефіцієнтів значущості, так як використання методу експертних оцінок не надає повної об'єктивності значенням показників.

Також слід зазначити, що при оцінці ефективності заходів з економічної безпеки підприємств слід розраховувати витрати на здійснення заходу, розмір відведеної шкоди; розмір заподіяної шкоди та ефективність здійсненого заходу (відношення різниці відведеної та заподіяної шкоди до витрат на здійснення заходу).

Основні проблеми молочних господарств через війну росії в Україні такі: руйнування інфраструктури ферм та загибель тварин; нестача кормів та вимушені зміни раціонів; брак ветеринарних препаратів та дезінфекційних

засобів; хвороби великої та дрібної рогатої худоби; зірвані ланцюги постачання, переробки та продажів; заміновані землі та коригування сівозміни; управлінські проблеми воєнного стану; нестача обігових коштів.

Тенденції розвитку молочної та молокопереробної галузі такі: українські молочні господарства потребують підтримки як на рівні держави та з боку недержавних інституцій, так і на міжнародному рівні; молочний бізнес зосередиться на вирішенні своїх найбільш пріоритетних поточних проблем; собівартість виробництва молока зростатиме через низку факторів; ціна молока зростатиме з огляду на загальносвітові тенденції; молоко та молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України та світу, а отже, громади і держави мають збільшити закупівлі вітчизняної молочної продукції; купівельна спроможність українців знизиться через економічну кризу, пов'язану з російською агресією, тож виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту; молочні підприємства різних масштабів дедалі частіше дивитимуться в бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції; осучаснення виробничих потужностей та глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках.

Група компаній «Молочний альянс» об'єднує потужні підприємства з виробництва та реалізації основних видів молочної продукції, лідер молочної галузі України.

Історія АТ «Молочний альянс» розпочалася у 2000 році з придбання низки виробничих підприємств, які в 2006 році було офіційно об'єднано в холдингову компанію з установчим капіталом близько 24 млн грн.

Чистий дохід від реалізації продукції на АТ «Молочний альянс» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. збільшився на 12,9 %. При цьому виробнича собівартість продукції зросла лише на 1,1 %. Підприємство у 2022 р. отримало операційний прибуток у розмірі 559, 3 млн грн, хоча у 2021 р. діяльність

підприємства була збитковою. Слід зазначити різке зростання витрат на паливо та енергію у 2022 р.

Підприємство працює у 2022 р. досить впевнено: зменшує кредиторську заборгованість, зменшує кошти у запасах при збільшенні виробництва.

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на АТ «Молочний альянс» знизилася на 0,86 п. Рентабельність активів та капіталу виросла на 0,2 та 0,21 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,16 та 0,19 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Але періоди операційного та фінансового циклу збільшилися на 10,2 та 1,7 оборотів відповідно, що свідчить про уповільнення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність та витрати питома вага енерговитрат у загальних витратах підприємства зросли. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві зменшився, відповідно коефіцієнт придатності збільшився на 0,03 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано зростання фондовіддачі на 0,07 п. та коефіцієнту використання виробничої потужності.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,01 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,1 грн (10 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов’язані з кадровою складовою економічної безпеки: плинність кадрів знизилася на 0,01 п., продуктивність праці зросла на 212, 25 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

У 2022 р. на АТ «Молочний альянс» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки: фінансова складова зросла на 0,108 п.; енергетична складова залишилася без змін; матеріально-технічна складова посилилася на 0,15 п.; логістична складова посилилася на 0,026 п.; політико-правова складова посилилася на 0,17 п.; кадрова складова посилилася на 0,036 п. Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,435 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки

ТОВ «Молочна компанія «Галичина» – українська молочна компанія, заснована у 1998 році. На сьогодні молочна компанія «Галичина» є лідером з виробництва кисломолочної продукції та входить до трійки найбільших виробників йогуртів в Україні.

Чистий дохід від реалізації продукції у 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» збільшився на 34 %. При цьому виробнича собівартість зросла лише на 13,6 %. Підприємство збільшило операційний прибуток у 2022 р. на 95,1 %. Чистий прибуток підприємства збільшився у 2 рази до майже 31 млн грн.

Відбувається різке зростання витрат на паливо та енергію на 24,6 % у 2022 р. (тенденція всіх молокопереробних заводів у 2022 р., пов’язана з військовою агресією та необхідністю диверсифікувати джерела енергії).

Підприємство як у 2021, так і у 2022 р. працює досить впевнено, хоча у фінансовій діяльність відчутна невизначеність, щодо управління позиковими коштами.

Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» збільшився на 0,17 п. Рентабельність активів та капіталу виросла

на 0,01 та 0,02 п. відповідно. Коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності зросли на 0,28 та 0,3 п. відповідно, що свідчить про фінансову стабілізацію стану у 2022 р. Періоди операційного та фінансового циклу знизилися на 2,66 та 19,25 оборотів відповідно, що свідчить про прискорення оборотності оборотних активів та кредиторської заборгованості.

Енергоємність підприємства знизилася на 0,003 п. Питома вага енерговитрат у загальних витратах зросла на 0,004 п. Що свідчить про проблеми у підприємства з енергоресурсами. Але підприємство модернізує та усучаснює виробництво, як наслідок зростання коефіцієнту автоматизації та роботизації.

Коефіцієнт зношення на підприємстві збільшився, відповідно коефіцієнт придатності зменшився на 0,01 п. Підприємство оновлює основні засобі. В результаті підвищення ефективності використання основних засобів отримано зростання фондовіддачі на 5,5 тис. грн та коефіцієнту використання виробничої потужності на 0,01 п.

Транспортоємкість на підприємстві у 2022 р. зросла на 0,06 п., що свідчить про підвищення транспортних витрат. Але витрати на 1 грн виробленої продукції знизилися на 0,13 грн (13 коп.). Підприємство не зважаючи на проблеми з енергією та транспортними витратами має потужні резерви для зниження витрат на 1 грн продукції.

Підприємство має певні судові справи, але їх частка у 2022 р. знизилася. При чому всі процеси були виграні.

Позитивними є процеси, пов’язані з кадровою складовою економічної безпеки: продуктивність праці зросла на 704,47 тис. грн на особу, показник освітянського рівня збільшився. Але є проблеми з плинністю кадрів, вона зросла на 0,002 п.

Що стосується географічної складової економічної безпеки, то тут ніяких змін протягом досліджуваного періоду не відбулося.

У 2022 р. на ТОВ «Молочна компанія «Галичина» відбулися такі зміни у складових економічної безпеки: фінансова складова зросла на 0,162 п.;

енергетична складова зросла на 0,056 п.; матеріально-технічна складова посилилася на 0,048 п.; логістична складова посилилася на 0,034 п.; політико-правова складова посилилася на 0,027 п.; кадрова складова посилилася на 0,082 п. Загальний показник рівня економічної безпеки підприємства збільшився на 0,409 п., таким чином він свідчить про середній рівень економічної безпеки. Цей рівень характеризується таким: підприємство нормально функціонує, проте існують проблеми, пов’язані з неефективною організацією основної діяльності, які генерують можливості виникнення загрози економічній безпеці в майбутньому. Реалізація управлінських заходів повинна бути спрямована на підвищення рівня окремих складових економічної безпеки підприємства.

Для посилення економічної безпеки підприємства, особливо вирішення питань прискорення оборотності запасів, підвищення рентабельності активів, завантаження виробничої потужності тощо, було запропоновано захід, пов'язаний з виробництвом нового продукту. З економічної точки зору доцільним є впровадження у виробництво на досліджуваних підприємствах проєкту з виробництва молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного сиру), а також і переробки молочної сироватки. В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає кисломолочний сир.

В даному випадку впровадження проєкту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування.

Передбачається виробництво та реалізація 1800 тонн молочної продукції вартістю 81000 тис. грн. Прибуток від впровадження заходу по виробництву молочних продуктів підвищеної харчової цінності становить 8342 тис. грн.

Оцінку інвестиційної привабливості та ефективності заходу зроблено за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (I_{RR}), індекс доходності (Id), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Термін окупності інвестицій 2,7 років. Значення показників чистого приведеного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності I_{RR} = 47,1 %. Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економікоправовий аспект: навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.

2. Ареф'єва О.В, Кузенко Т.Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №1(91). С.98-104.

3. Ніколаюк С. І. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності: курс лекцій. К.: КНТ, 2005. 320с.

4. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. Рязань: Алетейя, 1999. 145 с.

5. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. СПб.: Питер, 2002. 160 с.

6. Могильный А.И. Основы безопасности бизнеса. Донецк: Регион, 2000. 130 с.

7. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационнометодический аспект). *Консультант директора*. 2000. № 2.

8. Забродский В. А. Современные методы организации и управления промышленным производством. Харьков: АО «Бизнес-Информ», 1997. 64 с.

9. Гладченко Т. Н. Индикаторы экономической безопасности предпринимательской деятельности. Донецк: ДОнГАУ «Менеджер». 2000. №12. С.111-113.

10. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства: навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.

11. Кулаковська Т.А. Економіка підприємства (практикум): навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2014. 364 с.

12. Грибіненко О.М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 22. Ч.1. 2017. С. 98-100. URL:

http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_22/1/25.pdf (дата звернення 15.10.2023)

13. Фісуненко П.А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. Економічний простір. Вип. 152. 2019. С. 176-203. URL: http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/437 (дата звернення 25.10.2023)

14. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендьел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І. За ред. Санжаровського І., Полянського Ю. Київ : К.І.С., 2007. 80 с.

15. Бабінська С.Я. Обліково-аналітична інформація – важливий елемент інформаційного забезпечення фінансово-господарської діяльності підприємства. Приазовський економічний вісник. 2019. Вип. 5 (16). С. 340-344.

16. Орлик О.В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків. Тренди та інновації в сучасній економіці: колективна монографія. Харків: ХНУБА, 2015. С. 154-165.

17. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування): дис. ... д-ра екон. наук; 21.04.02 / ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК». Київ, 2015. 478 с.

18. Качан О. М. Моделювання та прогнозування економічної безпеки будівельного підприємства. *Економіка підприємства: теорія і практика*. К., 2012. URL: http://www.kneu.-edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th.../ Kachan.rtf (дата звернення 20.10.2023)

19. Прокопенко О. Ю. Методи оцінки ризику банкрутства корпорації. Вісник ЧДТУ. 2010. №4. С. 42-48.

20. Ильяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия. Наукові праці Донецького державного технічного університету. 2002. №47. С. 16-22

21. Ярославський А.О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємств: дис. ... д-ра філ; 051. Вінниця, 2020. 228 с.

22. Рудковський О. В. Структура системи економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного транспортного університету*. 2014. № 29(2). С. 93-99.

23. Вітлинський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності К.: КНЕУ, 2008. 432 с.

24. Карпенко В.Л. Аналіз стану розвитку молокопереробної галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 5. С. 90-101. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/20-20.pdf

25. Державна служба статистики України. Web-сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 05.11.2023)

26. За даними молочної економічної консалтингової фірми Clal. URL: https://www.clal.it/en/index.-php?section=tabs_consumi_procapite (дата звернення 06.11.2023)

27. Показники зовнішньої торгівлі молокопродуктами у 2021 році. URL: https://uadai&ry.com/pokaznyky&zovnishnoyi&torgivli&molo& koproduktamy&-u&2021&roczi/ (дата звернення 06.11.2023)

28. Шубравська О.В, Сокольська Т.В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи. *Економіка і прогнозування*. С.80-92. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_08_2_80_uk.pdf (дата звернення 07.11.2023)

27. Тулуш Л. Молочна галузь за воєнного стану. URL: https://agrotimes.ua/magazine/the-ukrainian-farmer/ (дата звернення 08.11.2023)

28. Сайт АТ «Молочний альянс». Web-сайт: https://milkalliance.com.ua/ (дата звернення 10.11.2023)

29. Сайт ТОВ «Молочна компанія «Галичина». Web-сайт: https://galychyna.com.ua/ (дата звернення 10.11.2023)

30. Фінансова звітність АТ «Молочний альянс» за 2021 рік

31. Фінансова звітність АТ «Молочний альянс» за 2022 рік

32. Фінансова звітність ТОВ «Молочна компанія «Галичина». За 2021 рік

33. Фінансова звітність ТОВ «Молочна компанія «Галичина». За 2022 рік

Міністерство освіти і науки України

Одеський національний технологічний університет

Кафедра економіки промисловості

ДОДАТКИ
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на тему: «Діагностика економічної безпеки підприємств молокопереробної галузі»

на здобуття ступеню вищої освіти «магістр»

Здобувачки _____ Федій Ю.М.

Керівник _____ проф. Кулаковська Т.А.

Одеса – 2023

Додаток А

Таблиця 1

Генезис дефініції «Економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення дефініції
М. Камлик [1, с. 9]	Економічна безпека підприємства – це такий стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
О. Ареф'єва, Т. Кузенко [2, с. 99].	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технологій, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Слід зазначити, що в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв, чинників і загроз економічній безпеці відбувається процес систематизації та концептуалізації цього поняття як наукової категорії.
С. Ніколаюк, Д. Никифорчук [3, с. 15].	економічну безпеку підприємства визначають як стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.
В. Шликов [4, с.138]	економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз. В. Шликов економічну безпеку підприємства розглядає з погляду мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як спосіб забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності.
О. Грунін [5, с. 12-13]	визначає економічну безпеку підприємства як «такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику».
А. Могільний [6, с. 9]	вважає, що поняття економічної безпеки підприємства полягає в «забезпеченні стану життєдіяльності, при якому реалізуються його основні інтереси, воно захищено від внутрішніх та зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників».
Л. Бендіков [7, с. 15]	під економічною безпекою підприємства має на увазі «захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатність підприємства до відтворення».
В. Забродський [8, с. 35].	трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відбиває здатність «самовиживання» і розвитку

Автор	Визначення дефініції
	в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози». Відповідно до точки зору В. Забродського, економічна безпека фірми визначається сукупністю факторів, що відбивають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів та ін.
Т. Гладченко [9, с. 111-113]	визначає економічну безпеку підприємства як захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного й соціально--психологічного характеру. При цьому, по-перше, стан захищеності має динамічний характер; по-друге, загроза, що виходить зсередини підприємства, не менш небезпечна, ніж ззовні, і по-третє, система економічної безпеки підприємства повинна взаємодіяти на правовій основні з державною системою забезпечення економічної безпеки.
Л. Донець, Н. Ващенко [10]	Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення захисту від існуючих небезпек і загроз чи інших непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику/

Додаток Б

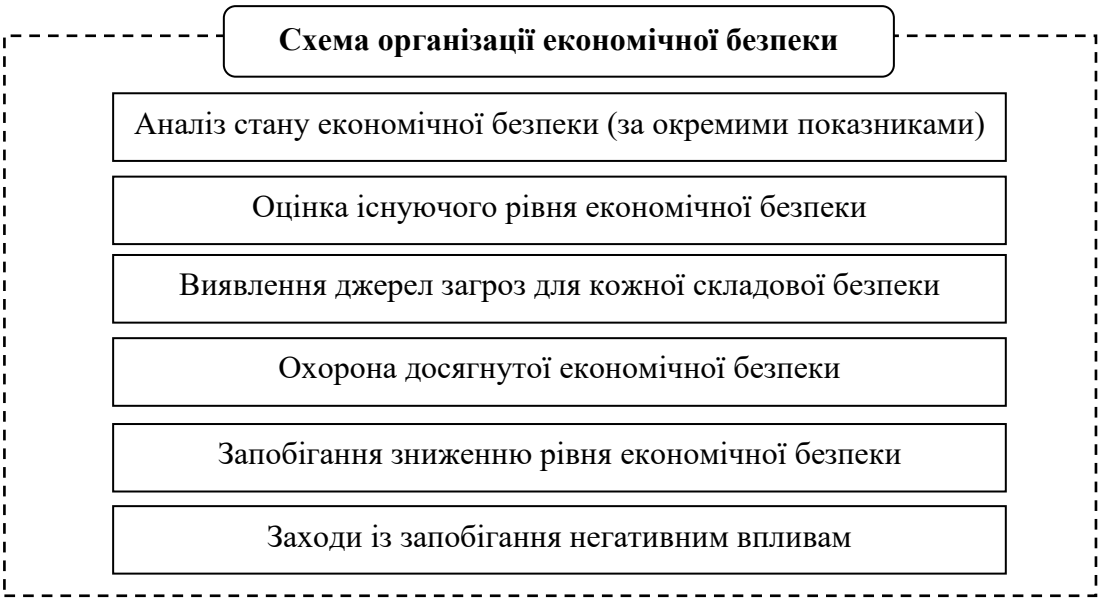

Рис. 1. Схема організації економічної безпеки

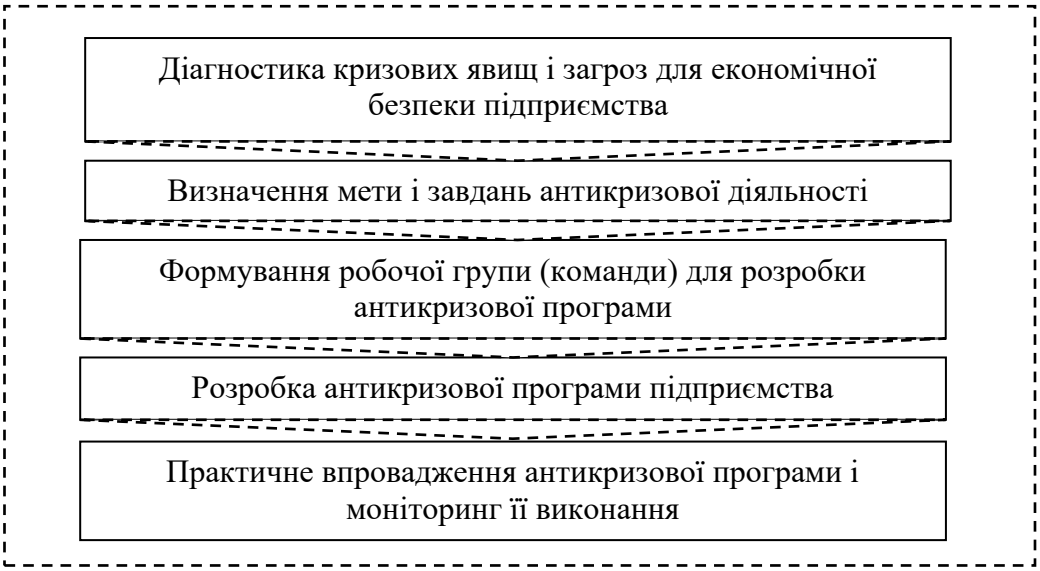

Рис. 2. Елементи антикризової діяльності підприємств

Додаток В

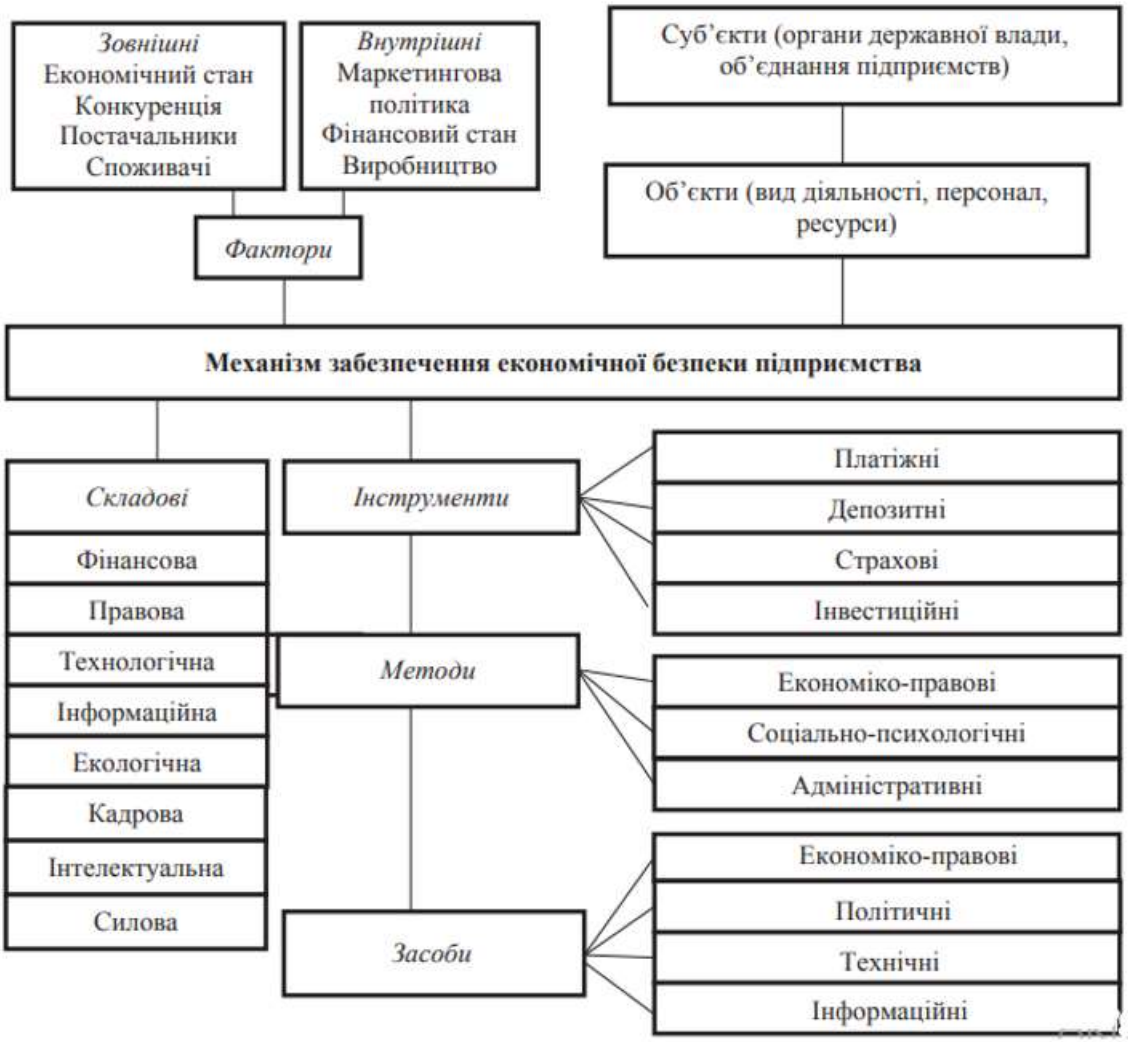

Рис. 3. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства

Додаток Д

Таблиця 2

Методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства

Автор підходу	Підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства
Д. Ковальов, І. Плетніков, С. Покропивний, С. Ілляшенко, Є. Олейніков	Ресурсно-функціональний підхід
А. Ткаченко, О. Резнікова, С. Довбня, Н. Гічова, В. Забродський	Програмно-цільовий підхід
С. Капітула, О. Качан, Б. Корецький	Економіко-математичне моделювання
І. Кривовязюк, Альтман, Таффлер, Тішоу, Конан, Голдер та ін.	На основі оцінки ймовірності банкрутства підприємства
В. Вахлакова, Р. Скриньковський, Г. Козаченко, О. Бородіна, Д. Мацеха та ін.	Індикаторний підхід
С. Марущак, І. Доценко	На основі теорії економічних ризиків

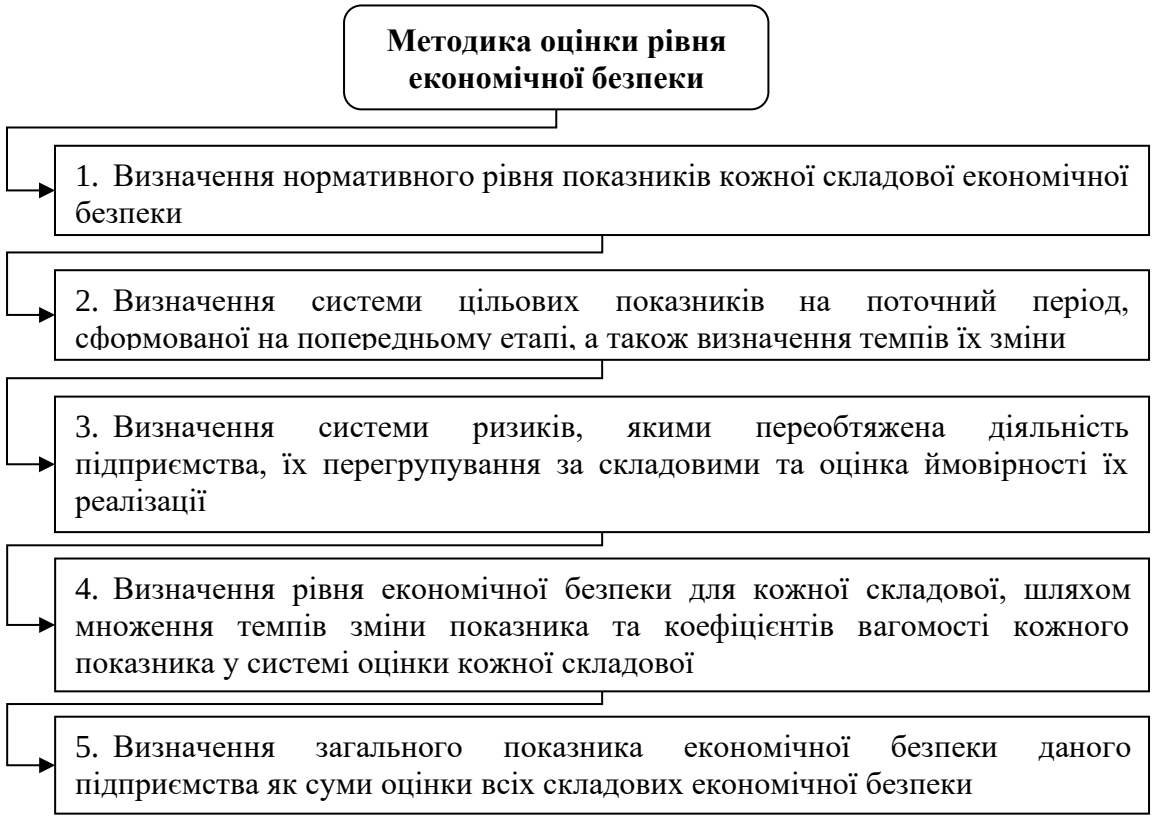

Рис. 4. Методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки

Додаток Е

Таблиця 3

Показників рівня економічної безпеки та оцінки ефективності заходів з підвищення економічної безпеки підприємства

Показник	Формула	Позначення
Сукупний критерій економічної безпеки підприємства	$К_{ЕБ} = \sum_{i=1}^{n} k_i \cdot v_i$, $\sum_{i=1}^{n} v_i = 1$	$К_{ЕБ}$ – сукупний критерій економічної безпеки підприємства; k_i – величина окремого критерію за і-ою функціональною складовою; v_i – питома вага значущості і-ої функціональної складової; i – функціональна складова економічної безпеки; n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства
Рівень економічної безпеки підприємства	$Р_{ЕБ} = \frac{К^{ф}_{ЕБ}}{К_{ЕБ}}$	$Р_{ЕБ}$ – рівень економічної безпеки підприємства; $К^{ф}_{ЕБ}$ – фактичний (реальний) критерій економічної безпеки підприємства
Ефективність здійсненого заходу	$Е_{ЕБ} = \frac{Ш_в - Ш_з}{З_{ЕБ}}$	$Е_{ЕБ}$ – ефективність здійсненого заходу з економічної безпеки підприємства; $Ш_в$ – розмір відведеної шкоди; $Ш_з$ – розмір заподіяної шкоди; $З_{ЕБ}$ – витрати на здійснення заходу

Додаток Ж

Таблиця 4

Система показників оцінки економічної безпеки підприємств

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Коефіці-єнт вагомо-сті
		Стиму-лятор	Дести му-лятор	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей		+	0,16
	Рентабельність активів	+		0,17
	Рентабельність капіталу	+		0,17
	Коефіцієнт фінансової незалежності	+		0,2
	Період операційного циклу		+	0,05
	Період фінансового циклу		+	0,05
	Коефіцієнт фінансової стабільності	+		0,1
	Коефіцієнт оподаткування прибутку		+	0,05
	Коефіцієнт страхування бізнесу	+		0,05
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства		+	0,2
	Рівень витрат на придбання електроенергії		+	0,3
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	+		0,3
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	+		0,2
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів		+	0,18
	Інтенсивність оновлення технології	+		0,3
	Фондовіддача	+		0,16
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	+		0,2
	Коефіцієнт придатності основних засобів	+		0,16
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства		+	0,2
	Частота оборотності запасів	+		0,17
	Витрати на одиницю відправленої продукції		+	0,16
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	+		0,27
	Ефективність використання складських площ	+		0,2
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства		+	0,25
	Питома вага виграних процесів	+		0,4
	Якість юридичного супроводу підприємства	+		0,35
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів		+	0,26
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	+		0,24
	Показник освітнього рівня	+		0,2
	Продуктивність праці	+		0,3
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	+		0,3
	Наближення до портів	+		0,4
	Наближення до автомобільних магістралей	+		0,3

Додаток З

Таблиця 5

Динаміка виробництва молокопродукції в Україні, тонн

Найменування продукції	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю	53187	47942	48582	51344	43359	23171
Молоко сухе знежирене (молоко та вершки у твердій формі, жирністю не більше 1,5 %)	48489	47633	38104	34476	35714	к/с
Молоко сухе незбиране або вершки сухі незбирані (молоко та вершки у твердій формі, жирністю більше 1,5 %)	10536	11797	12943	17772	10882	11513
Масло вершкове жирністю не більше 85 %	102022	108429	105033	91600	85464	63994
Масло вершкове жирністю більше 85 % та інші молочні жири та масла	1322	2038	1462	990	999	-
Сир свіжий неферментований	70236	68159	72553	64028	78564	61915
Сир тертий, порошковий, голубий та інший неплавлений (крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру)	86463	94260	97045	86065	78123	58255
Сир плавлений (крім тертого або порошкового)	26201	27142	28568	29469	30667	20883
Молоко та вершки згущені підсолоджені	44366	42830	34892	35717	36510	33180
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	293235	272170	274517	280518	264429	227809
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані	112145	116277	125928	135790	134032	120595
Казеїн та казеїнати	6177	7203	7405	5544	5608	5470
Сироватка та модифікована сироватка в порошку, гранулах чи інших твердих формах	56551	61255	69601	59552	58592	41632
Сироватка та модифікована сироватка рідка чи в пастоподібній формі	168544	185287	168410	95042	44429	61843

Додаток К

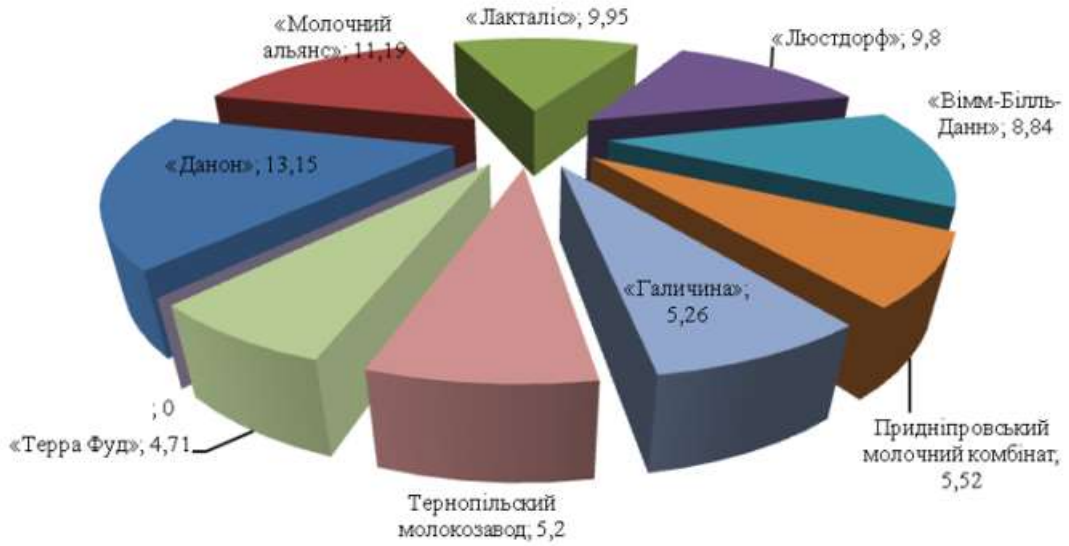

Рис. 5. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %

Таблиця 6

Експорт-імпорт молопродукції у натуральному вираженні за 2019-2021 рр, тис. т

Найменування продукції	Експорт			Імпорт		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Молоко і вершки незгущені	25,2	18,6	14,9	3,6	13,0	14,4
Молоко і вершки згущені	35,8	27,4	22,4	2,6	6,1	7,8
Кисломолочна продукція	6,1	5,7	5,5	6,2	9,9	14,0
Молочна сироватка	24,1	26,9	22,2	3,2	5,1	9,6
Масло вершкове	18,3	11,2	10,9	3,4	10,0	9,1
Сири	7,2	6,4	6,9	23,7	46,8	55,2

Додаток Л.1

Таблиця 7

Розрахунок показників складових економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	2,58	1,72	-0,86
	Рентабельність активів	-0,078	0,123	0,20
	Рентабельність капіталу	-0,091	0,115	0,21
	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,304	0,464	0,16
	Період операційного циклу	106,0	116,2	10,21
	Період фінансового циклу	23,3	25,0	1,71
	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,504	0,691	0,19
	Коефіцієнт оподаткування прибутку	-0,04	0,05	0,09
	Коефіцієнт страхування бізнесу	0,0006	0,0004	-0,0002
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства	0,0503	0,0557	0,01
	Рівень витрат на придбання електроенергії	0,055	0,069	0,01
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	0,8	0,87	0,07
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	0,8	0,84	0,04
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів	0,43	0,4	-0,03
	Інтенсивність оновлення технології	0,06	0,062	0,002
	Фондовіддача	6,85	8,98	2,12
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	0,75	0,82	0,07
	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,57	0,6	0,03
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства	0,034	0,049	0,01
	Частота оборотності запасів	8,327	9,662	1,33
	Витрати на одиницю відправленої продукції	0,906	0,811	-0,10
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	0,75	0,78	0,03
	Ефективність використання складських площ	0,64	0,6	-0,04
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства	0,05	0,04	-0,01
	Питома вага виграних процесів	1	1	0
	Якість юридичного супроводу підприємства	1	1	0
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів	0,023	0,017	-0,01
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	0,25	0,27	0,02
	Показник освітнього рівня	0,35	0,37	0,02
	Продуктивність праці	2141,7	2353,9	212,25
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	1	1	0
	Наближення до портів	0,5	0,5	0
	Наближення до автомобільних магістралей	1	1	0

Додаток Л.2

Таблиця 8

Розрахунок показників складових економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.

Складова економічної безпеки	Показник	Вплив показника		Абсолютне відхилення
		2021	2022	
Фінансова складова	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	0,89	1,06	0,17
	Рентабельність активів	0,012	0,023	0,01
	Рентабельність капіталу	0,013	0,033	0,02
	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,064	0,341	0,28
	Період операційного циклу	88,5	85,8	-2,66
	Період фінансового циклу	53,8	34,5	-19,25
	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,083	0,384	0,30
	Коефіцієнт оподаткування прибутку	0,0042	0,0097	0,01
	Коефіцієнт страхування бізнесу	0,0022	0,0012	-0,001
Енергетична складова	Коефіцієнт енергомісткості операційної діяльності підприємства	0,042	0,039	-0,003
	Рівень витрат на придбання електроенергії	0,049	0,053	0,004
	Рівень забезпеченості енергоресурсами	0,86	0,87	0,01
	Рівень автоматизації основних та допоміжних бізнес-процесів	0,84	0,86	0,02
Матеріально-технічна складова	Ступінь зносу основних виробничих засобів	0,38	0,39	0,01
	Інтенсивність оновлення технології	0,053	0,056	0,003
	Фондовіддача	10,95	16,45	5,50
	Коефіцієнт використання виробничої потужності	0,82	0,85	0,03
	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,62	0,61	-0,01
Логістична складова	Рівень транспортних витрат підприємства	0,022	0,080	0,06
	Частота оборотності запасів	11,317	10,661	-0,66
	Витрати на одиницю відправленої продукції	0,868	0,735	-0,13
	Рівень забезпеченості транспортними засобами	0,82	0,83	0,01
	Ефективність використання складських площ	0,72	0,75	0,03
Політико-правова складова	Питома вага судових справ у загальній кількості договорів підприємства	0,02	0,015	-0,01
	Питома вага виграних процесів	1	1	0
	Якість юридичного супроводу підприємства	1	1	0
Кадрова складова	Коефіцієнт плинності кадрів	0,015	0,017	0,002
	Питома вага інженерно-технічних та наукових працівників	0,19	0,2	0,01
	Показник освітнього рівня	0,32	0,34	0,02
	Продуктивність праці	2056,5	2760,9	704,47
Географічна складова	Наближення до залізничних шляхів	1	1	0
	Наближення до портів	0	0	0
	Наближення до автомобільних магістралей	1	1	0

Додаток М.1

Таблиця 9

Розрахунок рівня економічної безпеки АТ «Молочний альянс» за 2021-2022 рр.

Коефіцієнт значущості			Стимулятор /Дестимулятор	Приведене значення показника		Зважене значення показника		Результат	
складова	показник	приведена		2022	2021	2022	2021	2022	2021
0,18	0,16	0,0288	-	1	0	0,0288	0	0,144	0,036
	0,17	0,0306	+	1	0	0,0306	0		
	0,17	0,0306	+	1	0	0,0306	0		
	0,2	0,036	+	1	0	0,036	0		
	0,05	0,009	-	0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	-	0	1	0	0,009		
	0,1	0,018	+	1	0	0,018	0		
	0,05	0,009		0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	+	0	1	0	0,009		
0,14	0,2	0,028	-	0	1	0	0,028	0,07	0,07
	0,3	0,042	-	0	1	0	0,042		
	0,3	0,042	+	1	0	0,042	0		
	0,2	0,028	+	1	0	0,028	0		
0,15	0,18	0,027	-	1	0	0,027	0	0,15	0
	0,3	0,045	+	1	0	0,045	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
	0,2	0,03	+	1	0	0,03	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
0,13	0,2	0,026	-	0	1	0	0,026	0,078	0,052
	0,17	0,0221	+	1	0	0,0221	0		
	0,16	0,0208	-	1	0	0,0208	0		
	0,27	0,0351	+	1	0	0,0351	0		
	0,2	0,026	+	0	1	0	0,026		
0,11	0,25	0,0275	-	1	0	0,0275	0	0,027	0,082
	0,4	0,044	+	0	1	0	0,044		
	0,35	0,0385	+	0	1	0	0,0385		
0,17	0,26	0,0442	-	1	0	0,0442	0	0,17	0
	0,24	0,0408	+	1	0	0,0408	0		
	0,2	0,034	+	1	0	0,034	0		
	0,3	0,051	+	1	0	0,051	0		
0,12	0,3	0,036	+	0	0	0	0	0,036	0
	0,4	0,048	+	0	0	0	0		
	0,3	0,036	+	1	0	0,036	0		
1								0,675	0,24

Додаток М.2

Таблиця 10

Розрахунок рівня економічної безпеки ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за 2021-2022 рр.

Коефіцієнт значущості			Стимулятор /Дестимулятор	Приведене значення показника		Зважене значення показника		результат	
складова	показник	приведена		2022	2021	2022	202	2022	2021
0,18	0,16	0,0288	-	1	0	0,029	0	0,171	0,009
	0,17	0,0306	+	1	0	0,031	0		
	0,17	0,0306	+	1	0	0,031	0		
	0,2	0,036	+	1	0	0,036	0		
	0,05	0,009	-	1	0	0,009	0		
	0,05	0,009	-	1	0	0,009	0		
	0,1	0,018	+	1	0	0,018	0		
	0,05	0,009		0	1	0	0,009		
	0,05	0,009	+	1	0	0,009	0		
0,14	0,2	0,028	-	1	0	0,028	0	0,098	0,042
	0,3	0,042	-	0	1	0	0,042		
	0,3	0,042	+	1	0	0,042	0		
	0,2	0,028	+	1	0	0,028	0		
0,15	0,18	0,027	-	0	1	0	0,027	0,099	0,051
	0,3	0,045	+	1	0	0,045	0		
	0,16	0,024	+	1	0	0,024	0		
	0,2	0,03	+	1	0	0,03	0		
	0,16	0,024	+	0	1	0	0,024		
0,13	0,2	0,026	-	0	1	0	0,026	0,082	0,048
	0,17	0,0221	+	0	1	0	0,022		
	0,16	0,0208	-	1	0	0,021	0		
	0,27	0,0351	+	1	0	0,035	0		
	0,2	0,026	+	1	0	0,026	0		
0,11	0,25	0,0275	-	1	0	0,027	0	0,027	0
	0,4	0,044	+	0	0	0	0		
	0,35	0,0385	+	0	0	0	0		
0,17	0,26	0,0442	-	0	1	0	0,044	0,126	0,044
	0,24	0,0408	+	1	0	0,041	0		
	0,2	0,034	+	1	0	0,034	0		
	0,3	0,051	+	1	0	0,051	0		
0,12	0,3	0,036	+	0	0	0	0	0	0
	0,4	0,048	+	0	0	0	0		
	0,3	0,036	+	0	0	0	0		
1								0,603	0,194

Додаток Н

Таблиця 11

Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі

Продукція	Обсяг виробленої продукції т/рік	Планова оптова ціна продукції, грн	Обсяг виробленої продукції, тис. грн
Біосир кисломолочний (жир. 5%)	480	58000	27840
Біосир кисломолочний (жир. 9%)	720	53000	38160
Сироватка суха	600	25000	15000
Разом	1800		81000

Таблиця 12

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 5%)»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	1788	16	28608
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	11,35	350	3972,5
$CaCl_2$	3,1	65	201,5
Закваска DVS, u.o	1,5	950	1425
Всього			34207

Таблиця 13

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біосир кисломолочний (жир. 9%)»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	3000	16	48000
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	9,6	350	3360
$CaCl_2$	7,7	65	500,5
Закваска DVS, u.o	1,5	950	1425
Всього			53285,5

Додаток О

Таблиця 14

Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	81000	81000	81000	81000	324000
Собівартість продукції, тис. грн	70826,7	70826,7	70826,7	70826,7	283306,7
Прибуток від реалізації, тис. грн	10173,3	10173,3	10173,3	10173,3	40693,3
Інвестиції, тис. грн					18765,5
Чистий прибуток, тис. грн	8342,1	8342,1	8342,1	8342,1	33368,5
Амортизація, тис. грн	2777,6	2777,6	2777,6	2777,6	11110,4
Грошовий потік, тис. грн	11119,7	11119,7	11119,7	11119,7	44478,9
Коефіцієнт дисконтування (30 %)	0,769	0,592	0,455	0,350	
Приведений грошовий потік, тис. грн	8553,6	6579,7	5061,3	3893,3	24088,0
Сумарний приведений грошовий потік, тис. грн	8553,6	15133,4	20194,7	24088,0	
ЧПД, тис. грн					5322,5
Індекс доходності					1,28
Індекс рентабельності, %					44,5
Термін окупності, роки					2,7
Внутрішня норма доходності, %					47,1

Додаток П

EASTERN EUROPEAN CENTER FOR SCIENTIFIC RESEARCH

Міжнародна науково-практична конференція

Актуальні проблеми в економіці, фінансах та управлінні

Матеріали

25 жовтня 2023 р.

м. Одеса, Україна

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

Камінська Т. В.
Аналізу динаміки фінансування сфери охорони здоров'я з державного бюджету України в період 2018 – 2022 років. 9
Камінський Л.-Р. Ю.
Аналіз розвитку підприємств у період воєнного стану. 11
Коваль О. О., Міхно І. О.
Національна модель економіки України в сучасних умовах. 14
Копитов М. А.
Вплив ризику на собівартість та економічний розвиток підприємства. 16
Кулаковська Т. А., Загарнюк М. М.
Інвестиційна діяльність підприємств кондитерської галузі України. 21
Кулаковська Т. А., Федій Ю. М.
Теоретичні та методичні аспекти оцінки економічної безпеки підприємства. 24
Мохір А. А.
Вплив демографічних факторів на економічний розвиток. 26
Олійник Л. В., Кисельова В. Ю.
Чинники впливу на ефективність збутової діяльності підприємства. 30
Олійник Л. В., Паламарчук В. І.
Синергетичний підхід у змісті категорії "потенціал підприємства". 34
Пашко С. О.
Роль споживчої вартості у формуванні матеріально-речового змісту національного багатства. 36
Савко О. Я., Марчишин І. В., Єфімчук М. В.
Формування стратегії підприємства: етапи розробки. 39
Сенченко В. В.
Інтелектуальний капітал в умовах нематеріальної економіки. 42
Симонян Е. Н., Нерубайська Н. І., Ільїна Г. В.
Вплив зміни клімату на адаптацію сільськогосподарських культур. 46

УДК 338.1
JEL Classification: P19

Кулаковська Т. А.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки промисловості,
Одеський національний технологічний
університет, м. Одеса
Федій Ю. М.,
здобувач вищої освіти,
Одеський національний технологічний
університет, м. Одеса

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих чинників, при яких досягається стійка реалізація головних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності, а також стан усіх ресурсів підприємства та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози [1].

Мета економічної безпеки полягає у забезпеченні найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку. Основними завданнями економічної безпеки є:

1) забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства;
2) забезпечення технологічної незалежності та конкурентоспроможності;
3) досягнення високої ефективності менеджменту;
4) досягнення високого рівня кваліфікації персоналу;
5) мінімізація руйнівного впливу на стан навколишнього середовища;
6) високий правовий захист діяльності підприємства;
7) захист інформаційного поля і комерційної таємниці підприємства;
8) ефективна організація безпеки персоналу підприємства.

Складові системи економічної безпеки підприємства:

1) *фінансова складова* (полягає у забезпеченні ефективнішого використання корпоративних ресурсів);

2) *інтелектуальна та кадрова складова* (полягає у збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу підприємства, ефективному управлінні персоналом);

3) *техніко-технологічна складова* (відображає ступінь відповідності техніки і технологій, які застосовуються на підприємстві, сучасним світовим аналогам з приводу оптимізації витрат ресурсів);

4) *політико-правова складова* (полягає у правовому забезпеченні діяльності підприємства, дотриманні чинного законодавства);

5) *інформаційна складова* (полягає в ефективному інформаційно-аналітичному забезпеченні господарської діяльності підприємства);

6) *екологічна складова* (полягає у дотриманні чинних екологічних норм, мінімізації забруднення довкілля);

7) *силова складова* (полягає у забезпеченні фізичної безпеки працівників підприємства, збереженні його майна).

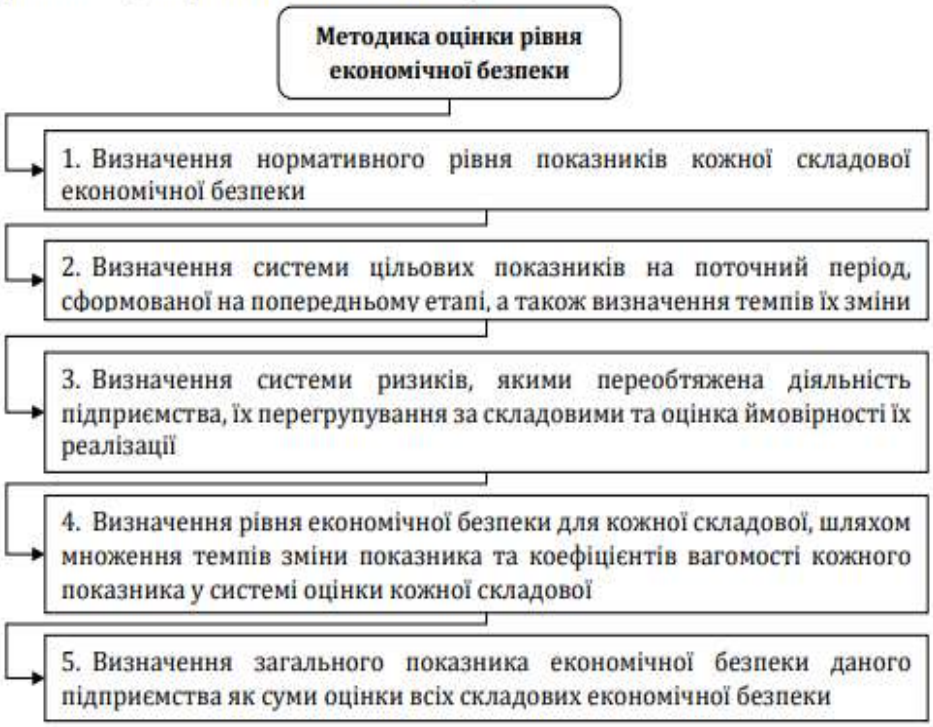

Рис. 1. Методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки [2]

Для оцінки ефективності заходів з економічної безпеки використовують такі показники:

1) витрати на здійснення заходу;

2) розмір відведеної шкоди;

3) розмір заподіяної шкоди;

4) ефективність здійсненого заходу (відношення різниці відведеної та заподіяної шкоди до витрат на здійснення заходу).

Схематично організацію економічної безпеки можна представити таким чином:

– аналіз стану економічної безпеки (за окремими показниками);

– оцінка існуючого рівня економічної безпеки;

– виявлення джерел загроз для кожної складової безпеки;
– охорона досягнутої економічної безпеки;
– запобігання зниженню рівня економічної безпеки;
– заходи із запобігання негативним впливам.

Об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань – це:

1) персонал, що володіє інформацією, яка становить комерційну таємницю підприємства;
2) матеріальні засоби праці та фінансові кошти;
3) інформаційні ресурси з обмеженим доступом;
4) засоби і системи комп'ютеризації діяльності підприємства;
5) технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства. К.: ЦУЛ, 2009. 256 с.
2. Кулаковська Т. А. Економіка підприємства (практикум): навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2014. 364 с.

УДК 314.143
JEL Classification: J11

Мохір А. А.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ
Науковий керівник:
Ткаченко О. В.,
канд. екон. наук, професор,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ